

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

**SiD Silkeborg
1893-1993**

Keld Dalsgaard Larsen

**Fra
arbejdsmand
til specialarbejder**

Teglværksarbejdernes Fagforening for
Lysbro og Omegn

Stiftet 14 Aug. 1904.

Gør Din Pligt. Kræv Din Ret

ANLEGS-OG BYGNINGSARBEJDERNES KLUB
SILKEBORG

STIFTET

1-3-1936

VI BYGGER FREMTIDEN

Dansk Gartner-Forbund

Silkeborg Afd.

Stiftet 11-9-1923

Papirfabriksa

Afdeling
Stiftet
Staa fast til Veer

DANSK ARBEJDS
KRAGELU

STIFTET

ENIGHED G

Dansk Arbejd

Stiftet 20'

hav

Arbejdernes Forbund

Stiftet i Silkeborg.

10 Aug. 1895.

for fælles Interesser.

SPECIALARBEJDERFORBUNDET I DANMARK

ENIGHED GØR STÆRK

SILKEBORG AFDELING

STIFTET 19-3 1893

DANSK FORBUND
AFDELING

1-4-1939

ENIGHED GØR STÆRK

Kudske og Chaufførernes Klub

Silkeborg

Arbejdsmænds Forbund

August 1918

Afdeling

Funder Fagforening

Stiftet 7-12-19

Fra arbejdsmand til specialarbejder

SiD Silkeborg 1893-1993

Fra arbejdsmand til specialarbejder

SiD Silkeborg 1893-1993

Keld Dalsgaard Larsen

SiD Silkeborg

1993

Fra arbejdsmand til specialarbejder

SiD Silkeborg 1893-1993

Tekst:

Keld Dalsgaard Larsen.

Fotografier:

Lokalhistorisk Arkiv i Silkeborg,
private fotos, Annelise Rahbæk
Sørensen, Silkeborg Museum,
SR Reklamefotografi.

Grafisk produktion:

Silkeborg Bogtryk.

Bogen er sat med Palatino ordinær,
trykt på 150 g tonet micha og
indbundet af J.P. Møllers Bogbinderi, Haderslev.

ISBN 87-984467-0-3

Omslagsbillede:

Anlæggelse af Langå-banen i 1907-08.
I baggrunden ses Vandtårnet og
Silkeborg Mølle.

1. afsnit - Retten til et menneskeværdigt liv - Tiden 1893-1918

Et menneskeværdigt liv	10	En overenskomst 1901	23
Silkeborg Arbejderforening	10	Imod akkord	23
Organisationsretten	11	Om akkord	24
Enhed og berettigede fordringer	12	Solidaritet	25
Foreningens formål	13	Blandet afdeling	29
To timers løn for et rugbrød	16	DAF-Silkeborg lønninger 1900-1920	32
9 tommer mellem hvert trin	16	Formænd for arbejdsmændenes fagforening i Silkeborg 1893-1917	32
Den store prøve	19		
Styrken og de urolige hoveder	21		

2. afsnit - I den yderste ende - Tiden ca. 1904-1931

Lysbro	34	Formænd for arbejdsmændenes fagforening i Lysbro 1904-1941	44
Lønnedgang og kooperativt teglværk	37	Fra lergrav til mursten	44
I lergraven	42		
Barn i Lysbro	42		

3. afsnit - Kampen om arbejdet - Tiden 1918-1945

Fanden-rolme Carl Jensen	48	»Lille frue« og andre retssager	67
Silkeborg under Lyngsies diktatur	48	Organisationen	69
Værner om arbejdet	51	Medlemstal i DAF-Silkeborg og Lysbro 1900-1941	73
»Vi ugifte blev svigtet«	54	9. april og formandsvalg	73
Vi er de mange	55	Klub og gasgenerator	76
Arbejde	56	DAF-Silkeborg lønninger 1920-1941	76
Kommunalt arbejdsmandsarbejde	57	Carl Jensen og kommunisterne	77
Kontrol og fusk	58	En fremmed mand i sengen!	78
I Lysbro	59	Fagforeningen	80
Formanden	61	Formænd for arbejdsmændenes fagforening i Silkeborg 1917-45	82
Christian Christensen	61		
Lygtetænderne fik det også bedre	64		

4. afsnit - Initiativ og uddannelse - Tiden 1945-1973

Drømmene brast	85	Murerarbejdsmændenes klub	96
Værnemagere	85	Formænd i murerarbejdsmændenes klub	97
Enhed og splid	88	Arbejdsteknisk Skole	98
Arbejderklassens enhed	89	Vi byggede vor egen skole	107
Det faglige arbejde	91	Elevforeningen	109
Sæt arbejdsgiverne på plads nu!	92	Arbejdsteknisk skoles elevforening	110
Partiet Venstres talsmand	93		
Medlemmer og klubberne	94		

Egen forretning på den gamle fattiggård	110	Arbejdsløshed 1955-1964	125
Støtte til kooperationen	112	Juletræsfest med tre orkestre	126
Arbejdsmændenes egen boligforening	112	Klubberne	128
Håndkraft og gravkøer	115	Genansæt vore ældre medlemmer!	130
Vi advarer folketingset!	117	Tusind andele til medlemmerne	131
DAF-Silkeborg lønninger 1944-1956	121	Specialarbejderskolen af 1963	135
Om at opretholde hjemmene	121	Egnsklubber og en ny epoke begynder	137
Medlemstal 1944-1959	123	Fra Laven	139
Kolossal stor beskæftigelse	123	På fabrik	141
Vor dybeste mistillid	124		

5. afsnit - Intet nyt under solen? - Tiden efter 1973

Vi råbte ikke og slog ikke i bordet	143	Afdelingen og klubberne	163
Ballonen springer	146	De seks brancheklubber	164
Alt ved det gamle - og dog	149	Solidaritet og organisering	169
Byggeri, byggesjak og opmåling	154	Ad naturlig vej	171
13 forslag	158	Enhed og splid	172
Vor tålmodighed er opbrugt!	159		
Hundrede år og mange nye opgaver	160	SiD Silkeborgs bestyrelse til jubilæet 1993	173
Afdelingens formål	160		
Der er altid hjælp at hente	161		

FORORD

SID Silkeborg fejrer i 1993 100 års jubilæum. Det har vi i afdelingen ønsket at markere med en historiebog. 100 år er lang tid med næsten ubegribelig mange forandringer. Arbejdsmændene er blevet til specialarbejdere. Arbejdsmænd og specialarbejdere har altid sat deres præg på Silkeborg. Vi har ønsket en historie, der sætter fokus på de diskussioner og initiativer, arbejdsmændene og specialarbejderne gennem deres organisation har taget lige siden starten i 1893 til idag.

Opgaven blev overdraget til museumsinspektør Keld Dalsgaard Larsen, Silkeborg Museum, der sammen med vor tidligere kontorbestyrer Marinus Nielsen har indsamlet et omfattende materiale lige fra de gamle protokoller til gamle fotografier. Heldigvis er vore gamle protokoller blevet bevaret - på nær en - til eftertiden, og de har været en uundværlig krumtap i arbejdet med historiebogen.

Bogen har tre bestanddele - selve historien, de mange fotografier og så nogle historiske tekster, der fremstår på farvet baggrund. Læseren kan udmærket springe de historiske tekster over i første omgang, men hvis man vil have lidt mere at vide om de specielle forhold, så er der meget at hente i disse tekster på den tonede baggrund.

Vi vil gerne her takke Keld Dalsgaard Larsen for hans store arbejde med bogen og en stor tak til Marinus Nielsen for at have fulgt og støttet arbejdet. En tak til arkivleder Hanne Arent, Lokalthistorisk Arkiv for hendes hjælp ved udlån af materiale m.m.

Bogen er på flere ledder et lokalt produkt, da den er trykt på Silkeborg-papir på et lokalt trykkeri, Silkeborg Bogtryk. En særlig tak til Silkeborg Papirfabrik, der har sikret en ekstra fin papirkvalitet til bogen.

Tilbage er blot at ønske god læselyst - her er bogen om vor afdelings virke frem til idag i mindet om de gamle arbejdsmænd til glæde for nutidens og fremtidens specialarbejdere.

Villy E. Pedersen

1. Afsnit

- RETTEN TIL ET MENNESKEVÆRDIGT LIV
Tiden 1893 - 1918.

Pionertiden, hvor arbejdsmændene i Silkeborg begynder med at kræve en ugeløn på 15 kroner. Siden går det fremad, men ikke uden genvordigheder og diskussioner. Blandt andet ønsker murerarbejdsmændene akkord, men fagforeningen siger i lang tid nej! Og de silkeborgensiske arbejdsmænd bliver af deres gamle formand kaldt for nogle urolige hoveder.

Et menneskeværdigt liv

Arbejdsmændene i Silkeborg begyndte at organisere sig fra 1893 for at skaffe et menneskeværdigt liv for dem selv og deres familier. Som en rød tråd i denne pionertid går dette ønske: Arbejdsmændene og deres familier skal også have et menneskeværdigt liv. Arbejdet bør sikre arbejdsmanden et "rimeligt" udbytte, der kan give de enkelte familier en eksistens med "berettigede fornødenheder".

Ønsket om et menneskeværdigt liv krævede arbejde, højere løn, lavere arbejdstid og en sikring mod sygdom og ledighed. Det var kernepunkterne for arbejdsmændenes unge organisation. Et menneskeværdigt liv fordrede imidlertid også andet f.eks. selvværd, og det var også en opgave for arbejdsmændenes organisation.

Arbejdsmændene havde intet egentligt fag eller fagtradition at gå ud fra i deres organisation. Arbejdsmændene var beskæftiget over alt og meget typisk med alt det, som der netop ikke var fag- og laugstraditioner ved. Organisationsarbejdet blandt arbejdsmændene var derfor anderledes og ofte vanskeligere end f.eks. inden for håndværksfagene. Der skulle en ekstra indsats til - og det gjorde arbejdsmændenes pionerer med fasthed og stolthed både over for arbejdsgiverne og over for deres egne.

Arbejdsmændenes organisation har ingen grund til mindreværdsfølelse over for de faglærte. Hverken lokalt eller på landsplan. Arbejdsmændenes Fagforening i Silkeborg blev en realitet 10 år, før smedene i byen fik en blivende organisation. Men det krævede arbejde, dygtighed, stædighed og en del ballade. Herom berettes fra afdelingens første 25 år.

Silkeborg Arbejderforening

Den 12. marts 1893 samledes arbejdsmænd i Silkeborg for at drøfte muligheden for en organisering, og allerede samme dag afholdt de generalforsamling og nedsatte en bestyrelse bestående af F.L. Bahnsen (formand), Jens Tygesen, Niels Dahl og Knud Larsen (næstformand). Den nye forening hed: Silkeborg Arbejderforening.

Fagforeningen tog straks fat på de mest presserende opgaver: løn og arbejdstid. En arbejdsmand i Silkeborg tjente i 1893 14 kr. for en arbejdsuge på 63 timer. Det svarede til en timeløn på 22 øre. Lønnen kunne være endnu lavere: i oktober 1894 ønskede foreningen lønnen ved banen hævet fra 20 øre til 21 øre i timen. Arbejdsugen var lang: mandag til lørdag alle dage fra 6 morgen til 6 aften med 1½ times pause, hvor man måske lige

kunne nå at smutte hjem til den varme middagsmad og bagefter få sig en lille blund.

Arbejdsmændene ville gerne have en ugeløn på 15 kr. og nogle klare regler for overarbejde og søndagsarbejde.

Den unge forening var klart arbejdsmændenes lokale organisation, og man tog straks kontakt med arbejdsmændenes jysk-fynske organisation og blev medlem. Det betød blandt andet, at medlemmerne allerede i maj 1893 blev pålagt strejkekontingent til støtte for de strejkende arbejdsmænd i Esbjerg. Formanden sendes også til Forbundets kongres. Silkeborg Arbejderforening var en del af arbejdsmændenes organisation.

Foreningen led af de traditionelle begyndervanskeligheder med hyp-pige skift på formandsposten og i bestyrelsen. Frem til lovenes vedtagelse i maj 1895 havde arbejdsmændenes forening således fire formænd: F.L. Bahnsen, R.Christiansen, Kr. Bahnsen og Søren J. Sørensen. Foreningen virkede ikke alt for solid, så man kunne have frygtet et nederlag, da muremester Chr. Nielsen i foråret 1894 rettede et frontalangreb på den unge forening.

Organisationsretten

Muremester Chr. Nielsen havde arbejdet på det nye store seminarium i Skolegade i 1894. Efter en kontrovers fyrede mesteren sine 10 murerarbejdsmænd med den begrundelse, at de stod i fagforening. Konflikten blev en strid om, hvorvidt arbejderne havde ret til at være organiseret. Arbejdsmændene tog handsken op og blokerede arbejdspladsen, samtidig med at man gjorde alt for at få en forhandlingsløsning med mesteren. Forbundet og Fællesorganisationen deltog i dette arbejde. Chr. Nielsen var i begyndelsen meget stejl, og da han i stedet ansatte uorganiserede arbejdere, blev der ballade. De afskedigede arbejdsmænd og sympatisører fulgte skruebrækkerne - ironisk kaldt for hædersmænd - hvor de måtte være, og det kom også til håndgemæng.

Konflikten blev ikke langvarig, da Chr. Nielsen pludselig slog helt om og kom til en forståelse med arbejdsmændene og deres organisation: de fyrede arbejdsmænd blev genansat, og skruebrækkerne blev smidt ud. En medvirkende årsag til dette omsving kan have været, at stemningen i byen fandt udsmidning af fagforeningens medlemmer ganske urimelig.

Arbejdsmændene i Silkeborg var stolte over denne sejr, og det gav selvsikkerhed og øget stabilitet i den unge fagforening.

Enhed og berettigede fordringer

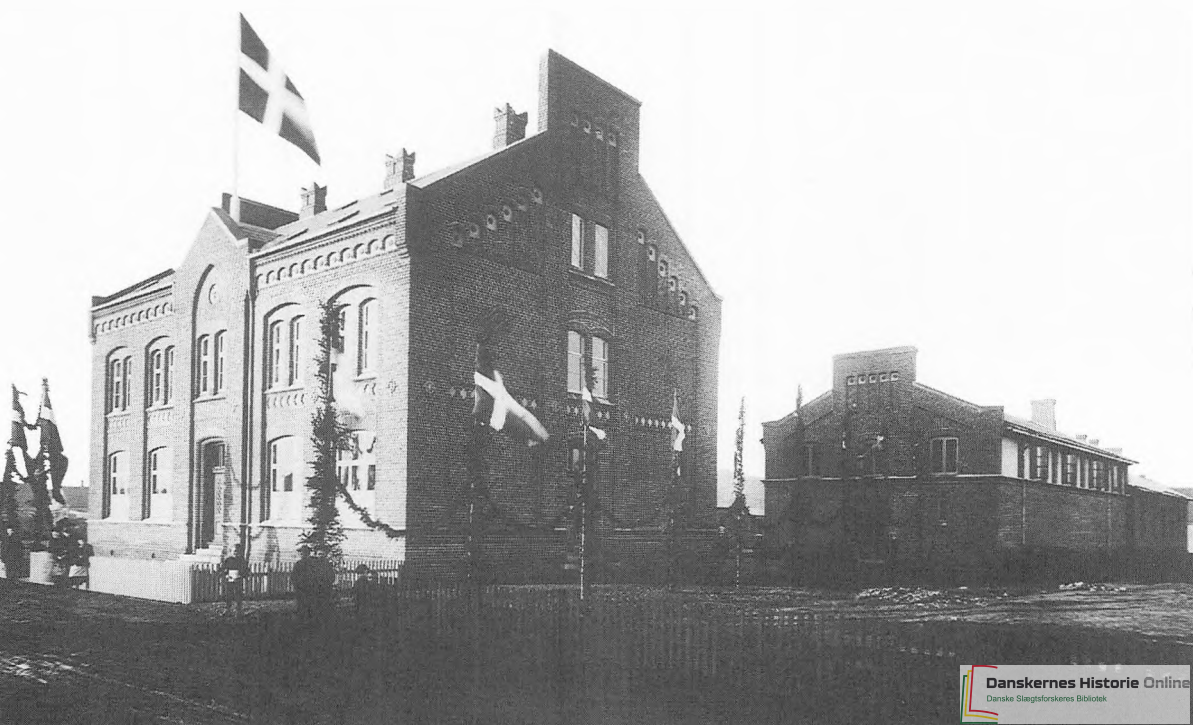
Arbejdsmændenes selvfølelse steg efter sejren over Chr. Nielsen, hvilket blandt andet gav sig udslag i anskaffelse af en fane og i nedfældelse af love for foreningen. I begge tilfælde var Søren Jensen Sørensen - foreningens nye formand fra 1. april 1895 - hoveddrivkraften.

Arbejdsmændens Fagforening for Silkeborg og Omegn fik sine love vedtaget og nedskrevet i protokollen den 8. april 1895.

Lovene afspejler foreningens formål og organisation. Formålet er mangesidigt: man ønsker ved fast organisation at sikre arbejdsmændene mest muligt udbytte af deres arbejde. Dertil kommer ønske om kooperativt lignende tiltag, begrænsning af overarbejde og søndagsarbejde, ønske om voldgift med arbejdsgiverne i tilfælde af tvistigheder osv. Arbejdsmændene ønsker en løn, der står i "passende forhold" til arbejdet og livets "fornødenheder". Strejkevåbenet må kun bruges som sidste middel og da kun til at frembringe "berettigede fordringer".

For at blive medlem i fagforeningen skal man betale 30 øre i indskud, og det månedlige kontingent er på 30 øre. Der skal afholdes fire årlige generalforsamlinger, og derudover holdes 1-2 månedlige medlemsmøder. Ekstraordinær generalforsamling kan afholdes og er beslutningsdygtig,

Silkeborg Seminarium ved indvielsen 1894. Ved dette byggeri stod arbejdsmændenes første konflikt for retten til at være organiseret.

når en trediedel af medlemmerne er til stede. Denne paragraf vedrørende ekstraordinær generalforsamling måtte ændres, da resultatet var, at disse generalforsamlinger aldrig blev beslutningsdygtige. Men i den overskuelige begynderperiode kunne det altså lade sig gøre.

Fagforeningen ønskede at værne om sin og medlemmernes værdighed. Medlemmer, som larmer og er utidige ved møderne, bliver idømt en mulkt (bøde) og smidt ud fra mødet. Fanebæreren skal være en ædruelig mand, og han skal altid være anstændigt påklædt ved fanen.

Den lidt usikre Silkeborg Arbejderforening er nu blevet til Arbejdsmændenes Fagforening for Silkeborg og Omegn med fyldige love og egen fane. Fanen kostede 60 kr., og den blev betalt ved ekstrakontingent på 1 kr. pr. medlem, hvilket givetvis også antyder medlemstallet i fagforeningen: ca. 60 medlemmer.

Arbejdsmændenes fane blev indviet under festivitas den 19. maj 1895. Om eftermiddagen samledes medlemmerne og andre interesserede på Silkeborg Torv. Herfra gik de godt 100 mennesker - og en del nysgerrige - i procession ud til Lunden med Mogensens Orkester i spidsen. I de grønne opgivelser overværede omkring 200 mennesker afsløringen af den nye røde fane. Redaktør Marott fra Horsens og typograf Rasmussen fra Århus talte. Man var en del af den danske arbejderbevægelse og trak på de landskendte kræfter. Om aftenen var der bal til midnat, hvor arbejdsmændene og deres hustruer fik en svingom.

Festen var vellykket - næsten. Der kom nemlig lidt malurt i bægeret, idet mange af Fællesorganisationens repræsentanter udeblev. Denne udebliivelse skyldtes muligvis, at arbejdsmændene foretrak et andet orkester, end man normalt gjorde i Fællesorganisationen.

Foreningens formål

"Love for Arbejdsmændenes fagforening for Silkeborg og Omegn.
Foreningens formål er:

1. Ved sammenslutning i en fast organisation at sikre arbejdsmændene i Silkeborg og Omegn det mest mulige udbytte af deres arbejde.
2. Ved kommunale og private arbejder at søge alt arbejde overdraget til arbejdsmændene selv uden entreprenørernes mellemkomst. Bestyrelsen indgiver tilbud på foreningens vegne.
3. At virke hen til ved de midler, som står til foreningens rådighed at holde lønnen på en sådan højde, at den står i passende forhold til vort arbejde og vore fornødenheder.

4. At virke for en forhøjet dagløn samt en regulering af akkordpriserne og ved alle akkorder at fordele udbyttet ligeligt mellem arbejderne.

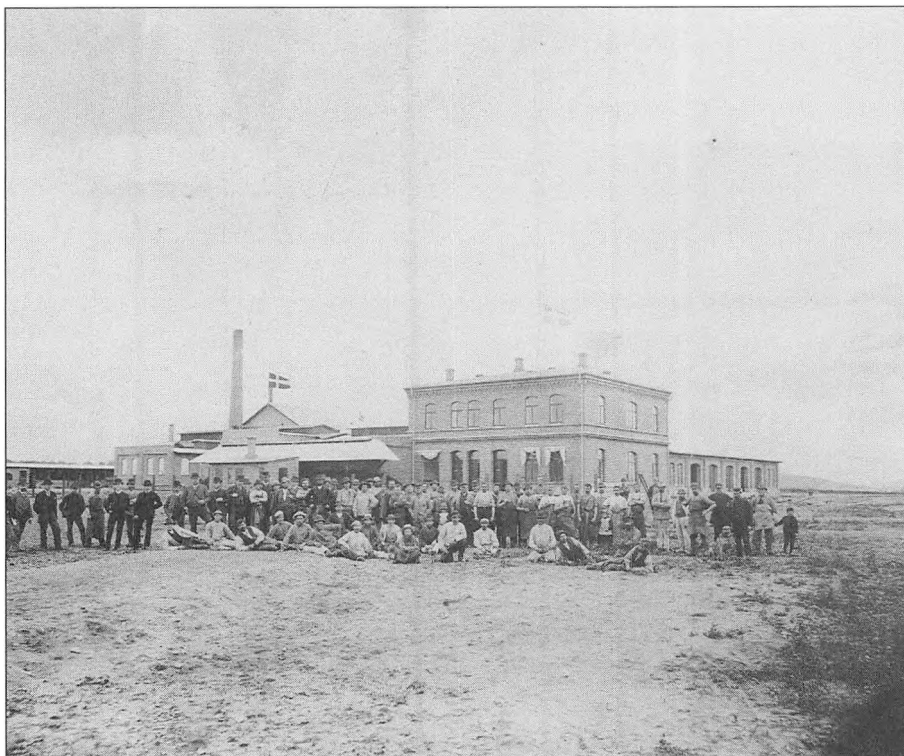
5. Efterhånden at virke hen til at alt arbejde overtages af arbejderne selv ved de af dem valgte formænd, således at den nuværende formandsinstitution bortfalder.

6. At søge ved henvendelse til arbejdskøbere og deres formand at få udvirket, at foreningens medlemmer først tages i arbejde, dog må det sættes som regel, at de (bestemmer ?) og som sådanne og at den som en gang er tagen i arbejde forbliver ved det dagen ud.

7. At søge søndags- og overarbejde indskrænket til det mindst mulige og derved forhindre, at efterspørgslen af arbejdskraft formindskes.

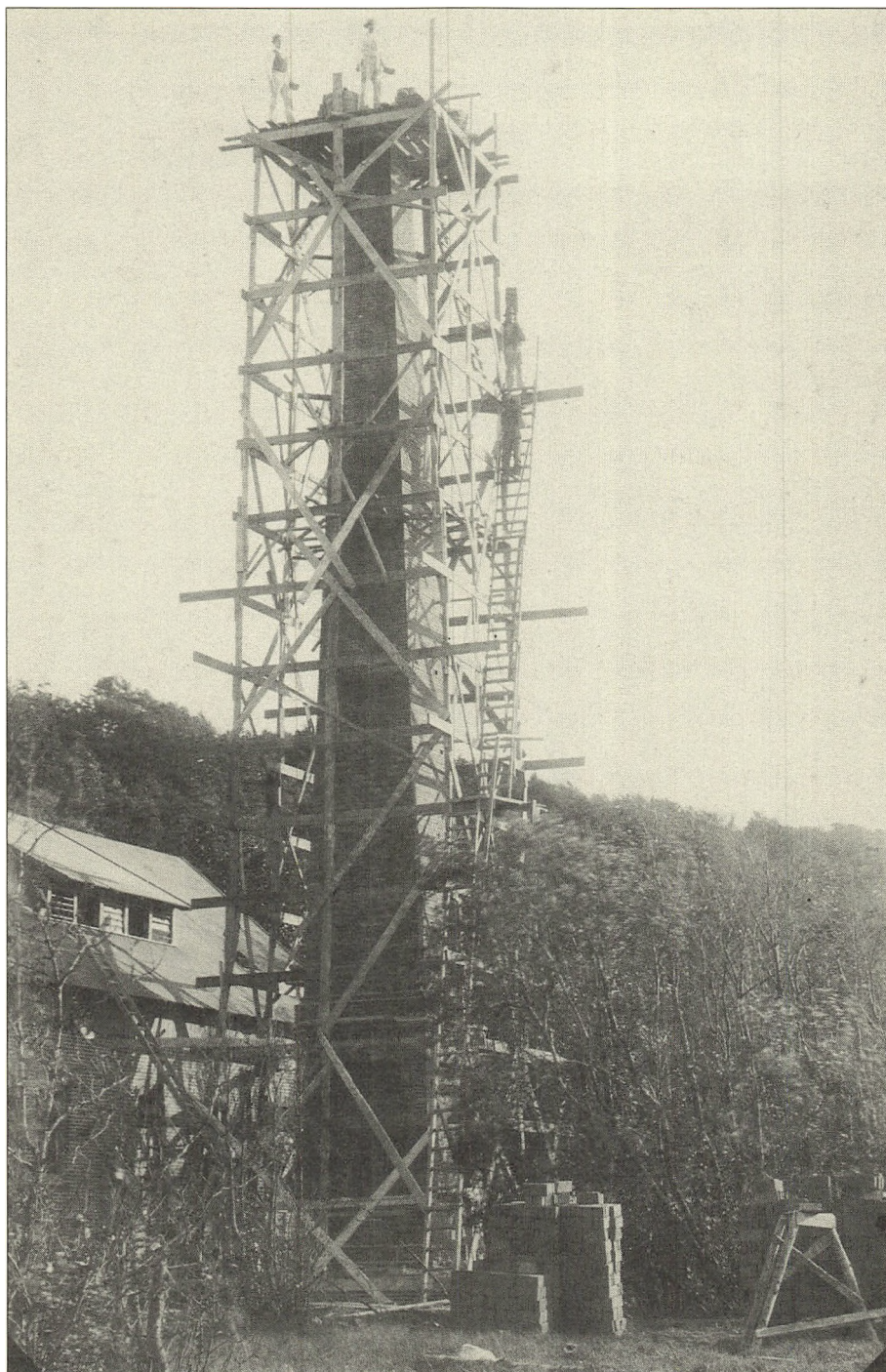
8. Ved forhandling med arbejdsgiverne og mulig ved voldgiftsret, såvidt det lader sig gøre, forhindre arbejdsnedlæggelse. Denne må kun benyttes som sidste middel til at frembringe berettigede fordringer".

Vedttaget den 8. april 1895.

Koopmann Svineslagteri på bar mark syd for banen 1890. Slagteriet gav arbejde i en krisetid for byen.

Skorsten på Silkeborg Papirfabrik. Murerarbejdsmændene måtte gå nogle trin! Ca. 1893 - 1900.

To timers løn for et rugbrød

Arbejdsmændenes Fagforening blev stiftet og udviklede sig i de år, hvor det igen begyndte at gå økonomisk fremad også i Silkeborg. Silkeborg Papirfabrik blev lukket i 1889, hvilket havde været en katastrofe for byen og papirarbejderne, men i 1893 blev det kendt, at papirfabrikken ville blive genåbnet. Papirfabrikken gennemgik en kraftig modernisering og ombygning - hvilket gav arbejdspladser - og i 1894 var fabrikken igen klar til papirproduktionen.

De forenede Papirfabrikker blev i 1895 spurgt om løn og levevilkår for papirarbejderne på Silkeborg Papirfabrik sammenlignet med byens øvrige arbejdere. Papirfabrikkens svar giver et indblik i arbejderens vilkår i Silkeborg netop dette år.

Papirarbejderne arbejdede 12 timer om dagen med 1½ times middagspause. Mændene tjente 2.20 kr. - 2.75 kr. om dagen, mens kvindernes dagløn var 1.40 kr. Dertil kom friboliger til 20 familier. Papirarbejdernes lønninger svarede så nogenlunde til arbejdsmændenes lønninger om sommeren, der angives til at være 2.50 kr. om dagen. Men i modsætning til arbejdsmanden, så kunne papirarbejderen regne med fast arbejde hele året. Bygningshåndværkerens dagløn angives at være 3.35 kr.

Nogle af arbejderens livsfornødenheder i 1895 kostede følgende: kød: 35-45 øre pr. pund, flæsk 50-55 øre pr. pund. Det er bemærkelsesværdigt, at oksekød generelt er billige end svinekød. Mel kostede 9-10 øre pr. pund, et rugbrød på 8 pund kostede 42 øre - altså små 2 timers løn. Mælken kostede 5-10 øre pr. pot og slagteriaffald kunne betales med 14-16 øre pr. pund. Byens arbejdsmænd skulle regne med at betale 6-8 kr. om måneden for en 2- værelses lejlighed. De ugifte arbejdsmænd, som boede på værelse, kunne slippe med at betale 1 kr. om måneden.

Det daglige brød var således relativt dyrt, og en stor del af lønnen måtte gå til disse helt basale livsfornødenheder. Der er ikke noget at sige til, at fagforeningen gjorde alt for at hæve lønnen. Og det lykkedes faktisk også i løbet af 1890'erne at få timelønnen hævet: 1893: 22 øre/timen, 1894: 24 øre/timen, 1896: 26 øre/timen og 1897: 28 øre/timen. Dertil kom, at arbejdsmændene i 1896 fik nedsat arbejdstiden fra 10½ time om dagen til 10 timer.

9 tommer mellem hvert trin

Fagforeningen tog alle store og små forhold op. Der blev forhandlet overenskomst med de lokale mestre, og det gav i 1896 et resultat. I forbindelse

med denne første overenskomst oprettede fagforeningen en livsforsikring for medlemmer, og samtidig forpligtigede mestrene sig til først og fremmest at tage de forsikrede arbejdsmænd. Dette arrangement var i realiteten en eksklusivaf-tale. Året efter blev der indgået en egentlig eksklusivaf-tale, hvorefter mestrene fortrinsvis skulle tage de organiserede arbejdsmænd til arbejdet. Fagforeningen blev det naturlige talerør, som kunne tale og forhandle på arbejdsmændenes vegne. En enkelt gang søgte murermestrene at afvise fagforeningens repræsentanter med henvisning til, at de ikke var murerarbejdsmænd. Det blev afvist - arbejdsgiverne skulle ikke bestemme, hvem arbejdsmændene lod sig repræsentere af.

Ved forhandling med kommunen opnåedes også klarere lønforhold, og man oparbejdede en "byens timeløn". Fagforeningen søgte hele tiden at

Byggesjak på håndværkerforeningens bygning på Torvet 1895-96.

udnytte nye resultater i de nye forhandlinger med andre arbejdsgivere. Da man derfor i 1897 fik forhandlet sig frem til 28 øre i timen hos murermestrene, præsenterede man snart efter kommunen for et ønske om en "byens timeløn" på 30 øre. Nogle gange lykkedes denne taktik, andre gange ikke.

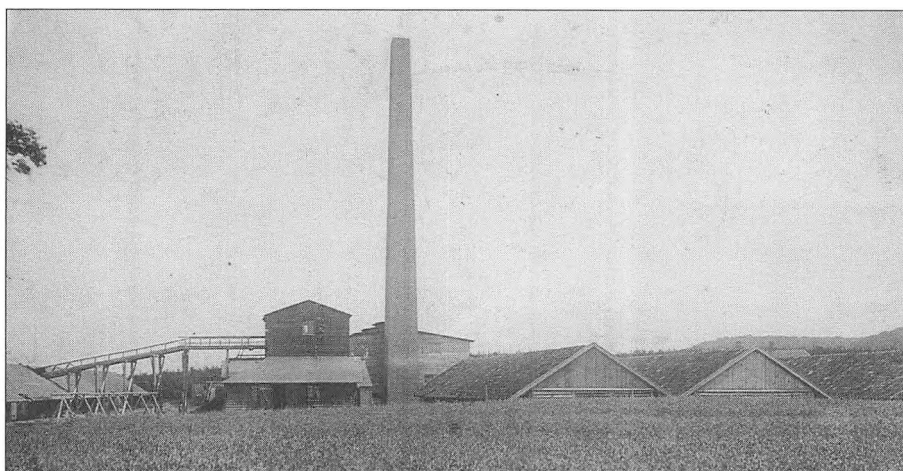
Et dagligt problem på mange byggepladser var stigerne. Det tog fagforeningen sig selvfølger også af, og på et bestyrelsesmøde i januar 1897 vedtog man, at der på alle stiger skulle være 9 tommer mellem hvert trin.

Arbejdsmændenes organisation var blevet stabil, og i maj 1896 antages et bud til at indkræve kontingent. Lønnen var 10% og fri kontingent. Det kunne ingen arbejdsmand leve af, men det gav dog lidt ekstra til livets opretholdelse. Samtidig nedsattes et kontroludvalg til at sikre, at medlemmerne faktisk også fik løn efter den aftalte overenskomst. Det nyttede jo ikke noget, at fagforeningen forhandlede sig til gode resultater, hvis medlemmerne underbød hinanden på arbejdspladsen.

Fagforeningen gav også et par gange tilbud på kommunalt arbejde, men det blev ingen succes. Blandt andet fordi nogle medlemmer underbød fagforeningens tilbud! Andre gange rettede man henvendelse til kommunen om at sætte arbejde igang for at undgå en katastrofal ledighed.

Dansk Arbejdsmands Forbund (DAF) blev grundlagt i 1897 på basis af de tre landsdelsorganisationer. Arbejdsmændene gik med uden den store diskussion, og man afviste klart en opfordring fra Randers afdelingen om at melde sig ud af den landsdækkende organisation. Et af DAFs store initiativer de første år var overtagelse af Svendborg Margarinefabrik. Det vandt udbredt begejstring blandt arbejdsmændene i Silkeborg, og fagforeningen tegnede aktier i margarinefabrikken og agiterede kraftigt for dens produkt: den fattige mands smør.

Svendborg Margarinefabrik blev et dyrt foretagende for Forbundet, og man måtte afvikle det med store tab. Men arbejdsmændene i Silkeborg støttede initiativet til det sidste.

Silkeborg Teglværk på Århusbakken 1900.

Den store prøve

Arbejds mændenes Fagforening i Silkeborg blev naturligvis byens store faglige organisation, og det forpligtede. Allerede i november 1895 tog man initiativ til en bedre organisering af slagteriarbejderne i byen, og i 1898 drøftede man organisering af bryggeriarbejderne og teglværksarbejderne.

Organisering var ingen selvfølge. Der skulle holdes mange møder, og argumenterne skulle fremlægges gang på gang. Fagforeningen slog på, at samlet kunne man forhandle sig til resultater, samlet kunne man støtte medlemmer, som kom ud i midlertidig nød og samlet kunne man højne standen.

I foråret 1899 blev det nye Silkeborg Teglværk anlagt oppe på Århusbakken, og der blev antaget nye folk til arbejdet. Arbejderne skulle imidlertid underskrive en kontrakt for at få ansættelse, og det vakte fagforeningens harme. Arbejds mændenes Fagforening og Fællesorganisationen tog initiativ til forhandlinger og møder om sagen, og på et stormøde den 15. april 1899 kom Peter Sabroe og talte dunder til arbejderne. Peter Sabroe understregede netop, at de organiserede arbejdere var de dygtigste og mest samvittighedsfulde arbejdere, og derfor var det også en klar fordel for arbejdsgiveren at ansætte de organiserede arbejdere. Kontrakter på arbejdspladsen var derimod en hån og en mistænkeliggørelse af arbejderne, som enhver anstændig arbejder måtte afvise.

Kontraktsagen på teglværket løb ud i sandet, for i slutningen af april og resten af sommeren fik de danske arbejdere andet at tænke på: Storlock-outen 1899.

Arbejds mændene Fagforening med formanden Chr. Jensen i spidsen gik hurtigt og effektivt ind i arbejdet med storlock-outens konsekvenser i Silkeborg. Ved navneopråb i fagforeningen ved konfliktens start blev det godtgjort, at 39 arbejds mænd var udelukkede, 42 havde stadig arbejde og 23 uorganiserede arbejds mænd var ligeledes i arbejde. Arbejds mændene tog opfordringen fra Forbundet om sammenhold og udholdenhed meget alvorligt. Fagforeningen holdt daglig kontrol for de udelukkede, og der var flere ugentlige medlemsmøder. Medlemmerne afslog de første uger at modtage understøttelse - det kunne vente til det blev rigtig alvorligt. En konflikt var en alvorlig sag, og derfor vedtog man, at en beruset arbejdsmand naturligvis var uværdig til at modtage nogen form for støtte.

Arbejds mændene søgte at klare krisen ved opfindsomhed. Man havde en art arbejdsanvisning - i samarbejde med de øvrige fagforeninger - og her blev medlemmer henvist til årensning, tørvegravning, arbejde på gårdene osv. På denne måde fik mange af de udelukkede midlertidigt

andet arbejde. Man sendte også en lille snes medlemmer udenbys efter arbejde. Således betalte fagforeningen 3 kr. til hver af de arbejdsmænd, som tog til Kolding for at arbejde.

Understøttelsen var på 7 kr. om ugen, hvilket skal sammenholdes med en normal ugeløn på 18 kr. Hvis man kan gå ud fra protokollens oplysninger om udbetalingens størrelse i de enkelte uger, så lykkedes det i meget vid udstrækning for arbejdsmændene at skaffe sig arbejde ude omkring. Udbetalingerne svinger normalt mellem 70 og 100 kr. om ugen i perioden, hvilket vil svare til 10-15 fuldtidsarbejdsløse medlemmer. Fagforeningen og medlemmerne satte en ære i at klare sig.

Selv i denne pressede situation lod man sig ikke alt byde. Da en landmand i Funder tilbød en dagløn på 1.50 kr. plus kost for høstarbejde, var der ingen arbejdsmand, der tog imod tilbudet.

Arbejdsmændene opstillede nogle indsamlingsbøsser hos 3-4 købmænd i byen. Enkelt personer og grupper indsamlede også til de lock-outede. F.eks. modtog arbejdsmændene 10 kr. fra mandskabet på Hjejlen og Terren.

Storlock-ouden fik også den effekt, at mange uorganiserede arbejdsmænd opdagede, at de stod svagt i den slags arbejdskampe. Derfor henvendte flere uorganiserede sig til fagforeningen om optagelse under lock-ouden blandt andre kontraktmændene fra Silkeborg Teglværk og støberiarbejdere fra Silkeborg Maskinfabrik.

Formanden Chr. Jensen ledte arbejdsmændene flot gennem sommeren 1899 - arbejdsmændene havde lokalt som på landsplan vist, at de var en organisation, som ikke lod sig vælte omkuld eller lod sig opløse af interne stridigheder. Der var flere tilløb til ukammeratlig adfærd også i Silkeborg, men hver gang slog Chr. Jensen og bestyrelsen hårdt ned på disse forsøg på "mytteri". Fagforeningen havde således hele 260 kr. i kassen, da konflikten sluttede i september 1899. På et medlemsmøde var der forslag om, at de mange rare penge kunne man dele mellem medlemmerne. Det, havde man hørt, var sket andre steder. Men her skar Chr. Jensen også igennem. Han var ligeglad med, hvad man gjorde andre steder, de penge, der var i overskud, var Forbundets og dermed basta. De 260 kr. blev sendt til Forbundet.

Storlock-ouden resulterede i Septemberforliget, hvor på den ene side, arbejdsgiverens ret til at lede og fordele arbejdet og på den anden side arbejdernes organisationsret slås fast. Forliget afstak nogle retningslinier for det videre faglige arbejde.

Silkeborg Teglværk. Mandskab sommeren 1900.

Styrken og de urolige hoveder

Arbejdsmændenes Fagforening i Silkeborg kom styrket ud af storkonflikten i 1899. Fagforeningen var vokset fra omkring 80 medlemmer til godt 100 medlemmer, og arbejdsmændene var således blevet Silkeborgs største organiserede faggruppe. Papirarbejdernes 85 medlemmer var byens næststørste fagforening. De to organisationer udgjorde tilsammen næsten halvdelen af byens organiserede arbejdere i januar 1900.

Chr. Jensen trak sig tilbage som formand i 1902, men han fortsatte en årrække i bestyrelsen. Til stiftelsesfesten i marts 1905 var humøret højt, og der var taler af forbundsformanden Lyngsie, Fællesorganisationens formand Sejersen, redaktør Christensen fra Silkeborg Social-Demokrat og så den gamle formand, Chr. Jensen. I avisreferatet er talen gengivet således:

"Arbejdsmand Chr. Jensen mindedes kampen i de svundne år. Ofte har det knebet med forståelsen, tro og mod for vor sag. Men heldigvis er det gået fremad, og nu står jo næsten alle arbejdsmænd inden for rammen. Vi kræver kun retten til at leve et menneskeværdigt liv".

Chr. Jensen havde været med lige siden konflikten ved seminariet i foråret 1894, og det var en imponerende udvikling, fagforeningen havde gennemgået.

Fagforeningen var byens store organisation. Man havde været med til at

organisere slagteriarbejdere, bryggeriarbejdere, kuske og teglværksarbejdere. I 1901 var der indgået overenskomst for bryggeriarbejderne, og året efter fik man overenskomst med vognmændene. I årene 1902-1904 blev der arbejdet målbevidst på at få organiseret teglværksarbejderne især i Lysbro og arbejdsmændene i Moselund. Det lykkedes i 1904, hvor arbejdsmændene dannede selvstændige fagforeninger i henholdsvis Lysbro og Moselund. Dette store organisationsarbejde og oprettelse af overenskomster skete hele tiden i nært samarbejde med Dansk Arbejdsmands Forbund, som sendte en forretningsfører eller formanden selv: den efterhånden meget berømte Michael Chr. Lyngsie.

Denne fremgang skete ikke glat og uden problemer. Tværtimod. Arbejdsmændene i Silkeborg var nogle urolige hoveder. Det havde de den gamle formand, Chr. Jensens ord for. Udtalelsen faldt på en generalforsamling i april 1903, hvor arbejdsmændene endnu en gang skulle vælge ny formand. Mødets dirigent var Chr. Jensen, og han beklagede, at fagforeningen i dens 10 årige levetid havde haft hele 11 formænd. Sekretæren har med pertentlig hånd nedfældet udtalelsen således: "Det ser således ud til, at silkeborgenserne er meget urolige hoveder, som ikke er til at styre eller også har disse været meget uheldige i deres valg". Derefter udspandt der sig en diskussion, som bestemt ikke modsagde Chr. Jensen. Ifølge referatet kom der en del upassende bemærkninger f.eks.: "P. Poulsen fremkom med nogle meget upassende udtalelser om at vælge en formand, som kunne leve, thi valgte man en mand, som lå for døden var det jo ingen under om hans funktionstid var kort". Og sådan bølgede debatten frem og tilbage. Til sidst blev J. Jakobsen valgt til formand efter kampvalg med murerarbejdsmand Søren Jensen.

Fagforeningens styrke skyldtes således ikke en homogen og veldisciplineret medlemsskare. Tværtimod. Gang på gang må man skride ind over for folk, som optrådte ukammeratligt eller gik under overenskomsten. Et tilbagevendende problem var snerydning om vinteren, som der var stor rift om, men fagforeningen krævede "byens timeløn" for arbejdet. Og det havde nogle medlemmer svært ved at indrette sig efter. Reaktionen kom prompte: eksklusion af fagforeningen. En sådan eksklusion var reelt en bøde, for manden betalte blot et nyt forhøjet indskud, og så var han igen medlem af den stærke organisation med de urolige medlemmer.

På et tidspunkt blev en gruppe arbejdsmænd så uenige med fagforeningens bestyrelse og flertal, at de arbejdede henimod at stifte en alternativ fagforening. En af initiativtagerne lovede ligeledes formanden alle de klø, det skulle være. Hverken den nye organisation eller kløene blev til noget. Men uenigheder var der.

En overenskomst 1901

På medlemsmødet den 3. november 1901 skulle en ny overenskomst godkendes. Overenskomsten og vedtagelsen er nedfældet således i protokollen:

"Overenskomst mellem Hr. brygger Jensen, Silkeborg bayersk og hvidtølsbryggeri og Arbejdsmændenes fagforening for Silkeborg og Omegn.

P.1. Den mindste ugentlige løn for alle bryggeriets mandlige arbejdere er 18 kr. (eller 3 kr. pr. dag). Søndag og helligdag betales efter punkt 3 i overenskomsten.

P.2. Arbejdstiden er 10 timer daglig, der skal falde indenfor tidsrummet fra kl.5 morgen til kl.7 aften.

P.3. For overarbejde betales indtil kl.9 aften 40 øre pr. time efter kl.9 aften 60 øre pr. time, alt søn- og helligdagsarbejde betales med 40 øre pr.time.

P.4. Bryggeriet beskæftiger kun arbejdere, der er medlemmer af fagforeningen.

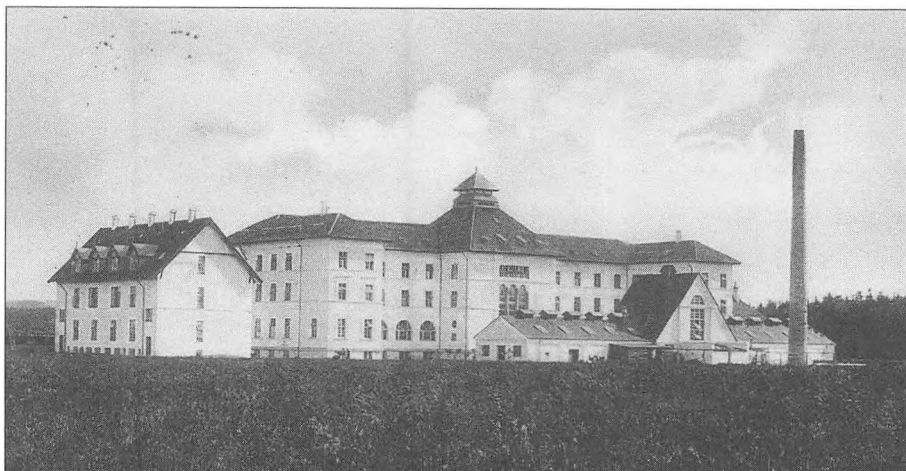
Denne overenskomst er bindende for begge parter i mindst 1 år fra 1. nov. 1901 til 1. nov. 1902 og skal opsiges med 3 måneders varsel fra begge sider. Silkeborg d.1. nov.1901. For arbejdsmændenes forbund H.M.Hansen og J.P.Jensen.

Denne overenskomst godkendtes enstemmigt af medlemmerne. Redaktør Christensen formanede medlemmerne om at støtte deres fagforening, da dette resultat var et godt bevis på, hvad enighed og sammenhold kunne udrette".

Imod akkord

Arbejdsmændene kunne være meget ivrige, urolige og uenige indbyrdes, og omkring år 1900 drejede uenigheden sig især om akkordspørgsmålet. Fagforeningens love taler positivt om akkord, men holdningen skiftede til at være klart afvisende. Chr. Jensen var akkord-modstandernes talsmand, og han slog fast, at akkordsystemet var et grundlæggende umenneskeligt system, som tilsidesatte de ældre og uøvede medlemmer. Han henviste til, at Forbundet også var imod akkord, og at man alle de steder, hvor systemet var indført, kun havde haft ballade ud af det.

Akkordtilhængerne fandtes blandt murerarbejdsmændene, og spørgsmålet blev akut ved det store arbejde på det nye sanatorium i 1902. Murerarbejdsmændene var overbeviste om, at de kunne tjene mange ekstra- penge ved akkord på en del af arbejdet på sanatoriet, og man ønskede

Nationalforeningens Sanatorium ca. 1906. Arbejdsmændene drøftede i forbindelse med dette byggeri ivrigt for og imod akkord.

fagforeningens opbakning til det. Den opbakning fik man ikke. Efter en heftig debat afviste et flertal i fagforeningen murerarbejdsmændenes ønske om akkord. Murerarbejdsmand Søren Jensen var godt fortørnet, og han ønskede oplyst, om man blev ekskluderet, hvis man arbejdede på akkord. Det spørgsmål fandt forsamlingen ganske upassende, men svaret ville blive et "ja".

Uenigheden mellem murerarbejdsmændene og hovedparten af medlemmerne ulmede i flere år. På byggepladserne pressede murersvendene på for at få akkord, og murerarbejdsmændene mente, at de havde en klar økonomisk fordel af også at komme med i en akkordordning. Men fagforeningen sagde nej. I 1905 brød uenigheden igen ud, og murerarbejdsmændene planlagde at oprette en selvstændig fagforening. Det blev imidlertid ikke til noget, men fagforeningen måtte nøle og give efter, og akkordsystemet gled ind og blev en del af arbejdslivet som murerarbejdsmand.

Om akkord

Arbejdsmændene holdt den 12. oktober 1902 en meget velbesøgt ekstraordinær generalforsamling for at drøfte spørgsmålet om akkord. Den aktuelle anledning var, at murerarbejdsmændene på det nye sanatoriebyggeri ønskede akkord. Fra protokollen kan vi få et godt indtryk af drøftelsen. Her står blandt andet at læse:

"J. Jakobsen opfordrede de i byen ved murerarbejde beskæftigede medlemmer til at fremsætte deres mening om sagen.

F. Sørensen var bleven en del mere betænkelig ved sagen, da det var bleven oplyst, at hvis tilladelsen til akkord gaves, var dette gældende overalt. Det havde han troet kunne være undgået.

J. Jakobsen: akkord er en besparelse på arbejdskraft, derfor vil mestrene hellere end gerne give akkord.

S. Jensen: Når C. Jensen betoner, at de gamle og svage bliver tilsidesatte ved akkord, kan jeg ikke erkende dette, thi de vil blive sat til det letteste arbejde. Hvad J. Jakobsens påstod om, at det vil spare på arbejdskraften, angår, vil jeg sige, at havde vi haft akkord derude, ville vi have haft 2-3 mand mere.

C. Jensen: Måske har S. Jensen ret, hvad sanatoriarbejdet angår, de er jo yderst dårlige hjulpe derude, men i de allerfleste tilfælde vil det gå, som jeg har fremhævet. Akkordsystemet er mildest talt et rovdysagtigt grundlag at bygge på, thi heri er det det døde metal, som er grundpillen, og det er pengegriskheden, der tilskynder folk til at sætte alle rimelige hensyn til side, så de slider dem selv fordærvede og ødelægger deres mindre stærke kammerater og umuliggør det for disse at følge dem i arbejdet.

Sofus Sørensen: havde hørt, at der godt kunne fås akkord på sanatoriet, men at der kun var 2 mand, som kunne udføre akkordarbejdet, så skulle resten skaffes fra Århus.

Formanden: Mener S. Sørensen, at formanden for arbejdet derude bestemmer, hvem der skal arbejde, når arbejdet er akkord, nej det bestemmer arbejderne selv.

S. Jensen: mente, at det var de, som aldrig arbejdede ved murerne, som stemte dette forslag ned.

C. Jensen: spurgte S. Jensen om, hvor mange han troede, der var til stede, som ikke var murerarbejdsmænd..

P. Hansen syntes, at sagen nu var drøftet så udførligt, at der nu kunne skrives til afstemning....."

Med stemmerne 30 nej, 13 ja og 4 ugyldige afviste generalforsamlingen at tillade akkordarbejde.

Solidaritet

Arbejdernes organisation byggede på solidaritet blandt medlemmerne ud fra den livserkendelse, at enkeltvis var man svag, men samlet var man en styrke. "Enhed gør stærk" var da også et almindeligt motto på fagforeringsfanerne.

Rejsegilde i Vestergade først i århundredet.

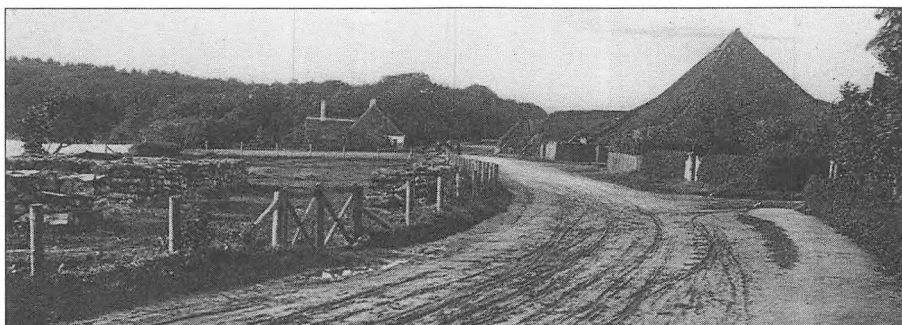
Solidariteten blandt arbejdsmændene i Silkeborg gav sig udtryk på mange måder. Mest kontant ved indsamling af penge til syge medlemmer. Fagforeningen gav også støtte til andre svage grupper i lokalsamfundet f.eks. til børnebespisning. Man gik aktivt ind i støtten til børnebespisning fra 1903, men arbejdsmændene ønskede kontrol med, hvem der modtog hjælpen: det skulle være de værdigt trængende, og hertil kunne man normalt ikke regne børn af arbejdsmænd, som var i arbejde. Forbundet organiserede solidariteten blandt arbejdsmændene på landsplan: støtte til anerkendte strejker og konflikter, begravelseskasse og fra 1907 arbejdsløshedskasse. Denne solidaritet blev hele tiden skabt og administreret i en vekselvirkning mellem Forbundet og de enkelte afdelinger.

Gennem Fællesorganisationen og Dansk Arbejdsmands Forbund blev der givet støtte til andre arbejdergrupper i konflikt. Arbejdsmændene i Silkeborg støttede også udenlandske kollegaer f.eks. norske arbejdere i 1901, hollandske arbejdere i 1903, svenske arbejdere i 1903, tyske grubearbejdere i 1905, russiske partifæller i 1906 og svenske arbejdere i 1909. Støtten til de svenske og norske arbejdere blev altid givet med henvisning til, at de støttede arbejdsmændene under den store lock-out i 1899.

Solidaritet er også et spørgsmål om at overholde overenskomster og vedtagelser i fagforeningen. Når fagforeningen havde forhandlet sig frem til en timeløn, så var det usolidarisk at gå under denne løn. Det skadede både en selv og ens kollegaer. Fagforeningen nedsatte et kontroludvalg for at sikre solidariteten på lønområdet, og udvalget havde travlt. Gang på gang måtte man understrege, at konsekvensen af at gå under tariffen var eksklusion. Solidaritet var ikke naturgivet blandt medlemmerne - den skulle hele tiden skabes og værnes om.

Arbejdslønnen kunne synes ringe, men så længe arbejdsmanden var i arbejde gik det endda. Arbejdsløshed var derimod et stort og tilbagevendende problem. Arbejdsmændene ønskede derfor at fremskaffe så meget arbejde som muligt f.eks. også ved at begrænse ekstraarbejde. På et møde i 1911 blev det forbudt arbejdsmænd i arbejde at påtage sig fritidsarbejde. Fagforeningen ønskede også at begrænse andre faggruppers fritidsarbejde f.eks. papirarbejdernes, men her måtte man konstatere, at det var ganske umuligt at komme denne uskik hos papirarbejderne til livs. I 1912 stillede man også forslag om rotation til det løse arbejde hos kommunen blandt fagforeningens medlemmer. Rotationen skulle foregå efter en nærmere bestemt liste. Det blev på daværende tidspunkt afvist af de socialdemokratiske byrådsmedlemmer som umuligt.

Arbejdsmændenes Fagforening fik i løbet af det første årti af 1900-tallet organiseret arbejdsmændene i byen. Men der kom hele tiden nye folk til, som skulle organiseres, og gamle medlemmer kunne svigte, og skulle derfor reorganiseres. Organiseringen og solidariteten var hele tiden en opgave for fagforeningen. Et af midlerne til organisering var eksklusivaf-taler med arbejdsgiverne. Arbejdsgiverne var også interesseret i disse aftaler, da det sikrede ens konkurrencevilkår på lønomkostningen. Fagforeningen havde herved et meget kontant middel over for uorganiserede på en arbejdsplads: enten bliver du medlem og fortsætter i arbejdet, eller også

Ørnsø Teglværk ved Ørnsø og Silkeborg Vandkuranstalt. Ca. 1910.

forbliver du uorganiseret, og så må du forlade arbejdet.

Fagforeningen og dens kontroludvalg var hele tiden opmærksom på nye uorganiserede folk i byen. Medlemmerne havde pligt til at oplyse til fagforeningen, hvis de blev opmærksom på, at medlemmer gik under tariffen, eller om der var nogen uorganiseret på deres arbejdsplads. I 1909 blev et medlem idømt en bøde på 5 kr. for at have "snapset" med en uorganiseret på Ørnsø Teglværk. En organiseret arbejdsmand burde overhovedet ikke tale med en uorganiseret, og hvis man direkte var kammeratlig over for vedkommende, kunne det altså få økonomiske følger. Denne nære kontrol gav resultater, men den kunne af og til udarte til angiveri og personligheder.

Arbejds mændene ønskede også at forbedre deres livsvilkår ved kooperative initiativer i Silkeborg. I 1899 og igen i 1910 drøftede man etableringen af en mælkeforsyning for at sikre medlemmerne billigere og bedre mælk. Den gamle pioner Knud Larsen skulle stå for mælkeudsalget. Arbejderne fik dog først en egentlig mælkeforsyning, da Arbejdernes Mælkeforsyning blev oprettet i 1923. Da fagbevægelsen i Silkeborg i 1906-7 drøftede oprettelse af et fællesbageri, støttede arbejds mændene varmt tanken.

Arbejds mændenes Fagforening var blevet en magtfaktor i Silkeborg. Det ønskede man også at udnytte ved de kommunale valg, og fagforeningen opfordrede selvfølgelig til at deltage i valgene og stemme på arbejdernes parti: Socialdemokratiet. I 1909 gik fagforeningen et skridt videre: man lånte penge til de arbejds mænd, som stod i skatterestance - og dermed ville fortabe deres valgret - således at Socialdemokratiet fik så mange arbejds mandsstemmer som muligt. Man kontrollerede også, at

Ørnsø Teglværk. Til venstre en hestetrukket lerælter, til højre på jorden våde håndstrøgne mursten.

arbejdsmændene faktisk mødte til valghandlingen. Kassereren måtte desværre senere konstatere, at det var lettere at låne arbejdsmændene penge til skatterestancer, end det var at få dem inddrevet igen.

Fagforeningen var stor, og med arbejdsløshedskassens oprettelse i 1907 blev det administrative arbejde i foreningen endnu større. Dertil kom, at man i 1899, 1901 og fra 1909 forsøgte sig med en arbejdsanvisning. Den gamle ordning med en kasserer og et bud måtte derfor udvides, og man ansatte en kontrolbestyrer.

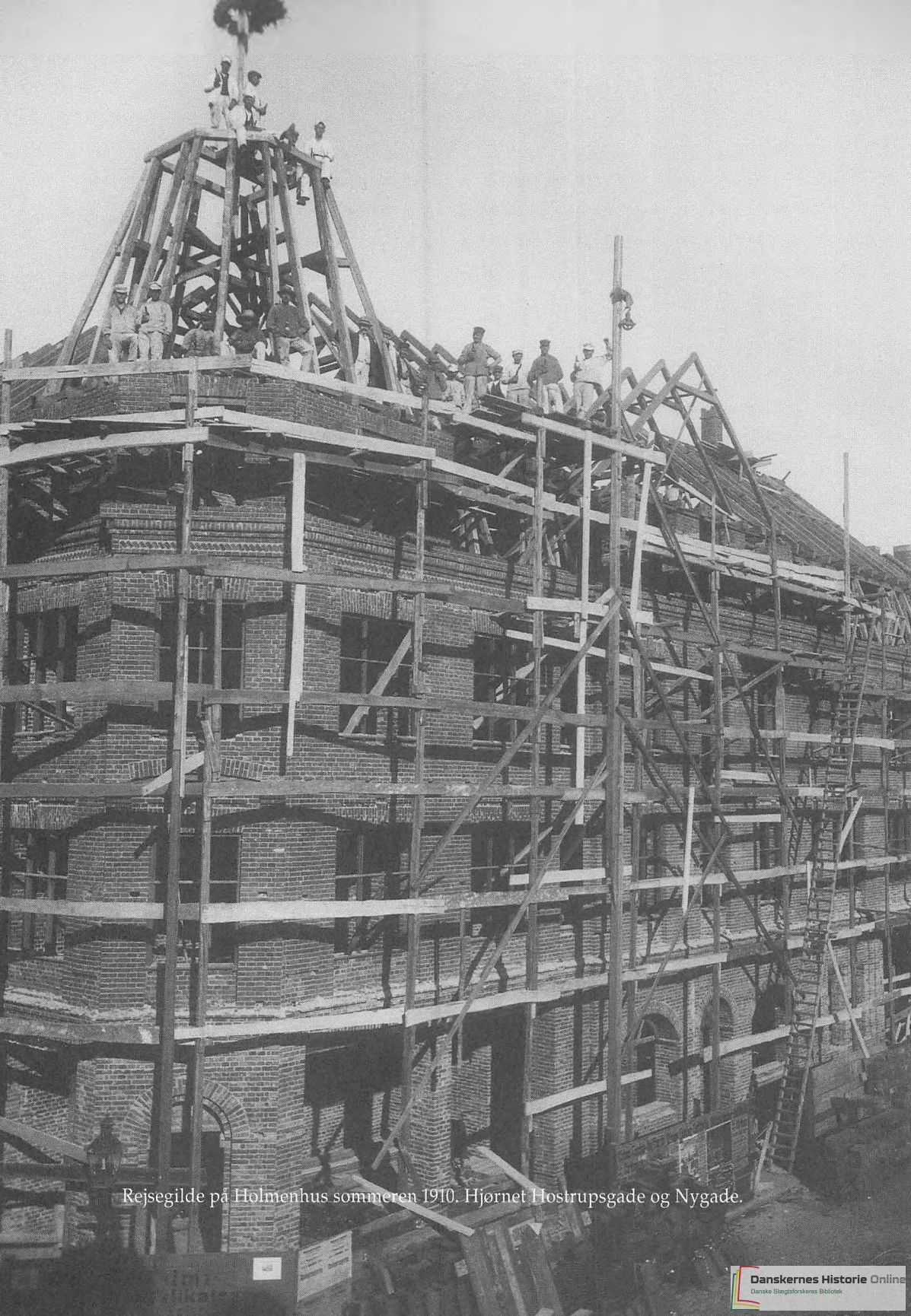
Fagforeningen fik eget lokale i 1908, da man lejede sig ind i M.K. Larsens ejendom i Aagade. Denne forøgede administration var nok en medvirkende årsag til, at M.Chr.Christensen, som havde været kasserer siden 1898 og derved skabt ro om fagforeningens økonomi, trådte tilbage fra posten i 1908. Snart efter blev N. Kusk kontrolbestyrer for arbejdsmændene. N.Kusk fik i 1916 bevilget og installeret en telefon til arbejdet, og fagforeningen fremstod nu som en stor, fast og moderne organisation i Silkeborg.

Blandet afdeling

Arbejdsmændenes Fagforening var en blandet afdeling. Medlemmerne arbejdede på alle tænkelige områder. Kun blandt støberiarbejderne var der dannet en selvstændig organisation i Silkeborg i 1907. I 1910 fordelte medlemmerne i Arbejdsmændenes Fagforening i Silkeborg sig således: fabrik (11), gasværket (21), jord og vejarbejde (50), kuske (10), hos købmænd (1), murerarbejde (60) og kommune (10). Kun hos kuskene var der en større gruppe uorganiserede, og det problem tog fagforeningen op i de følgende år.

Kuskene hos byens vognmænd var svære at organisere. Fagforeningen havde haft overenskomst med vognmændene i 1902 og flere gange siden, men gang på gang blev overenskomsterne opsagt uden at blive fornyet. Vognmændene havde en vis interesse i, at fagforeningen tvang andre vognmænd til at følge tariffen. Men fagforeningen mente, at det var vognmandsforeningens opgave.

I januar 1911 indgik man en ny overenskomst, hvor kuskene skulle have en ugeløn på 18 kr. og dertil et mindre beløb for at passe hestene. Men overenskomsten varede kun kort, og man måtte skride til blokade. Samtidig hermed søgte man at få alle kuske organiseret. Dette organisationsarbejde lykkedes i 1914-15, og herefter dikterede fagforeningen simpelthen en ny overenskomst, og bekendtgjorde, at hvis en kusk ikke overholdt

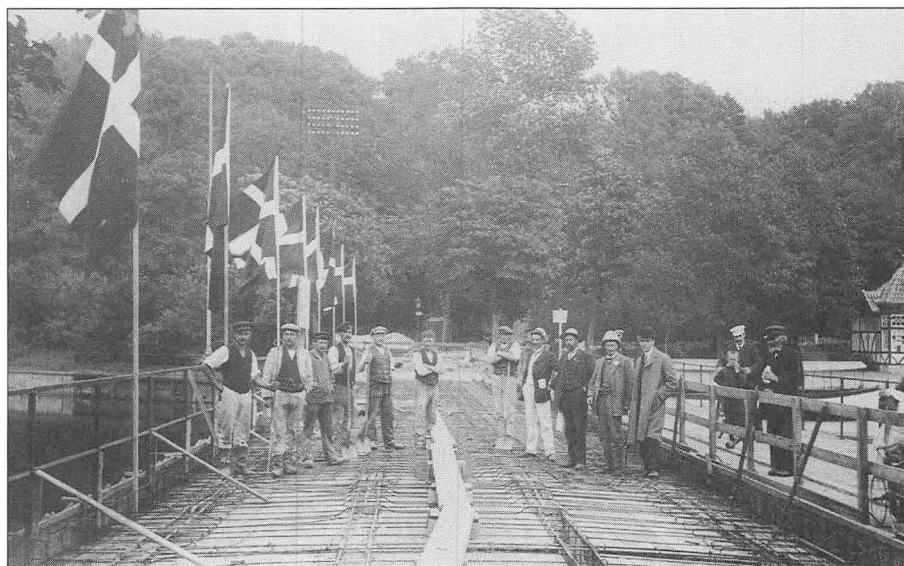
Rejsegilde på Holmenhus sommeren 1910. Hjørnet Hostrupsgade og Nygade.

denne overenskomst, ville vedkommende blive ekskluderet. Aktionen lykkedes. Kuskene blev endog så begejstrede, at de ønskede at oprette deres egen fagforening under Forbundet. Det blev dog afvist, men kuskene oprettede i 1915 en klub i afdelingen. Arbejdsmændene på Gasværket havde i hele dette organisationsarbejde været en god forbunds-fælle, for de bekendtgjorde over for de uorganiserede kuske, at de ikke kunne garantere for lodsning af kul til værket, når kuskene var uorganiserede. Denne pression gjorde Vognmandsforeningen mere interesseret i en overenskomst med fagforeningen.

Protokollen i januar 1916 afspejler fagforeningens gennembrud blandt vognmændene. De to sidste genstridige vognmænd har måttet underskrive en overenskomst: "Punkt 4. Overenskomst med P. Svendsen og H. Thomsen oplæstes. De måtte ikke antage uorganiserede arbejdere, før de havde henvendt sig til Arbejdsløshedskontoret for at få organiserede arbejdere, som skulle antages fremfor uorganiserede. Såfremt de 2 herrer ikke overholdt overenskomsten, skulle de betale 50 kr. til børnebespisningen".

Arbejdsmændenes Fagforening kunne således fejre 25 års jubilæum i marts 1918 i forvisning om, at arbejdet havde båret frugt: arbejdsmændene havde skabt en fast organisation, og mulighederne for et menneskeværdigt liv for arbejdsmændene og deres familier var blevet væsentligt forøgede.

Vejarbejde på Langebro ca. 1912.

DAF-Silkeborg lønninger 1900 - 1920

Timeløn i øre.

	1900	1902	1906	1910	1913	1916	1919	1920
Fabrik	-	-	-	37	40	50	102	163
Gasværk	18	25	39-41	37-41	48	52	140	173
Jord/vej	-	-	33	37	38	49	110	168
Kuske	-	-	-	37	38	38-40	104	175
Mur.arb.	29	31	33	37	40	49	105	163
Kommune	-	-	33	37	38	49	115	163-168
Støberi	24	26	28	31	34-35	45	96-99	160
Teglværk	-	-	30	34	34	41	97	148

Timeløn for arbejdsmændene i Silkeborg i øre.

Kilde: DAFs kongresprotokoller.

Formænd for arbejdsmændenes fagforening i Silkeborg 1893-1917.

F.L. Bahnsen	1893	Niels Nielsen	1904-1906
R. Christensen	1893	Niels Thomsen	1906
Kr. Bahnsen	1894	Carl Bang	1906
Søren Jensen Sørensen	1895-1896	Søren Jensen	1907
Peter Dyhr	1896-1898	Marius Larsen	1907
J. Mikkelsen	1898	Niels Nielsen	1908-1912
Kristen Krusborg	1898	A. Nielsen	1912
Chr. Jensen	1899-1902	Niels Nielsen	1913
Niels Nielsen	1902	Chr. Sørensen	1913-1915
Chr. Jensen (Alderslyst)	1903	Niels Nielsen	1915-1917
Jens Jacobsen	1903	Carl Jensen	1917-

2. Afsnit

- I DEN YDERSTE ENDE

Tiden ca. 1904 - 1931.

Om teglværksarbejderne og deres organisation i Lysbro, der ligger i den yderste ende af Balle kommune. Et småkårsamfund præget af tre teglværker.

Arbejderne opnår 8 timers arbejdsdag og fremgang lige efter 1. verdenskrig. Efter 1921 står alt i krisens tid, og arbejderne må acceptere direkte lønnedgang.

Der drøftes kooperativt teglværk, andelsboligforening, udmeldelse af Forbundet og meget mere.

Afsnittet slutter med en beskrivelse af produktionsgangen på Bøgild Teglværk omkring 1938.

Lysbro

Den gamle teglværksarbejder Harald Petersen deltog i det store møde den 14. august 1904, hvor arbejdsmændenes førstemand Lyngsie talte om nødvendigheden af organisering også blandt teglværksarbejderne i Lysbro. Mødet endte med oprettelse af en fagforening i Lysbro, og Harald Petersen blev foreningens første kasserer. I 1941 blev han interviewet til Silkeborg Social-Demokrat om forholdene i Lysbro først i 1890'erne:

"Vi har jo altid ligget i den yderste ende - af Balle kommune - og det har vi mærket hele tiden, ... Jeg kom hertil for 49 år siden, og da bestod byen kun af 5-6 huse og så teglværkerne. Børnene måtte gå til skole i Øster Bording og senere Hvinningdal, men efterhånden kom der flere folk, og i 1896 fik vi købmandsforretning herude, men først for en halv snes år siden, fik vi vor egen skole". Hvis Harald Petersen endelig skulle nævne noget specielt ved de første år: "Det skulle da være, når vi læssede sten på gudenåprammene. De kom over Langsøen og fik deres last af teglsten, som så blev fragtet helt op til Randers. Jeg har ofte været med til på een dag at inlade 35000 sten, og vi fik en dagløn på 2.35 kr., men det var alligevel glade dage, og pramkarlene var gemytlige svende, som ikke gik af vejen for en dram og en tår øl".

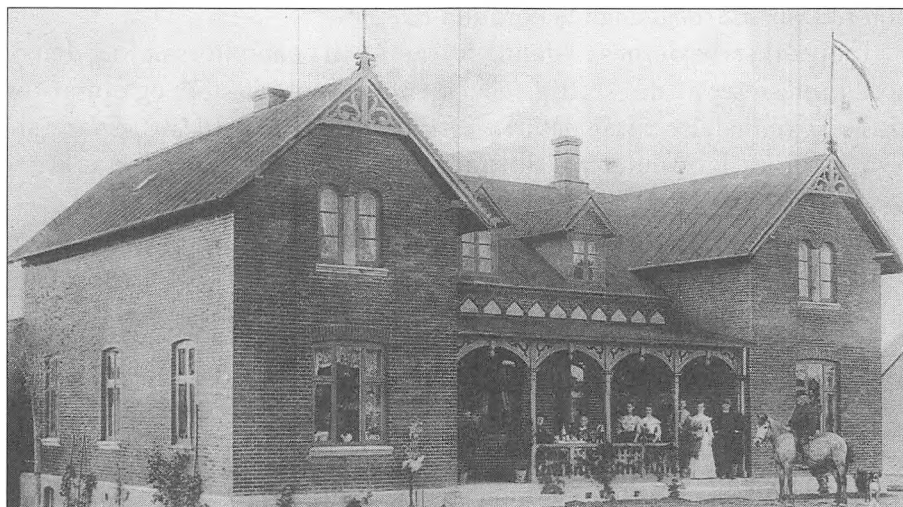

Bøgild Teglværk først i århundredet. Liggende fra venstre skulle det være Harald Petersen og Frands Frandsen.

Lysbro var et samfund for sig med de tre teglværker og de mange teglværksarbejderne. Arbejdsmændenes Fagforening for Lysbro og Omegn blev stiftet i august 1904 med Carl Hansen som formand, men i protokollen har sekretæren ganske enkelt kaldt foreningen for "Teglværksarbejdernes Fagforening for Lysbro og Omegn", hvilket også var den dækkende betegnelse for foreningen.

Fagforeningen i Lysbro optog i juni 1905 de 12 teglværksarbejdere på Silkeborg Teglværk, og foreningen fremstod som netop teglværksarbejdernes organisation for hele Silkeborg og omegn. I 1906 indviede man under festlige former fanen med inskriptionen: "Gør din pligt og kræve din ret". Teglværksarbejderne havde i det hele taget lyst og evne til at arrangere fest og udflugter f.eks. til Møgelø, Ludvigslust og Himmelbjerget.

Teglværksarbejdernes Fagforening blev en stabil forening, men man led i mange år af visse begyndervanskeligheder f.eks. blev formænd og bestyrelsesmedlemmer meget hyppigt udskiftet. Fagforeningen forhandlede de lokale overenskomster med teglværksejerne, og man bekendtgjorde i avisen, at nye folk først skulle møde hos fagforeningen, før de søgte arbejde på teglværkerne. På hvert teglværk blev der udpeget et bud, der opkrævede kontingent. I Lysbro fik budene i 1915 5% af det opkrævede, mens budet på Silkeborg Teglværk fik den dobbelte procentsats, hvilket nok skete ud fra den erkendelse, at det var sværere at opkræve penge her end i det mere lukkede samfund i Lysbro.

Hotel Lysbro dannede ved flere lejligheder rammen om møder og fester for fagforeningen i Lysbro.

Fagforeningen koordinerede selvfølgelig alt solidaritetsarbejde blandt medlemmerne - indsamling til syge medlemmer, støtte til andre arbejdere i konflikt og siden udbetaling af arbejdsløshedsunderstøttelse. I 1919 oprettede man en syge- og ulykkesforsikring for medlemmerne.

Arbejdsmandenes Fagforening i Lysbro blev en stor forening fra 21 medlemmer i 1904 til 146 medlemmer i 1920. Efterkrigsårene 1918-21 var dramatiske år for arbejderbevægelsen overalt også i Silkeborg og Lysbro. Arbejderne opnåede en række kontante forbedringer og stod stærkt over for arbejdsgiverne. På landsplan fik arbejderbevægelsen tilkæmpet sig den længe ønskede 8 timers arbejdsdag. Men så satte den økonomiske krise massivt ind i 1921, og det påvirkede de to lokale arbejdsmandsorganisationer og arbejdsmandene. Fagforeningen i Silkeborg blev drastisk mindre fra 1920 til 1922 fra 251 medlemmer til 139 medlemmer. I Lysbro fastholdt fagforeningen nogenlunde sine medlemmer, og den lille fagforening fra den yderste krog af Balle kommune var i 1922 næsten lige så stor som storebroderen i Silkeborg med et medlemstal på 120. Arbejdsmandenes Fagforening i Lysbro mærkede først lidt senere de økonomiske nedgangstider, og protokollen fra 1921 viser, at man fortsat var kampivrig.

På generalforsamlingen i februar 1921 vedtages det, at der skal vælges en tillidsmand på en arbejdsplads, hvis der blot er tre arbejdere på pladsen. Denne tillidsmand skal man beskytte, og medlemmerne skal straks nedlægge arbejdet, hvis tillidsmanden afskediges uden en for arbejderne antagelig grund.

På den næste generalforsamling i april 1921 vedtog man følgende resolution til Dansk Arbejdsmands Forbund (DAF):

"Teglværksarbejdernes Afdeling forsamlet til generalforsamling den 5. april protesterer på det kraftigste mod enhver lønreduktion og opfordrer DAFs hovedledelse til at påvirke DsF (datidens LO) til at besvare arbejdsgivernes lock-outer og stor-lock-outvarsler med hurtig iværksættelse af fuldstændig generalstrejke".

Landsoverenskomsten i 1921 blev sluttet til Lysbro-arbejdernes store utilfredshed. Man ønsker Forbundets tilladelse til at strejke, og hvis man ikke får den tilladelse, så skal folkene hos teglværksleder Münter gå, når der er kommet ild i ovnen. Kampgejsten var intakt.

I året 1921 gjorde fagforeningen et stort arbejde for at få alle kuskene, som kørte til og fra teglværkerne, organiseret. Det var imidlertid et organisationsarbejde, der måtte gøres om og om igen de følgende år.

På generalforsamlingen i februar 1922 stemmes overenskomstforslaget ned med 36 stemmer mod 0. Men herefter kom arbejdet til at stå i krisens tegn. De relativt gode efterkrigsår var nu også slut i Lysbro.

Lønnedgang og kooperativt teglværk

De danske arbejdere havde oplevet en drastisk fremgang i lønningerne i årene frem til 1921, men herefter oplevede arbejderne noget ganske uuhørt: lønnedgang.

Teglværksarbejderne accepterede i 1922 en reduktion af timelønnen på 6%, men man fastholdt akkordpriserne. På Silkeborg Teglværk ønskede teglværksarbejderne at hæve ugelønnen ved at arbejde længere: fra 8 timer til 9 timer dagligt. Fagforeningen afviste ønsket i lighed med fagbevægelsen iøvrigt: den længe ønskede 8 timers arbejdsdag, det havde taget så mange årtier at opnå, skulle ikke bare opgives på grund af den akutte krise.

Teglværksarbejderne i Lysbro forstod trods krisen at holde sammen. Det lykkedes endog i 1924-25 at få forhandlet sig til en overenskomst med Ørnsø Teglværk.

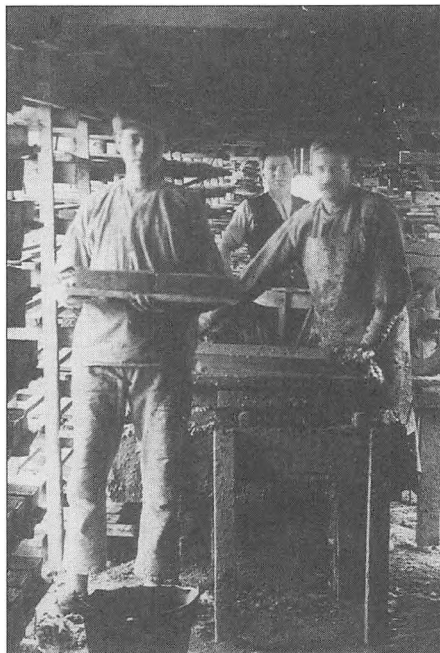
Afdelingen følte sig også som en del af arbejderbevægelsen i Silkeborg. Mange af medlemmerne - herunder flere af fagforeningens formænd og

Ørnsø Teglværk 1928. Mandskab, nr.5 fra højre må vist være en ung Aage Thomsen.

bestyrelsesmedlemmer - boede i Silkeborg, og mange af møderne blev afholdt på Sommerlyst i Vestergade. Man meldte sig derfor i løbet af 1920'erne ind i Arbejdernes Fællesorganisation i Silkeborg, ind i Arbejdernes Byggeselskab af 1923 og Arbejdernes Mælkeforsyning af 1923. Lysbroarbejderne var dog ganske utilfredse med, at mælkeforsyningens vogn først kom til Lysbro over middag. Det blev der anket over flere gange uden nævneværdigt resultat. Man var trods alt - ifølge Silkeborg - beliggende i den absolutte afkrog.

Fagforeningen fik med Jesper Jensen som formand ro på formandsposten i 1920'erne. Jesper Jensen var en mand med flere gode ideer til at komme ud af krisen. En af ideerne var etableringen af et kooperativt teglværk. Sagen blev drøftet i Fællesorganisationen og fagforeningen i 1926. Der blev nedsat et udvalg bestående af Jesper Jensen, Søren Nielsen og Laurs Johansen. Udvalget gik igang med at undersøge muligheden for at overtage Ørnsø Teglværk, som ejeren gerne ville sælge. Man forhørte sig i Arbejdernes Landsbank i København om et lån på 35000 kr. Banken ville godt låne ud, hvis Forbundet kautionerede. Og hermed endte dette forsøg. Arbejdet for et kooperativt teglværk fik dog den effekt, at Ørnsø Teglværk under forhandlingerne straks fik ordnet de overenskomstmæssige uregelmæssigheder på værket.

Håndstrøgne sten på Ørnsø Teglværk i 1920'erne.

Det gik dårligt i 1920'erne også for teglværkerne. Lysbro Teglværk gik i betalingsstandsning ved årsskiftet 1927/28, men det lykkedes at få værket rekonstrueret til sæsonbegyndelsen om foråret. Men arbejderne, som arbejdede på teglværket frem til jul 1927, kom i en slem knibe: de kom til at mangle en lønudbetaling lige op til julen. Fagforeningen tog derfor et meget utraditionelt skridt: man lånte 1200 kr. på en veksel for at holde de involverede medlemmer skadesløse. Fagforeningen rettede bagefter henvendelse til Forbundet for at få det til at betale. Den sag ønskede Forbundet imidlertid ikke at engagere sig i. Vekslen blev fagforeningens problem, og den måtte forlænges et par gange i 1928, inden den endelig kom ud af verden. Men medlemmernes jul blev reddet.

Fagforeningen i Lysbro fortsatte det almindelige faglige arbejde med at forhandle lokale overenskomster, rette henvendelse til kommunen om at sætte arbejde igang, drøfte fællesanliggender med fagforeningen i Laven osv. På en ekstraordinær generalforsamling i januar 1930 drøftes de nye overenskomstkra, og man bliver enige om at kræve en ugeløn på 72 kr. Fagforeningen mødte op hos de daglige arbejdsgivere, men her afvistes

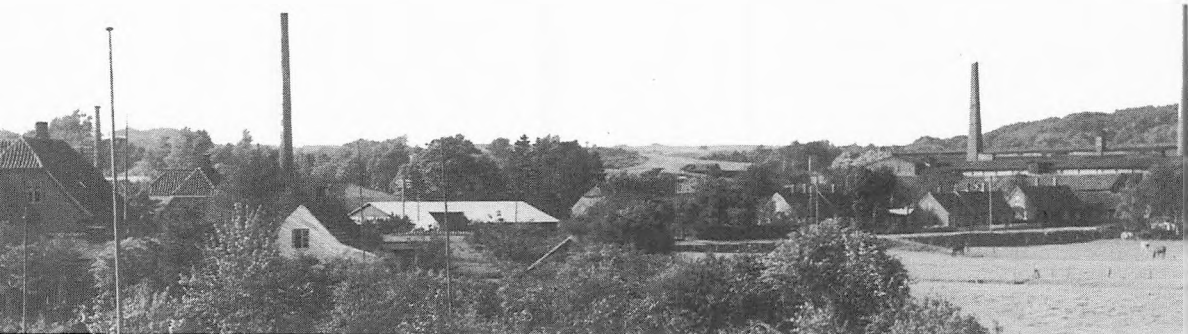
alle krav med henvisning til, at Dansk Arbejdsmands Forbund og teglværkernes arbejdsgiverorganisation havde indgået en landsoverenskomst. Overraskelsen blev til harme, da det viste sig, at Forbundet havde forhandlet sig frem til en timeløn på 88 øre eller en ugeløn på 42.25 kr.

På to ekstraordinære generalforsamlinger i juni og juli 1930 drøfter teglværksarbejderne situationen. Formanden Jesper Jensen gav udtryk for sin harme ved at fastslå, at afdelingen ikke længere havde nogen fordel af at stå i Dansk Arbejdsmands Forbund. Man drøftede seriøst en udmeldelse af Forbundet, og ved afstemningen fordelte stemmerne sig 17 for og 17 imod udmeldelse. Udmeldelse blev altså kun med mindst mulig margin undgået. Afdelingen sendte i stedet en kraftig protest til Forbundet.

Fagforeningens ønske om et kooperativt teglværk levede videre. I oktober 1930 indgik man en aftale med Ørnsø Teglværk. Aftalen betød, at fagforeningen aflønnede de otte arbejdere på værket mod at få et vist antal

Lysbro Teglværk omkring 1930. Stående fra venstre: Sigfred Clausen, Tage Nielsen, "skomageren", Bomholt, Niels Gosvig, Ferdinand Jensen, Karl Nygaard, Holger Jensen, Jens Nørregaard og Mogens Mogensen. Siddende mellem 2. og 3. række: "fif" og Knudsen. Siddende i 2. række fra venstre: ? , Søren Vinkler, Søren Sørensen, Aage Mikkelsen, Jakob Jensen (Post), Aage V. Pedersen, Niels Christensen, Axel Jørgensen og Peter Winther. Siddende i 1. række fra venstre: Dorthe Christensen, Agnete Rasmussen, Martinus Andersen, Niels Jensen, Karl Rasmussen, Anders Nyhus, Søren Bidstrup, Laust Johannesen med datteren Agnete.

Teglværksamfundet Lysbro.

sten af produktionen. På en ekstraordinær generalforsamling godkendtes projektet, og man optog et lån på 1200 kr. til formålet. Projektet blev på ingen måde en økonomisk guldgrube, da det viste sig let nok at bruge de 1200 kr, men derimod noget sværere at få solgt stenene og dermed indkassere et overskud. I mindst eet tilfælde blev sten solgt til et medlem, der var ved at bygge privat hus.

Selv efter dette forsøg arbejdede fagforeningen videre med ønsket om eget teglværk, og på et tidspunkt lå man i seriøse forhandlinger med Funderskovhus Teglværk om overtagelse. Men også dette forsøg løb ud i sandet på grund af manglende likvide midler.

Fagforeningen i Lysbro havde sit udspring og sin styrke blandt teglværksarbejderne, men man var trods alt alle arbejdsmænds organisation i området. Der blev gennem årene rettet henvendelse til kommunen om at sætte arbejde igang, og man bød også selv på kommunalt arbejde. Der blev holdt en række møder med kollegaer i Virklund, Them og Funder, hvor man også havde medlemmer. Fagforeningen var behjælpelig med at støtte teglværksarbejderne i Laven, og man støttede organiseringen af kollegaer i Ejstrupholm.

Krisen skabte kamp om arbejdet, og i dette ømtålelige slagsmål måtte fagforeningen også gribe regulerende ind. På en generalforsamling i juli 1926 vedtog man følgende:

"Da det findes at være til skade for de arbejdsløse protesterer generalforsamlingen imod, at medlemmer, når de har haft en hel dags arbejde for en arbejdsgiver, udfører arbejde for en anden arbejdsgiver samme dag".

Arbejdsmændenes organisation i Lysbro kom gennem 1920'ernes krise og nedgangstider, og selv om teglværksarbejdernes forhold altid var lidt ringere end øvrige arbejdsmænds, så havde afdelingen sikret en nogenlunde standard gennem de lokale overenskomster.

Lysbro Teglværk 1938.

Vejarbejde i Alderslyst 1928.

I lergraven

Søren Jensen (f.1906): "Jeg kom til Bøgilds teglværk i 1931, hvor jeg gik i lergraven. Vi skulle grave leret op og sende det op i sumpen. Det var hårdt arbejde, nok det hårdeste på et teglværk. Muligvis var det hårdere at tage stenene fra, når de var rå. Vi ugifte var jo ikke velsete dengang på en arbejdsplads, og jeg har været ude for i starten, at en gift, som gik over jorden på timeløn, gik til Frandsen og spurgte om det kunne være rigtigt, at jeg som ugift kunne få pladsen i lergraven på akkord. Han fik dog ikke medhold hos Frandsen. Dem over jorden gik og fjernede jordlaget, og det fik de timeløn for. Timelønnen var 88 øre. Vi andre på akkord kunne tjene 80-90 kr. om ugen. Så det var en forskel. Vi gik fire mand nede i graven.

Teglværksarbejde var kun sæsonarbejde, så om vinteren måtte man finde noget andet".

Flere af teglværksarbejderne i Lysbro og i Laven havde også et lille husmandssted, som blev passet ved siden af.

Barn i Lysbro

Peter Hegelund (f.1923) flyttede med familien til Lysbro i 1926-27. Faderen, Tage Hegelund, arbejdede på Bøgild Teglværk. Peter Hegelund fortæller her om barndommens teglværkssamfund i Lysbro:

"Vi flyttede først ind på Lysbrogade nr. 20 i en lejet lejlighed, men i 1931 købte min far Lysbrogade nr. 31. Huset havde været en gammel arbejderbolig til Bøgild Teglværk.

Lysbro var et samfund for sig, og folk havde enten tilknytning til teglværkerne eller til Lysbro Fabrikker. Vi havde fire købmænd, en slagter, en gartner, en bager og en smed. Det var småforretninger som alt det øvrige i Lysbro. De handlende hjalp faktisk en del, for folk havde det småt med penge i vinterhalvåret, og derfor blev regningerne til købmand og de andre handlende ret store. Men man fik kredit, og så måtte man arbejde gælden af om sommeren. Det samme gjaldt skatten. Pantefogeden kom også i mit hjem, og her kunne uret godt blive pantsat om vinteren og indfriet igen om sommeren. Selv om Lysbro var et samfund for sig, så var det på en måde delt. "Dem omme fra den anden ende" sagde vi, og så mente vi folk, der boede på den anden side af skolen. Os ved Lysbrogade gik nok for at være de lidt mindre fine folk.

Man kendte hinanden i Lysbro, og vi kom også privat sammen med teglværksejeren Frands Frandsen og hans hustru Mathilde. Frandsens

drev også landbrug, og de boede på gården bagved teglværket. Mine forældre og Frandsens spillede kort sammen, og vi børn er også blevet passet deroppe på gården. Min far var kasserer i fagforeningen, og min mor stod i perioder for kontrollen af de arbejdsløse, men det spillede ingen rolle for vort forhold til teglværksejeren og dennes familie.

Vi knægte havde skoven, gamle lergrave og teglværkerne at lege i. Vi kunne lave huler på de tomme hylder i laderne, men vi ødelagde aldrig noget, selv om vi rodede noget. Vi kunne ikke finde på at ødelægge f.eks. sten, det havde vi al for stor respekt for stenene til. Vi kendte alle nogen på teglværket og kendte besværet ved arbejdet, så vi ødelagde ikke noget.

Teglværksarbejdet var sæsonarbejde, og om vinteren tog min far arbejde f.eks. med snekastning på banen eller arbejde i skoven. Fars arbejdskammerater, brødrene Jesper Jensen og Johan Jensen, lavede blikforme om vinteren og solgte dem rundt omkring. Sådan måtte man klare sig, for understøttelsen var ikke høj.

Om foråret, når solen begyndte at varme, blev folk jo utålmodig efter at komme igang med at arbejde på teglværket, og man begyndte tit for tidligt. Nattefrosten kunne ødelægge en hel uges produktion, og det var svært at vide sig sikker på, hvornår der kom frost. Man kunne lave 20000 sten på murstensmaskinen og 3-4000 håndstrøgne sten pr. dag, så bare en enkelt nats frost kunne være alvorlig. De rå sten er fulde af vand, og når frosten kommer, springer stenene, og der er ikke andet at gøre, end at køre det hele tilbage og lave dem om. Man prøvede at forhindre frosten ved, at man havde nogle olietønder. De blev fyldt med tørv og savsmuld og sat ild til. Hele laden igennem stod de her tønder og brændte for at give en masse røg, der skulle holde frosten væk. Vi har haft nattefrost helt hen til Grundlovsdag.

Jeg kom selvfølgelig op på teglværket som dreng, og var min bror og jeg heldig, så blev vi sat til at skille sten på hylderne. De våde sten blev sat ind tre-og-tre, og når de var blevet lidt stive, skulle de skilles, så de tørrede hurtigere. Vi knægte fik 10 øre for 1000 sten. Det arbejde blev også af og til gjort af en kvinde.

I 1938 kom jeg som 15-årig op på Bøgild Teglværk som "tråddreng", og en af mine kammerater blev "lapdreng". Det var langt bedre at komme på teglværket for os unge. Det gav mere i løn end f.eks. at være bydreng".

Formænd for arbejdsmændenes fagforening i Lysbro 1904 - 1941.

Karl Hansen	1904	Rasmus Nielsen	1917
Lars Peter Larsen	1905	Jens Rasmussen	1918
Henrik Henriksen	1905	Hans Karup	1918 - 1920
Karl Hansen	1906	Rasmus Nielsen	1920
Henrik Henriksen	1907	Chr. Nielsen	1921
Karl Hansen	1908	M. Niebuhr	1922
Severin Christensen	1908	Jesper Jensen	1922
Frands Clausen	1909	A. Rolle	1923
S. Kristensen	1909	Jesper Jensen	1924 - 1933
Anders Peter Nielsen	1910 - 1913	Jakob Ørum	1933
Jens Bundgaard	1913	Marius Jensen	1934 - 1936
Anders Peter Nielsen	1914 - 1916	Svend Pedersen	1936
Chr. Lund	1916	Jakob Ørum	1936 - 1941

Fra lergrav til mursten

Silkeborgegnen har haft mange teglværker i mange år. Lysbro var et teglværkssamfund med tre teglværker: to i Lysbrogade, Bøgild Teglværk og Lysbro Teglværk (kaldet nr.2), et teglværk på Herningvej (kaldet nr.1), og egentlig var der et fjerde teglværk ved Lysbro, idet Funderskovhus Teglværk lå lige for foden af Funder Bakke. Der var eller havde været teglværker på Sejlgård, i Charlottenlund ved Kragelund, i Sinding, Anebjerget Teglværk i Laven og Ørnsø Teglværk. Ved Silkeborg Papirfabrik lå der et teglværk, da fabrikken blev anlagt i 1844, det blev flyttet ned til Langsøen. Senere kom der teglværk på Århusbakken. I nybyggertiden skød der teglværker op langs Gudenåen. Silkeborgegnen har altså også været en teglværksegn, og arbejdsmænd har virket her i alle de år. Siden er teglværk efter teglværk nedlagt, men teglværkerne og teglværksarbejderne er fortsat en del af egnens og fagforeningens historie.

Peter Hegelund (f.1923) er opvokset i Lysbro og har stort set hele tiden levet med teglværksarbejde. Han kom til Bøgild Teglværk som 15-årig som

tråddreng. Her beretter han om produktionen på teglværket, som det foregik sidst i 1930'erne:

"Bølgild Teglværk havde flere arbejdsområder. Fyrbøderer stod for den store dampmaskine, som gav energi til alle de forskellige maskiner via remtræk. Fyrbøderer stod også for signalet til dagens rytme med pauser, så sløjtede han fra dampkedlen. På teglværket var der iøvrigt: fire lergravere, en ved maskinen, tre trillere, tre-fire mand i ovnen, tre brændere, en tråddreng, en lapdreng, en håndstryger og en "disken-triller", der hjalp håndstrygeren.

De fire lergravere læssede ler i to tipvogne med lergreb. Når de to vogne var læsset, kunne de selv rulle ned til den forreste ende i lergraven, hvor der var en stålwire, der blev hæftet på vognene, hvorefter de blev trukket op til maskinen. Der var en ret stejl stigning fra lergraven op til maskinen.

Vognenes indhold blev tippet ned i et hul, hvor der var en aksel med nogle knive, der kørte rundt i leret, æltede det og skubbede det fremad til det faldt ned i to hold valser. Det øverste hold valser var et "stenuudskillingsvalseværk", hvor den ene valse havde en slags skruegang, så sten af en vis størrelse blev smidt af. Det næste hold valser havde glatte valser, hvor leret blev presset igennem, og små sten blev knust. Endelig kom leret ned i maskinen, der fungerede som en kødhakkemaskine, og leret blev formet og presset ud i uendelige baner. Og her stod tråddrengen og skar leret af i tre og tre sten.

Tre trillere kørte stenene ud i laden på nogle flade bører, hvor der kunne være 15 "kast", det vil sige 45 sten. Når de kørte tilbage med den tomme bær, strøede de lidt savsmuld på. At tage stenene af og sætte dem til tørring var hårdt ved hænderne, de blev nærmest opblødt. Når stenene havde stået lidt til tørre, skulle de skilles.

Der arbejdede tre-fire mand ved ovnen med at sætte stenene ind (den kolde ende) og til at tage dem ud igen efter endt brænding (den varme ende). Når folkene var klar til at sætte stenene ind, råbte de op til brænderen: "Kom så med stængerne". Så tog brænderen tre store træstænger og stak dem ned i lugerne foroven, og indsætterne stablede murstenene op omkring stængerne. Stenene blev stablet i "fyrblad" ("fyrspalten") og "dæksblad" ("dæksspalten") og så 4-5 rækker sten, der skulle være facadesten. Fyrspalten blev stablet som en trip-trap-rist, så brændslet trillede ned og derved blev spredt. Stenene i fyrspalten og dæksspalten gik til bagmursten. Når stenene var stablet, trak brænderen stængerne op og satte dem i de næste tre huller.

Ovnen var en ringovn med 18-20 kamre, hvor der altid brændte et sted i ovnen, et andet sted blev der sat ind, og andre steder afkøledes de brændte

sten. Ovnens vægge var 1.50 meter tykke fyldt med sand, og ovenpå ovnen lå også et lag sand på 1.50 meter. Ind i selve ovnen kom man ved en lille port, hvor man skulle dukke sig for at komme ind. Kammeret var ca. 2 x 2 meter, og loftet var hvælvet. Et kammer kunne have to rubrikker, der hver bestod af en fyrspalte, en dækspalte og fem rækker sten. I hver fyrspalte var der tre fyringshuller fra oven.

Der var tre brændere på Bøggild Teglværk, og de delte ugens 168 timer. De vil sige, at teglværksejeren gerne tog vagten lørdag formiddag, så de delte altså 160 timer - en arbejdsuge på 53 1/3 time. Førhen var arbejdet som brænder lidt af en aftægtspost, men der var såmænd nok at gøre. Brænderen skulle fyre i hullerne ovenpå ovnen. Hver halve time tilså han de tre gange ti huller og vurderede, hvor meget brændsel (kul og koks), han skulle fylde i. Brændslet hentede han ved siden af ovnen, men han skulle læsse det på en trillebør og køre det op på ovnen, og det var dog noget af et arbejde. Brænderen kunne ikke forlade sit arbejde i løbet af vagten - ovnen skulle hele tiden passes. Brænderen murede også åbningen til og tætnede den med en blanding af sand og ler, når stenene var stablet, og brændingen kunne begynde. Efter brændingen blev der slået et lille hul nederst i åbningen for ilttilførsel, og sådan stod kammeret til det kunne tømmes, og hele porten blev brudt ned. Så kom folkene og trillede stenene ud og sorterede dem på pladsen. Tilbage var så at få solgt stenene og kørt dem væk. I mine barneår kom murermestrene og hentede stenene med hestevogn.

Teglværksarbejde var tidligere hårdt, og der var en egen barsk stemning. Man respekterede en mand, hvis han kunne sit arbejde - sit fysiske hårde arbejde. Ellers ikke. Mange gange skulle de nye prøves af, og det var lidt af en manddomsprøve. Mange klarede det ikke. Men hvis en mand ville tage sin del af arbejdet, så kunne han dog også regne med støtte fra sine kammerater".

3. Afsnit

- KAMPEN OM ARBEJDET

Tiden 1918-1945.

Arbejdsmændene i Silkeborg får en meget markant formand med yndlingseden "fandenrolme".

Silkeborg kommer under Lyngsies diktatur ifølge Silkeborg Avis. Og diskussionerne går højt i byen på grund af gasværks-sagen i 1922-1923.

Der er kamp om arbejdet, og de ugifte får ikke mange chancer.

En gammel københavnsk arbejderleder bliver medlem af bestyrelsen og sætter i en kort periode sit præg på fagforeningen og på Silkeborg.

Afdelingen får eget hus i Skolegade, og der udtrykkes i den forbindelse bekymring over drikkeriet.

Carl Jensens epoke ebber ud i 1945-1946 under sværdslag med socialdemokrater og kommunister.

Fanden-rolme Carl Jensen

Arbejdsmændenes Fagforening i Silkeborg havde haft et utal af formænd i foreningens første 25 leveår, men i 1917 blev vejmand Carl Jensen valgt, og han kom til at tegne arbejdsmændene de næste godt 25 år.

"Fagforeningen, det var Carl Jensen, så er det meste vist sagt. Han kunne godt blive vippet af, men så blandede han sig alligevel. Resultatet blev, at han blev genvalgt næste gang, også fordi de andre nægtede at arbejde, når han blandede sig. Carl Jensen var god til de direkte forhandlinger med mestrene. Men efterhånden som overenskomsterne blev mere og mere fastlagte ovenfra, havde Carl Jensen svært ved at omstille sig". Sådan vurderede Åge Pedersen (f.1902) sin gamle fagforeningsformand.

Carl Jensen (1883-1948) kom til Silkeborg omkring 1912, og han var en farverig personlighed på godt og ondt. Han var kendt for sit temperament og eder, og derfor gik han under navnet "fanden-rolme"-Carl Jensen. Med Carl Jensen fik arbejdsmændene i Silkeborg en meget synlig og markant førstemand.

Carl Henriksen, vejmand i Sejs, slår skærver.

Silkeborg under Lyngsies diktatur

Gasværksarbejderne havde i mange år været en af grundstammerne i arbejdsmændenes organisation i byen. De blev ret hurtigt den bedst lønede gruppe blandt arbejdsmændene, og med årene fik de også gode ansættelsesforhold. De fastansatte gasværksarbejdere fik endog forhandlet sig frem til en pensionsordning.

Forholdene blev så gode, at gasværksarbejderne i 1921 begyndte at sætte spørgsmålstegn ved, om de overhovedet var arbejdsmænd. Var de egentlig ikke fastansatte kommunale arbejdere, som burde høre til i Kommunal-

arbejdernes Forbund? Dette forbund havde frem til 1920 været en københavnsk organisation, men i løbet af 1920'erne begyndte organisationen også at organisere folk i provinsen.

Ovmester N. Andersen Buss havde på et møde i Århus i sommeren 1921 hørt om denne mulighed for at organisere sig i Kommunalarbejdernes Forbund. Fordelene var klare: da medlemmernes forhold var så enkle og klare kunne det faglige organisationsarbejde gøres meget billigere, og kontingentet til fagforeningen ville blive lavere.

N.Andersen Buss og 10 andre gasværksarbejdere udmeldte sig derfor af Arbejdsmændenes Fagforening med udgangen af oktober 1921, og dannede en selvstændig fagforening under Kommunalarbejdernes Forbund med N.Andersen Buss som lokal formand. Dermed var bolden givet op til en opslidende og dramatisk intern strid i fagbevægelsen.

Arbejdsmændenes Fagforening i Silkeborg ville bestemt ikke finde sig i, at de fastansatte gasværksarbejdere bare meldte sig ud. Holdningen var klar: moralsk set var det groft usolidarisk at forlade den organisation, som gennem årene havde sikret dem deres gode løn og arbejdsvilkår. Fagretsligt var det ulovligt, da Arbejdsmændenes Fagforening havde overenskomsten på Gasværket. Fagforeningen sendte sagen til Forbundet.

Dansk Arbejdsmands Forbund havde andre lignende sager rundt om i landet, og Forbundet henvendte sig derfor til landsorganisationen (DsF) for at få kaldt det Kommunale Forbund til orden. DsF pålagde Kommunalarbejdernes Forbund at stoppe dette medlemsfiskeri hos andre organisationer og tilbagelevere gasværksarbejderne til Arbejdsmandsforbundet. Det skete imidlertid ikke.

DAF kontaktede derfor Silkeborg Kommune og truede med blokade mod kommunen, hvis ikke de pågældende gasværksarbejdere kom tilbage i folden hos arbejdsmændene. Silkeborg Avis, de borgerlige byrådsmedlemmer og kommunalarbejderne var på vagt. Byrådet drøftede sagen på et møde den 1. november 1922, og med de socialdemokratiske stemmer blev følgende resolution vedtaget:

"I henhold til byrådets vedtagelse af 23. oktober 1911, foranlediget ved en henvendelse fra Arbejdsmændenes Fagforening i Silkeborg må man kræve, at de i striden implicerede kommunale arbejdere går tilbage til den organisation, der har været medvirkende ved ordning af deres løn- og arbejdsforhold og har kontraheret med byrådet gennem dettes udvalg. Inden byrådet foretager sig videre i sagen tilstilles hver enkelt arbejder ovennævnte beslutning med begæring om skriftlig svar fra den enkelte inden lørdag den 4. november d.a. kl.6 aften".

Byrådet tog altså klar stilling til fordel for arbejdsmændene. De 11

gasværksarbejdere bøjede sig imidlertid ikke for presset. De nægtede ganske, at det var Arbejdsmændenes Fagforening, som havde området, og de afviste, at de var bundet af en aftale fra 1911. Sagen var gået i hårdknude.

Fællesorganisationen indkaldte til et stort arbejdermøde om sagen i januar 1923, hvor følgende resolution blev vedtaget:

"Efter at forsamlingen er gjort bekendt med den beklagelige strid mellem de fast ansatte kommunale arbejdere og Dansk Arbejdsmandsforbund og derigennem fået oplyst, at de kommunale arbejdere har fået tilbud om at måtte danne en selvstændig afdeling, misbilliger forsamlingen på det skarpeste, at striden ikke allerede er sluttet på dette grundlag og tilsiger byrådsgruppen sin støtte til spørgsmålets snarlige løsning".

Bolden var hermed igen spillet tilbage til den socialdemokratiske byrådsgruppe under borgmester Esben-Petersens ledelse. Med udsigt til en blokade fra Arbejdsmandsforbundet i en sag, hvor alle forligsmuligheder så ud til at være forsøgt, valgte byrådet at indstille tre af gasværksarbejderne til afskedigelse uden pension. Man henviste til at gasværksarbejderne selv havde sat sig i denne position ved ikke at være organiseret i den organisation, som havde forhandlingsretten.

Silkeborg Avis havde hele tiden fulgt sagen meget nøje og støttet de kommunale arbejdere. Med denne nye dramatiske drejning i sagen erklærede avisen, at nu var byen under Lyngsies diktatur.

De kommunale arbejdere svarede igen, at de havde været hos borgmesteren allerede i oktober 1921 for at forelægge ham sagen. De hævdede, at borgmesteren havde sagt, at gasværksarbejdernes organisationsforhold var ham uvedkommende. Borgmester Esben-Petersen hævdede, at han på en pludselig forespørgsel havde givet sin personlige vurdering, nemlig at hvis gasværksarbejderne kunne ordne deres forhold med deres organisation - og her mente han Arbejdsmandsforbundet - så så han ingen problemer i et skift til kommunalarbejderforbundet. Men gasværksarbejderne havde ifølge borgmesteren netop ikke fået ordnet deres organisationsforhold.

Påstand stod mod påstand - tolkning mod tolkning. Silkeborg Avis gav sin uforbeholdne vurdering af sagen og beskyldte Esben-Petersen for usandhed og forsømmelse af hans embedspligt. Konflikten var tilspidset, men Esben-Petersen nægtede at acceptere disse beskyldninger og anlagde injuriesag mod avisen. Borgmesteren vandt sagen, og Silkeborg Avis skulle betale 100 kr. i bøde og 80 kr. i sagsomkostninger.

Silkeborg Social-Demokrat støttede ivrigt arbejdsmændene og borgmesteren i dennes sag mod Silkeborg Avis. Men da det socialdemokratiske dagblad skrev "smudsbladet Silkeborg Avis" blev det stævnet for injurier -

og dømt. De kommunalt ansatte havde virkelig fået delt byen.

N. Andersen Buss søgte at gendrive Silkeborg Social-Demokrats beskyldninger. Blandt andet hævdede han, at de fast ansatte ønskede sikkerhed for, at de som selvstændig afdeling under DAF faktisk også fik monopol på organisation og forhandlingsret. Den garanti, mente de kommunale arbejdere ikke, at de var blevet lovet. Det fik Social-Demokraten til at skrive, at de kommunalansatte ønskede monopol og tvang over for andre netop på deres område. Avisen så ingen anden mulighed end afskedigelse jo før jo bedre.

Fællesorganisationen fulgte støtten op til arbejdsmændene ved at ekskludere den nye kommunale fagforening i byen. Socialdemokratiet i Silkeborg gik også ind i sagen og ekskluderede fire gasværksarbejdere fra partiet.

Byrådet afskedigede de tre gasværksarbejdere uden pension. Indenrigsministeriet fik dog trumfet igennem, at der skulle udbetales pension til de afskedigede.

Sagen var hermed midlertidig afsluttet, men en voldgiftsret fik overdraget sagen til videre bedømmelse. I 1925 blev der afsagt kendelse: gasværksarbejderne skulle være organiseret hos arbejdsmændene.

De lokale gasværksarbejdere fulgte kendelsen og lod sig overflytte til deres gamle fagforening.

Værner om arbejdet

Arbejdsmændene og deres organisation var i avisernes overskrifter og et varmt emne i byen i 1922-23, men om det mere daglige og stiltfærdige

Snearbejde i Estrupgade.

faglige arbejde vides kun lidt. Fagforeningens protokol fra årene 1917-31 er borte, og det er meget sjældent, at Silkeborg Social-Demokrat eller arbejdsmændenes eget fagblad omtaler møder, diskussioner eller overenskomster fra Silkeborg.

Carl Jensen var formand i perioden 1917-23, og han var først i 1920'erne også formand for Fællesorganisationen. Her arbejdede Carl Jensen kraftigt på at få alle fagforeninger samlet i Fællesorganisationen, men ironisk nok måtte dette slidsomme arbejde ophøre, da arbejdsmændenes egen organisation udmeldte sig af Fællesorganisationen. Hos arbejdsmændene blev M. Th. Lykkegaard i 1923 formand et års tid, hvorefter Søren P. Poulsen overtog formandsposten frem til 1925. Og så kom Carl Jensen igen tilbage på formandsposten. Carl Jensen kom i 1924 ind i Silkeborg byråd som suppleant efter afdøde folketingsmand og byrådsmedlem Jacob Christensen. Ved kommunevalget i 1925 blev Carl Jensen igen indvalgt på den socialdemokratiske liste, og hermed begyndte en længere kommunalpolitisk karriere for arbejdsmændenes lokale førstemand.

Fagforeningen fortsatte med det faglige arbejde med organisering, kontrol, udbetaling af understøttelse osv. Under de store konflikter i 1922 og 1925 rammes arbejdsmændene hårdt, men organisationen ordner det fornødne, uden at det giver anledning til de store skrivelser i den lokale presse.

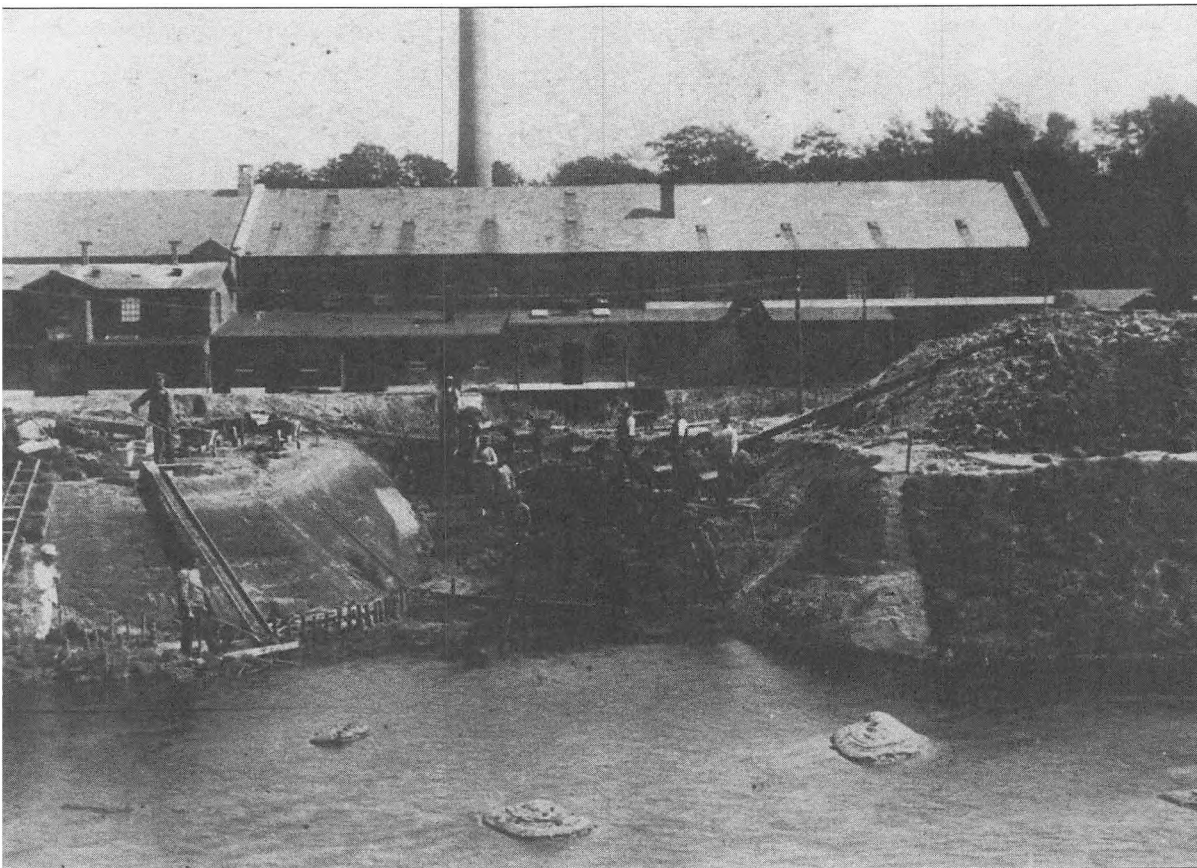
I januar 1925 sender fagforeningen en skrivelse til byrådet med følgende indhold:

Jordarbejde ved Silkeborg Papirfabrik først i 1920'erne.

"På grund af den stærkt stigende arbejdsløshed henstiller Arbejdsmændenes Fagforening til det ærede byråd at have opmærksomheden mere henvendt på den stærke invasion af ugifte arbejdere og i lighed med , hvad der i boligrestriktionerne er gældende for gifte arbejder, at hindre ugifte adgang til bolig, som en virksom regulator mod arbejdsløsheden. Samtidig må fagforeningen henstille til borgmesterkontoret, at der ikke gives arbejdstilladelse ved Bryrupbanen til unge nylig tilflyttede og derved forøge tilflytningen fra land til by, og vi må protestere mod, at der antages arbejdere fra kommuner, som ikke giver tilskud til banen".

Meningen er klar nok: fagforeningen vil værne om det lokale arbejde til dens egne medlemmer. Når der tales om at begrænse arbejdsløsheden, så tænkes der ikke på de unge tilflytteres ledighed. De kan blive uden for bygrænsen, og hermed bliver den lokale arbejdsløshed mindre!

Gudenåen skulle reguleres i forbindelse med nybyggeri på papirfabrikken først i 1920'erne.

"Vi ugifte blev svigtet"

Åge Pedersen (f.1902): "Det var mere end svært for vi ugifte at få arbejde i Silkeborg i 1920'erne. I 1919 gik jeg i Silkeborg og havde lidt murerarbejde. Jeg skulle bære tagsten op, og det var ikke noget eftertragtet job. Fagforeningen ville ikke kendes ved mig, fordi jeg kun var 17 år. Så meldte jeg mig ind i skov- og landarbejdernes fagforening nede på Søgade og rejste om efteråret over på øerne i sukkerroerne. Sådan blev det ved - lidt løst arbejde ved murerne om sommeren i Silkeborg, og så i sukkerroerne om efteråret.

Midt i 1920'erne satte kommunen noget arbejde i gang, blandt andet byggede de nogle arbejderboliger på Solbakkevej. Her fik jeg mere fast arbejde som murerarbejdsmand. Nu blev fagforeningen nødt til at tage mig, fordi jeg havde rent murerarbejde. Under den store store lock-out i 1925 fik vi ugifte ingen understøttelse, så jeg fik noget arbejde hos en tørvefabrikant i Grauballe, fordi jeg gik ned og tog arbejdet i baggraven, det mest trælse arbejde ved tørvefabrikation. Så een der var glad, da lock-ouden var ovre, var mig. Jeg kom igen til mureren, men en dag kommer mester hen til mig og siger: "Jeg kommer nok til at fyre dig". Nå, hvad har jeg nu lavet, tænkte jeg. Jeg spurgte om hvorfor. "Du kan se her", sagde mester og rakte mig en skrivelse fra mesterforeningen. Heraf fremgik det, at mesterforeningen og fagforeningerne var blevet enige om, at de gifte arbejdere skulle have arbejdet frem for vi ugifte. Vi fik ikke en chance, vi blev slet og ret svigtet. De ønskede åbenbart at få os til at rejse fra byen. Jeg brugte mine sidste penge til at rejse til Canada for".

Kampen om arbejdet var hård, og fagforeningen så det som en af sine allervigtigste opgaver at sikre medlemmerne så meget arbejde som muligt. Det skete ved henvendelse til kommunen om at sætte arbejde igang, ved at holde udenbys arbejdere væk, ved at lave en liste om arbejdsrotation til det løse kommunale arbejde osv. Alt sammen initiativer, som blev fulgt op i 1930'erne.

Fagforeningen fik også forhandlet løn og arbejdsforhold i denne periode. I 1926 indgik man en ca. 4 årig overenskomst med Silkeborg kommune, hvor lønnen i 1926 forblev uændret 129 øre i timen. I 1927 skulle lønnen være den gældende timeløn for murer- og jordarbejde plus et tillæg på 15%, og de sidste år skulle lønnen også følge murerarbejdsmandene med et tillæg på 12½%.

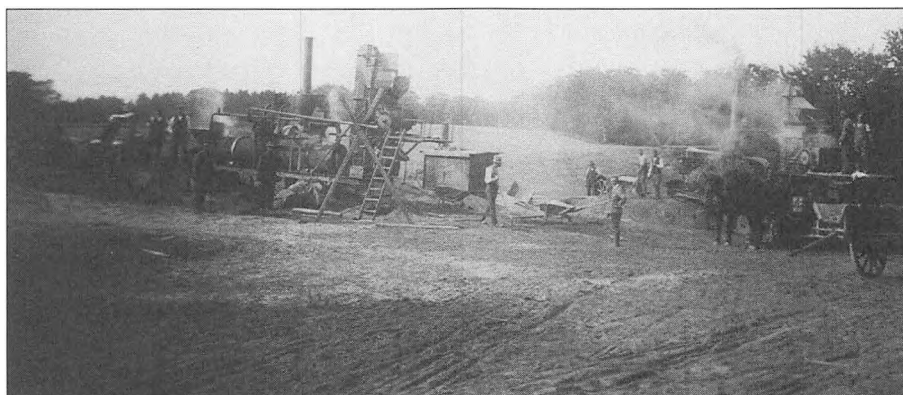
I byrådet mente de borgerlige, at arbejdsmandene burde nøjes med et tillæg på 10%, men det afviste socialdemokraterne. I den tidligere overens-

komst havde tillægget været 20%, og det var socialdemokaterne også indstillet på nu, men de havde efter byrådsvalget i 1925 ikke rent socialdemokratisk flertal i byrådet. Derfor dette kompromis. Men det er dog værd at bemærke, at fagforeningen sikrede byens kommunale arbejdsmænd et tillæg i forhold til de gængse lønninger for murer- og jordarbejder. Årsagerne hertil er flere, men en vigtig grund var, at de kommunale arbejdsmænd aldrig - eller sjældent - kunne øge deres løn ved akkordarbejde, hvilket var muligt for de private murerarbejdsmænd.

Vi er de mange

Arbejdsmændenes Fagforening havde i 1920'erne ca. 200 medlemmer. Med indgangen til 1930'erne forøges medlemstallet drastisk: i oktober 1931: 308 medlemmer, juli 1932: 359 medlemmer, juli 1933: 415 medlemmer og i oktober 1934: 531 medlemmer. Herefter stagnerer medlemstallet indtil de sidste år af årtiet. Arbejdsmændene var blevet en endnu større organisation.

Århusvejen skal asfalteres i 1924.

Årsagerne til denne medlemstilgang var mange. Støberiarbejdernes lokale afdeling ophævede sig selv i februar 1932 og indmeldte sig kollektivt i den gamle fagforening, hvorfra man var udsprunget i 1907. Det gav ca. 50 nye medlemmer. Den økonomiske krise først i 1930'erne var nok hovedårsagen til medlemstilgangen. Fra 1931 resulterede krisen i en katastrofal høj arbejdsløshed overalt også i Silkeborg. I december 1932 var der 245 arbejdsløse i afdelingen, hvilket svarede til over 50% af medlemmerne.

Arbejdsløshedens følger var katastrofale for de organiserede arbejdere, men de havde trods alt en - omend utilstrækkelig - understøttelse at falde

Mandskab klar til den første asfaltering af Århusvejen 1924.

tilbage på, og desuden kunne de regne med fagforeningens støtte og solidaritet både med hensyn til økonomisk hjælp i nødstilfælde og med hensyn til at skaffe arbejde. De uorganiserede var helt overladt til sig selv i disse modgangstider, og det var umenneskeligt.

Krisetiden med dens arbejdsløshed og ubønhørlige kamp om arbejdet betød derfor en søgning hen til organisationerne. Selv mange borgerlige sogneråd støttede arbejdsløse med at komme i arbejdsløhedskasse og dermed i fagforening. Sognerådene så det som en økonomisk fordel for dem, idet alternativet var, at de uorganiserede arbejdsløse skulle have hjælp fra kommunekassen på den ene eller anden måde.

Arbejde

Arbejdsmændenes Fagforening pressede på for at få kommunen til at sætte arbejde igang. Formanden Carl Jensen arbejdede ivrigt i byrådet for arbejdsmændenes krav, og resultatet blev også, at kommunen satte en del arbejde igang, samtidig med at arbejdet blev forbeholdt medlemmer af fagforeningen. Af arbejde kan nævnes beplantning af Kærsgårdsarealerne i 1931 og det store vejprojekt ved Kildebakken i 1933. Ved jord- og vejarbejdet på Kildebakken skulle der bruges ca. 90 arbejdsmænd.

Fagforeningen ønskede arbejde, og vel at mærke arbejde til en ordentlig løn. Kommunen ønskede arbejdet på Kildebakken udført med en arbejdsdag på 6 timer. Fagforeningen ville derimod helst have akkord på arbejdet, men hvis det skulle være en arbejdsdag på 6 timer, så skulle det være til 8 timers løn.

Arbejdsmændene havde tidligere haft en turnusordning vedrørende det løse arbejdsmandsarbejde ved kommunen. Denne ordning ønskede fagforeningen udbygget i februar 1932, og der blev sendt et konkret forslag til byrådet med ønske om en fordeling af arbejdet til kommunen organiseret af fagforeningen. Ønsket var at få en retfærdig fordeling af det knappe arbejde blandt de arbejdsløse medlemmer. Forslaget blev vedtaget af det socialdemokratiske flertal i byrådet, men de borgerlige, tekstilarbejdernes fagforening og 69 arbejdsmænd havde protesteret. Tekstilarbejderne mente ikke, at arbejdsmændene kunne monopolisere det kommunale arbejde. Arbejdsmændenes Carl Jensen fandt tekstilarbejdernes indblanding meget utidig, og han understregede, at selvfølgelig skulle kommunalt arbejdsmandsarbejde være forbeholdt hans arbejdsmænd. Iøvrigt mente Carl Jensen slet ikke, at tekstilarbejderne kunne klare det hårde arbejde.

De 69 arbejdsmænd, der havde protesteret, ønskede ingen turnusordning. Deres standpunkt var, at hver arbejdsmand selv skulle søge sit arbejde.

Arbejdsmændene og Carl Jensen fik det, som de ville have det. Det løse kommunale arbejdsmandsarbejde skulle fordeles af fagforeningen til medlemmer i Silkeborg. Arbejdsmænd i Alderslyst følte sig udelukket fra det kommunale arbejde i købstaden, og derfor søgte mange af dem overflyttelse fra Lysbro afdelingen til Silkeborg afdelingen.

Kommunalt arbejdsmandsarbejde

I april 1932 sendte Arbejdsmændenes Fagforening i Silkeborg følgende henstilling til byrådet vedrørende fordeling af det løse arbejdsmandsarbejde hos kommunen. Det socialdemokratiske byrådsflertal godkendte henstillingen. Her gengives henstillingen efter avisen:

1. Alt kommunalt arbejdsmandsarbejde fordeles gennem kontoret.
2. Der bibeholdes på de forskellige pladser samt til særlige arbejder, hvor det er nødvendigt, 3-5 mand (ikke som nu en fast stab på ca. 15 mand).
3. Arbejdet fordeles efter tur mellem fagforeningens arbejdsløse medlemmer, som er bosat i Silkeborg i henhold til de af byrådet eventuelt særlig fastsatte regler.

4. Ved arbejdsløse forstås sådanne, der har mødt eller møder til kontrol den dag, anvisningen finder sted.

5. Bestyrelsen opretter på basis af kontrollen fra 1. oktober 1931 indtil ordningens iværksættelse en liste med fortløbende numre, således at de, som har gået længst tid ledige i førnævnte tidsrum, får de laveste numre, og de, som har gået mindst ledige i samme tidsrum, får de højeste numre.

6. Arbejdsmænd, der bliver ledige efter listens affattelse, opstilles i nummerorden bag de allerede opstillede i samme rækkefølge, som de møder til kontrol.

7. Arbejdsløse, der får arbejde eller ikke møder til kontrol i sammenhængende 3 dage, slettes på listen og opføres påny kun ved at møde til kontrol, men (da) får de nyt nummer i henhold til stk.6.

8. Hvis byrådet fordrer et opholdstidsrum, sørger kontorbestyrelsen for at være klar over de forskellige medlemmers opholdstid i kommunen.

9. For at så mange som muligt kan få del i kommunens arbejde, ansøges byrådet om, at arbejdet skal gå på skift med en turnus på 18 dage".

Kontrol og fusk

"Vi gik til kontrol hos Søren Pedersen i Læssøegade, hvor hans kone sad og stemplede. Vi stak bogen ind ad vinduet, og så stemplede hun. Derefter var det med at komme ud og ose. Det vil sige, se om vi kunne få et eller andet mindre arbejde, så vi kunne tjene en skilling. Understøttelsen rakte ikke langt, så man var faktisk nødt til at have lidt ved siden af". (Søren Jensen)

"En arbejdsmandsløn var hverken til at leve eller dø for, og understøttelsen endnu mindre. Man måtte have noget ved siden af, for mit vedkommende kørte jeg lidt afløsning som taxa, tegnede livsforsikring og lavede gasbordplader om vinteren". (Åge Pedersen)

"Understøttelsen havde bare at strække til, og gjorde den ikke det, så kunne man komme på krisehjælp til 12 kr. om ugen. Derefter var der ingenting at hente, jo man kunne få 3 meter sten at slå af kommunen. Men at slå skærver var nærmest at betragte som en straf for mange, tænk på en barber eller en anden, som ikke var vant til at bruge hænderne - de fik jo ødelagt hænderne ved det arbejde". (Peter Hansen).

I Lysbro

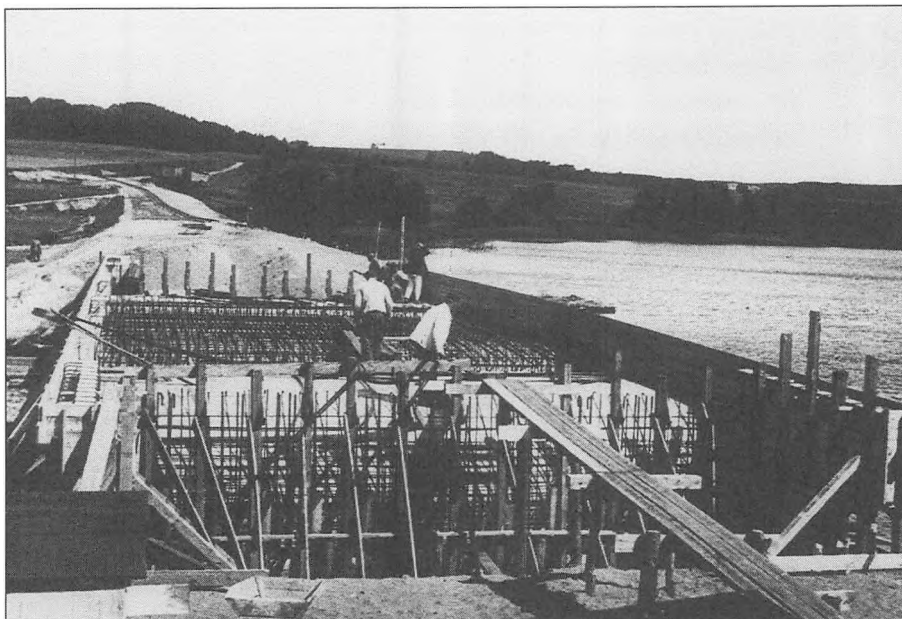
Arbejdsmændene i Lysbro ønskede også at afværge arbejdsløshedens værste konsekvenser. I lighed med tidligere og helt på linie med kollegerne i Silkeborg rettede fagforeningen henvendelse til Balle kommune om at sætte arbejde igang. Og det skulle vel at mærke være arbejde, hvor arbejdsmændene havde fortrinsret fremfor f.eks. arbejdsløse håndværkere. Arbejdsmændene fik denne fortrinsret.

Fast forbindelse til Balle. Kærsgaardbroen under opførelse 1928.

Fagforeningen gav også ved flere lejligheder tilbud på f.eks. grøftearbejde. Disse tilbud fortsatte frem til 1936, hvor Forbundet bekendtgjorde over for bestyrelsen, at disse lokale tilbud på arbejde måtte høre op. Forbundet havde nemlig indgået en stor landsoverenskomst med Entreprenørforeningen, der indeholdt en sådan klausul.

Den drastiske arbejdsløshed i 1932 fik arbejdsmændene i Lysbro til at gå helt utraditionelle veje. Manufakturhandler Søndergaard fra Silkeborg kom med et forslag om arbejdsanvisningssedler. Disse arbejdsanvisningssedler på henholdsvis "1 arbejdsmands time" og "8 arbejdsmands timer" skulle erstatte penge i forbindelse med arbejdet. Fagforeningen gik ind på dette vidtløftige forslag, og Balle kommune garanterede for værdien af sedlerne. Der blev vitterligt købt nogle sedler, men det gav ikke øget beskæftigelse.

Kærsgaardbroen bygges 1928.

Boligbyggeriet gik i stå i 1932. Fagforeningen ønskede at puste nyt liv i byggeriet ved at bygge andelsboliger, og på en generalforsamling i august 1932 blev der nedsat et udvalg til at undersøge mulighederne. Fagforeningens tre ledende mænd, Jesper Jensen, Marius Jensen og Svend Petersen dannede udvalget.

Fagforeningen ønskede også Forbundet og lovgivningen inddraget i kampen mod arbejdsløsheden, og man krævede på et møde i sommeren 1932 at:

"ved lov at forbyde, at mand og hustru begge har lønnet hverv" og "det ved lov forbydes, at en mand har mere end et erhverv". Netop kravet om kvinderne ud af arbejdsmarkedet blev kraftigt debatteret i Lysbro og Silkeborg i 1932, og arbejdsmændenes formand i Silkeborg, Carl Jensen, talte varmt for forslaget i Silkeborgs byråd.

Fagforeningen i Lysbro begyndte også en øget aktivitet i forhold til Funder kommune i løbet af 1930'erne både med hensyn til at sætte arbejde igang og med at få hævet lønningerne. Men da fagforeningen i 1932 konstaterede, at Them kommune aflønnede deres folk med 70 øre i timen, - ca. 3/4 af den normale overenskomstmæssige timeløn - sendte de sagen videre til Forbundet. Them var trods alt for stor en opgave for Lysbro afdelingen.

Formanden

Carl Jensen havde tegnet fagforeningen siden 1917. Han var kendt for sit engagement og temperament, og sammenstød kunne slå gnister. På en generalforsamling i juli 1932 vælges Carl Jensen ikke som delegeret til Forbundets kongres. Det var selvfølgelig helt uhørt, at formanden ikke også var repræsenteret på disse vigtige kongresser, og Carl Jensen og med ham fire bestyrelsesmedlemmer reagerede prompte: han forlod formandsposten, og de forlod sammen bestyrelsen.

Ny formand blev Aage Jensen, men han måtte sande det gamle ord, at arbejdsmændene i Silkeborg var nogle urolige hoveder. På en ekstraordinær generalforsamling i juli 1933 trak Aage Jensen sig tilbage efter at have skældt medlemmerne ud for, at de åbenbart troede, at de kun havde rettigheder over for formanden. Efter Aage Jensens mening havde medlemmerne så sandelig både rettigheder og pligter i forhold til formand og bestyrelse. Ny formand blev Sigurd Nielsen.

Aage Jensen blev dog genvalgt til formandsposten i april 1934 med stor majoritet i kampvalg med blandt andre Sigurd Nielsen og den gamle formand Carl Jensen. Aage Jensen stillede imidlertid følgende betingelser for at tiltræde formandshvervet:

"Der opstilles kontrol, medlemsbogen medbringes og forevises ved alle møder og generalforsamlinger. Såfremt et medlem ved tilråb og utidige forstyrrelser virker generende på forhandlingerne og gentagne gange er kaldt til orden af formanden eller dirigenten og på trods deraf ikke tager det (til) følge forbydes adgang til afdelingens møder og generalforsamlinger i 1 år. Personer, der er påvirket af spiritus, har overhovedet ingen adgang. Ovennævnte regler vedtoges på generalforsamlingen den 18. 4.1934".

Aage Jensens nye formandsperiode blev dog kort, idet den gamle formand, Carl Jensen, allerede i oktober samme år genbesatte sin vante position som formand.

Christian Christensen

Arbejdsmændene i Silkeborg havde tradition for at virke i deres egen by og iøvrigt holde sig fra det landsdækkende faglige arbejde. Byens ledende arbejdsmænd var ikke gået over til Forbundet eller blevet kendte politikere. Man passede sig selv.

I 1934-35 fik fagforeningen imidlertid en landskendt arbejderleder som medlem: den gamle syndikalistleder Chr.Christensen.

Syndikalisten Chr. Christensen, Sejs, med hustruen Lisbeth. Asger Jørn sidder foran ivrigt læsende i "Frem".

Chr. Christensen (1882-1960) havde været syndikalisternes leder fra 1910, og han havde som redaktør af bladet "Solidaritet" opnået stor indflydelse på diskussionerne i den danske fagbevægelse i de urolige år lige efter 1. verdenskrig. Chr. Christensen var en strålende agitator, og han stod i årene 1921-22 som den faglige venstrefløjs leder i Danmark. Han var med til at stifte Danmarks kommunistiske parti og blev også redaktør af Arbejderbladet. Men pludselig i foråret 1922 forlod Chr. Christensen det politiske og faglige liv og gik i en slags eksil i Laven. I Laven og siden i Sejs søgte Chr. Christensen at slå sig igennem først som hønseriejer og siden ved tilfældige indtægter.

I januar 1934 tilbød denne gamle arbejderleder at holde fem foredrag blandt andet for arbejdsmændene, og fagforeningen tog imod tilbudet. Blandt deltagerne var Svend Lund og den unge Asger Jørgensen (Jørn).

Selv om det er meget tvivlsomt, om Chr. Christensen havde haft arbejdsmandsarbejde, mens han boede i Sejs, så blev han optaget i Arbejdsmændenes Fagforening i Silkeborg, og han blev ligeledes indvalgt i bestyrelsen allerede i april 1934.

Chr. Christensen kom til at spille en rolle som agitatorisk bagmand til den store strejke i Silkeborg i efteråret 1934 på Tekstilfabrikken Silkeborg. Strejken varede i otte uger og drejede sig om et nyt akkordsystem på fabrikken. Tekstilarbejderne afviste systemet og gik i strejke til trods for, at både arbejdsgiverne og deres eget forbund beordrede dem tilbage til arbejdet. Strejken blev ualmindelig hård, og de strejkende søgte støtte både i Silkeborg og over hele landet. Chr. Christensen deltog i de offentlige møder og har givetvis også skrevet en del af agitationsmaterialet for de strejkende.

På en ekstraordinær generalforsamling hos arbejdsmændene vedtog forsamlingen følgende resolution stillet af Chr. Christensen:

"Til de strejkende tekstilarbejdere i Silkeborg. Silkeborgs organiserede arbejdsmænd forsamlet til generalforsamling torsdag den 30. august 1934 udtaler vor varmeste sympati med eders kamp mod det nye udpresnings-system. Som udtryk for vor solidaritet bevilger vi hermed 500 kr. af vor kasse som vort første bidrag til fortsættelse af kampen. Hold ud i kampen! Ved ubrydeligt sammenhold og fælles styrke vil vi springe de lovens lænker, der er lagt om vore faglige organisationer og vor frihed til at kæmpe for vore interesser". Chr. Christensen havde dog foreslået et beløb på 1000 kr., men det mente forsamlingen var for højt. Selve resolutionens ordvalg afspejler Chr. Christensens agitatoriske strenge.

Problemet med denne støtte var, at strejken var fagretslig ulovlig, og Arbejdsmændenes Fagforening blev idømt en bod for støtten. Chr. Christensen mente, at man skulle sende bødekraften til Forbundet, da det var dem, som havde accepteret Septemberforliget fra 1899.

Arbejdsmændene i Lysbro havde også et stort medlemsmøde om tekstilarbejderstrejken, men kassereren betydede over for den ivrige forsamling, at en officiel støtte var ulovlig, og at han ville trække sig tilbage som kasserer, hvis forsamlingen vedtog en støtte fra kassen til tekstilarbejderne. Lysbro-folkene afviste derefter at yde støtte fra kassen.

Tekstilarbejderne tabte deres kamp, men strejken havde skabt diskussion og røre i byens fagbevægelse. Arbejdsmændene og Chr. Christensen støttede en venstreoppositionel faglig konference - kaldet for Oktoberkonferencen. Dette radikale faglige engagement sygnede dog hurtigt hen.

Chr. Christensen deltog også i det almindelige bestyrelsesarbejde, og han havde en særlig interesse i at få de faglige forhold ordnet hos vognmand A. Andersen i Sejs. Det lykkedes imidlertid ikke. Han var tydeligvis bedre på en talerstol end ved et forhandlingsbord. Chr. Christensen forlod sammen med sin hustru Lisbeth og vennen Alfred Mogensen Sejs i 1935 lige så fattig, som da de kom til egnen 13 år tidligere. Han virkede kun kort

blandt arbejdsmændene, men de, som oplevede ham, glemte ham aldrig. Med Chr.Christensens korte periode i fagforeningen var der skabt en position for en - om end lille - venstreopposition blandt arbejdsmændene anført i de kommende år af kommunisterne Svend Lund, Etlar Madsen og Vilhelm Andersen.

Asger Jorn lod siden opstille en mindesten om sin gamle åndelige lærer i Sejs.

Lygtetænderne fik det også bedre

Det daglige faglige arbejde blev altid passet. Fagforeningen forhandlede overenskomster med de velkendte arbejdsgivere, organiserede nye folk f.eks. hos Darr, vognmændene, taxa, statsskoven og hos grossisterne. Organiseringen afsluttedes med en overenskomst på det pågældende område, og herefter var arbejdsmændene med i det regulerede arbejdsmarked. På nogle områder - f.eks. vognmændene og taxa - var det nødvendigt med jævne mellemrum at begynde helt forfra både med organisering og indgåelse af overenskomst. I sådanne tilfælde var Forbundet som altid behjælpelig.

Det faglige arbejde blev i 1930'erne udbygget og styrket ved valg af tillidsmænd på de enkelte arbejdspladser. Afdelingen i Lysbro havde

Skærvearbejde i mellemkrigstiden.

Beskæftigelsesarbejde i Indelukket i mellemkrigstiden.

tradition for et sådant tillidsmandssystem på teglværkerne, og Lysbroarbejdsmændene udbyggede det med også at vælge tillidsmænd ved kommunen og nogle cementstøberier. I Silkeborg blev der valgt tillidsmænd på Silkeborg Maskinfabrik og Lysbro Fabriker. Arbejdsmændenes Fagforening i Silkeborg var en stor blandet afdeling, og det kunne godt være lidt uoverskueligt at få gennemdrøftet alle aspekter på møderne. Derfor blev der allerede i 1934 og i 1936 oprettet klubber for henholdsvis arbejdsmændene på Maskinfabrikken og murerarbejdsmændene.

Klubben på Maskinfabrikken havde den stedlige tillidsmand, Martin Henriksen som formand, og den første bestyrelse bestod af Andersen, Richardt Møller, Anker Urbak og Edm. Jørgensen.

Murerarbejdsmændenes klub havde stiftende generalforsamling den 1. april 1936, og bestyrelsen bestod af Peter Jakobsen (formand), Chr. Sørensen (næstformand), Tyge Sørensen (kasserer), B. Kramer og Chr. Rolle. Opmåling var det centrale spørgsmål for klubben, og de første år fungerede A. Rolle som opmålermand.

At fagforeningen var en blandet afdeling kan ses ved, at man også organiserede og forhandlede løn- og arbejdsvilkår for byens lygtetændere i 1930'erne.

I 1935 indgik man igen en overenskomst med Silkeborg kommune. På byrådsmødet kom det til nogen diskussion mellem det socialdemokratiske flertal og det borgerlige mindretal anført af landinspektør Ax. Kristiansen. Ax. Kristiansen hæftede sig ved, at den landsdækkende overenskomst var 105 øre i timen, og det mente han, kommunen skulle holde sig til. Carl

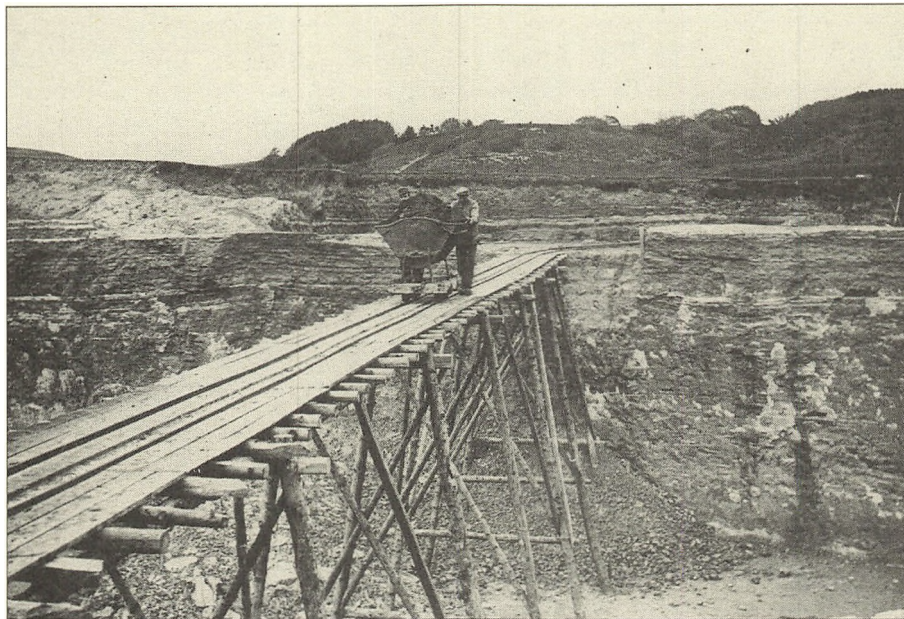
Jensen afviste Kristiansens tal og slog på, at kommunen skulle være en god arbejdsgiver for sine arbejdere. Endelig sluttede Carl Jensen sit indlæg med, at hvis landinspektøren stod dagen igennem og læssede jord på tipvogn, så ville han også forlange noget mere for sit arbejde. Ifølge Silkeborg Social-Demokrat gav Ax. Kristiansen ham ganske ret i dette udsagn.

Overenskomsten med kommunen betød en timeløn på 126 øre frem til 1/4-1936 og herefter fulgte lønnen den gængse løn hos murerarbejdsmændene med et tillæg på 20%. På gasværket blev timelønnen hævet fra 131 øre til 136 øre. Arbejdsmændenes Fagforening, Carl Jensen og det socialdemokratiske byrådsflertal havde endnu en gang sikret de kommunale arbejdsmænd en "rimelig" løn.

Arbejdsmændenes Fagforening i Lysbro fik også forhandlet sig frem til en række rimelige overenskomster med Balle kommune i anden halvdel af 1930'erne. Afdelingen søgte også at forhandle overenskomst med Funder kommune. I 1934 indgik man en overenskomst med Funder kommune om en timeløn på 90 øre, og året efter blev lønnen hævet til 95 øre i timen. Balle kommune havde i 1933 fået socialdemokratisk flertal, og det har givet gjort overenskomstforhandlingerne lettere. I 1936 og 1937 fik man forhandlet sig frem til timelønninger på henholdsvis 115 øre og 117 øre. Det kan sammenlignes med, at fagforeningen i 1938 måtte afslutte en overenskomst med Funder kommune på 100 øre i timen. Men det socialdemokratiske byrådsflertal i Balle sagde nej, da fagforeningen i 1939 kom og forlangte 142 øre i timen. Kommunen kom endog med det fikse træk, at man kunne jo sammenligne med de andre sognekommuner. Det mente fagforeningen ikke var nogen god ordning. Det første forhandlingsmøde brød sammen, men kommunen bød alligevel på en kop kaffe bagefter. På et senere møde blev man enige om en timeløn på 130 øre. Og ikke ret lang tid efter fik man en ny overenskomst med Funder kommune på 110 øre i timen.

I krisetider var det altid rart for arbejdsmændene, når de forhandlede løn med de private arbejdsgivere at kunne henvise til de "rimelige" lønninger hos kommunen.

Kommunen satte en del nødhjælpsarbejde igang i 1930'erne blandt andet bådehavnen og Indelukket. Fagforeningen sørgede hele tiden for at sikre ordentlige lønforhold ved disse arbejder. I december 1937 oplyses, at 56 arbejdsmænd har nødhjælpsarbejde i Silkeborg med 131 øre i timen.

Sejlgård i Funder havde foruden landbrug også i mange år teglværk og mergelgrave.

"Lille frue" og andre retssager

Carl Jensen var arbejdsmændenes farverige førstemand. Førstemandens velkendte temperament gav af og til nogle knubs både til venner og fjender og til ham selv.

På et møde i Sundhedskommissionen i august 1935 skulle der diskuteres en forstærket mælkekontrol, og det havde også Carl Jensens store interesse. Desværre kom det til en ordveksling mellem kredslægen fru Mayer og arbejdsmanden Carl Jensen, og det kom Carl Jensen ikke så galant fra. I hvert fald anmeldte fru Mayer Carl Jensen for fornærmelser, og hele byen kunne i den følgende tid høre på sladder rundt omkring og læse retsreferater i avisen.

Ifølge Silkeborg Avis skulle Carl Jensen blandt andet have sagt til kredslægen: "Deres sager står vist ikke rigtig godt, lille frue". Andre havde hæftet sig ved, at Carl Jensen havde været beruset og grov i tonen ja nærmest truende. Carl Jensen benægtede på det bestemteste, at det havde været hans agt at fornærme kredslægen. Alligevel vandt fru Mayer sagen, og Carl Jensen blev dømt for "med hån og fornærmelig tiltale at have overfaldet kredslæge Fru Else Mayer, Silkeborg". Bøden blev på 200 kr. plus sagsomkostninger.

Hermed kunne man så tro, at sagen ville ende. Men nej. Carl Jensen gik til Arbejdsmændenes Fagforening for at drøfte sagen, og man blev enige om at henvende sig til Fællesorganisationen for at få den til at betale bøden og sagsomkostningerne. Carl Jensen var nemlig også formand for Fællesorganisationen, og tankegangen bag dette ønske var, at Carl Jensen havde lidt denne tort i sin kamp for alle arbejderes ve og vel. Fællesorganisationens bestyrelse accepterede henvendelsen og lagde pengene ud. Sagen skulle imidlertid op på en generalforsamling i Fællesorganisationen, og her nedstemte et stort flertal bestyrelsens disposition. Generalforsamlingen ville ikke betale Carl Jensens bøde. På den efterfølgende generalforsamling nedlagde Carl Jensen sit formandshverv i Fællesorganisationen og udvandrede sammen med hele bestyrelsen. Vild dramatik i den lokale fagbevægelse godt iscenesat af arbejdsmændenes Carl Jensen. Fællesorganisationen valgte ny formand - smedenes Aage Christensen - og en ny bestyrelse.

Carl Jensen og arbejdsmændene drøftede sagen igennem i fagforeningen og besluttede sig for at udmelde sig af Fællesorganisationen for to år i protest. Forholdet til smedene og Fællesorganisationen var de næste par år meget køligt.

Carl Jensens temperament førte ham ud i endnu en retssag i 1936. Denne gang var det Carl Jensen, som stævnedes en staldforpagter og en arbejdsmand for injurier. De skulle have spredt det rygte, at Carl Jensen havde drukket et overskud op sammen med nogle arbejdsmænd på Papirfabrikken. Sagen hang ganske anderledes sammen ifølge Carl Jensen: han havde været på Papirfabrikken for at ordne et problem ved et overskud, og det var blevet løst over et par øl. Det viste sig, at alle var enige i Carl Jensens udlægning, og sagen blev forliget. Silkeborg Avis sluttede sin behandling af sagen med følgende: "Således endte "den tredie puniske krig"". Helt alvorligt var sagen altså ikke blevet taget.

Også arbejdsmændene i Lysbro måtte igennem en retssag i 1936. Sagen drejede sig om, at kommunen havde sendt arbejdsmand Niels Møller på tvangsarbejdsanstalt. Fagforeningen drøftede sagen i februar 1936 og fordømte kommunens handlemåde. Formanden Marius Jensen var uenig i dette standpunkt, og han trådte tilbage som formand. Bestyrelsen fortsatte sagen, engagerede en sagfører, og sagen blev vundet.

Arbejdsløshed og trængt økonomi skabte uro og skarpe reaktioner hos arbejdsmændene og hos den enkelte arbejdsmand. I sommeren 1936 kom det på socialkontoret i Alderslyst til et optrin, der gav genlyd. En arbejdsløs arbejdsmand kom op på socialkontoret for at tale med udvalgsformanden. Arbejdsmanden havde slået skærver, men han mente, at han

tjente for lidt og var gået hjem. Kommunen havde så udbetalt ham en understøttelse på 16 kr. om ugen, men det kunne arbejdsmanden og hans store familie ikke leve af. Det ene ord tog det andet, og til sidst tog arbejdsmanden en stol og smadrede den ned i bordet. Dernæst tog han endnu en stol og kylede den gennem vinduet. Politiet blev tilkaldt, og denne desperate handling fik rygterne til at svirre i byen.

Nød og elendighed kunne dog ikke helt udrydde humoren. En af historierne gælder Peter Hansen, i 1930'erne kendt med tilnavnet "kommunist". Han skulle en dag pantes for et beløb, og i det ærinde kom murer Vestergaard:

"Nå Peter, hvad skal vi så tage", spurgte Vestergaard. "Tja, jah", svarede Peter, "du kan tage bornholmeren". Vestergaard så sig om i stuen. "Hvor står den", spurgte han undrende. "Hun går ude i køkkenet", lød svaret. Peter Hansen var gift med en bornholmer.

Organisationen

Arbejdsmandenes organisation i Silkeborg og Lysbro blev stor i 1930'erne, og krisetiderne gav fagforeningen nye og større opgaver end hidtil. Arbejdsløshedskassen blev en krumtap for fagforeningen, og den blev i lange perioder hovedkontakten mellem organisation og medlemmer. Det var hverdag for de arbejdsløse i Silkeborg at smutte forbi hos Søren Pedersen i Læssøegade.

Arbejdsløshedskassens opgaver blev så omfattende, at arbejdsmændene i Silkeborg i februar 1933 slog kassererposten og kontrolarbejdet sammen til en fast stilling, og den gamle kasserer Søren Pedersen blev afdelingens første lønnede tillidsmand. Samme år fik formanden også telefon for bedre at kunne varetage det faglige arbejde ved siden af sit normale lønnede arbejde.

Solidariteten med de arbejdsløse blev også udbygget ud over den basale hjælp, som arbejdsløshedskassen gav. Til Fællesorganisationens juleuddeling i december 1932 fik 180 medlemmer blandt arbejdsmændene en julehjælp på 6 kr. De følgende år uddelte arbejdsmændene en egen julehjælp til trængte medlemmer ved siden af Fællesorganisationens juleuddeling. I december 1933 fik således ca. 120 arbejdsmænd en kontant hjælp til julen på 12 kr, og året efter fik hele 171 arbejdsmænd en støtte på 21 kr. Denne helt ekstraordinære hjælp reddede mange arbejdsmandsfamiliers jul i disse kriseår.

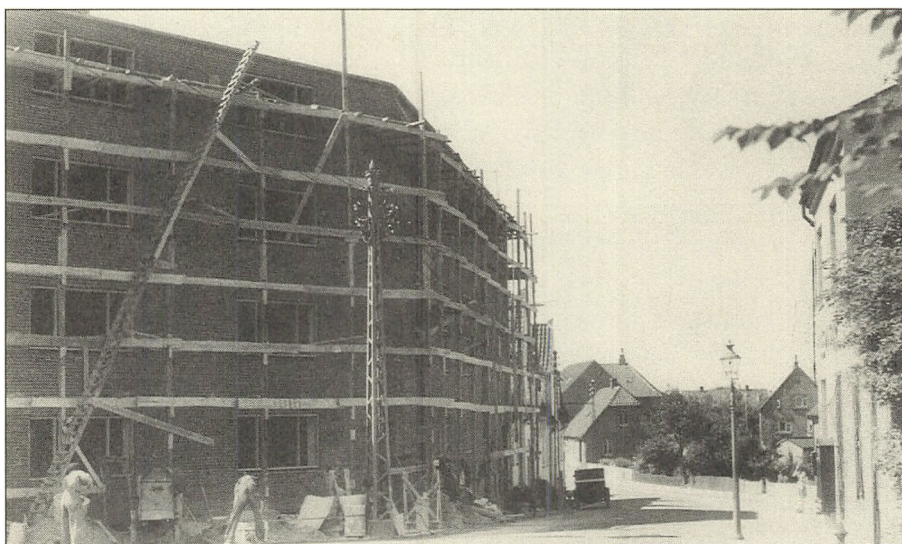
Fagforeningen støttede også en organisering af de arbejdsløse, og man

Østergade nr.13 under opførelse 1939.

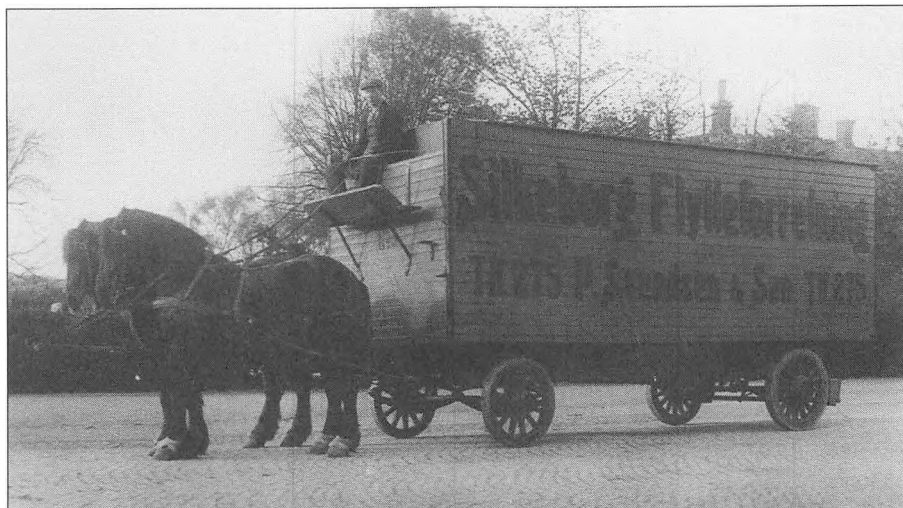
gav et kontant beløb til de arbejdsløses varmemestue. Et år forærede fagforeningen varmemestuen et billardbord.

Arbejdsmændene søgte fra 1937 at øge deres indtægter ved lotterispil. Det gav både lidt penge i kassen og mulighed for arbejdsmænd og hustruer til at mødes. Arbejdsmændene i Silkeborg var iøvrigt ikke særlig selskabelig anlagt i selve foreningen. Kun det store årlige juletræ og en

Solgården i Lyngbygade under opførelse 1939.

Silkeborg Flytteforretning.

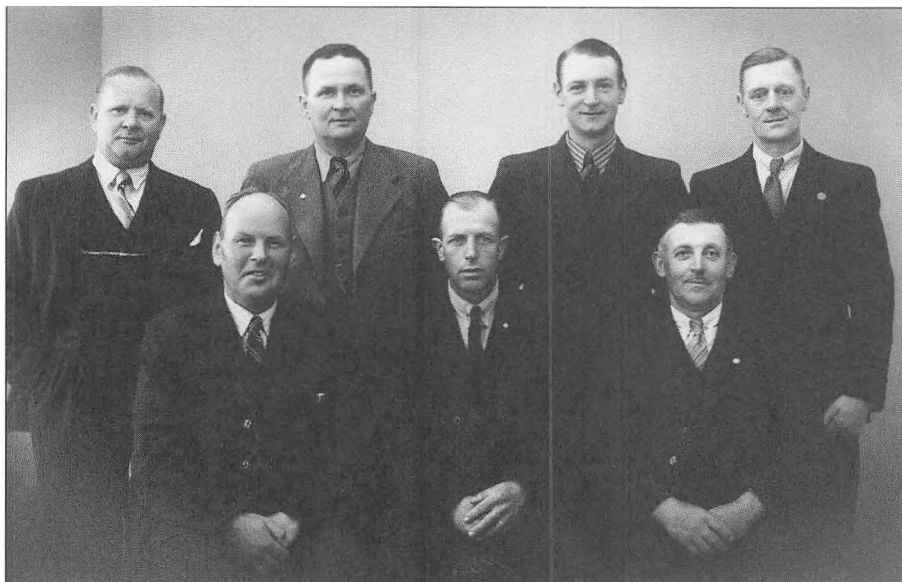
stiftelsesfest af og til samlede i mange år foreningens medlemmer og deres børn.

Arbejds mændenes Fagforening var i 1938 blevet så stor, at man undersøgte mulighederne for at købe egen ejendom, kontoret på Drewsensvej var blevet for lille. Det var dog med en vis uro og bekymring - kunne det nu også gå. Men i 1939 tog man springet og købte ejendom på Skolegade. Efter en kraftig ombygning blev alle a-kassens og fagforeningens funktioner samlet på eet sted, og arbejds mændene havde fået et samlingssted.

Carl Jensen havde i 1939 måttet overlade formandsposten til Carl Christiansen for et par år. Carl Christiansen stod for købet og indretningen af fagforeningslokalerne, men han var noget bekymret på et punkt, hvilket er omtalt således i protokollen:

"Formanden omtalte øldrikkeriet i lokalerne, og bestyrelsen var enig om, at der skal finde en ordning sted, da ingen er tjent med, at vort kontrolsted skal blive en smugkro".

Arbejds mændene i Lysbro blev i løbet af 1930'erne mere og mere stemt for, at Lysbro og Alderslyst egentlig hørte til i en stor fælles Silkeborg kommune. Det faglige arbejde blev udført, og man vidste, at det kun var et spørgsmål om tid, førend man blev sammensluttet både kommunemæssigt og organisatorisk. Sammenlægningen af de to faglige organisationer skete derfor uden dramatik - med undtagelse af eet forhold. Fagforeningen i Lysbro havde hele dens levetid haft teglværksarbejderne som grundstammen, og derfor vedtog man i forbindelse med sammenslutningen, at man ville oprette en teglværksarbejderklub under den nye store Arbejds-

DAF-Lysbro 1940. Stående fra højre: Emil Sørensen, Frode Clausen, Jens Peter Nielsen og Peter Hansen. Siddende fra højre: kasserer Johansen, formand Jakob Ørum og Chr. Christiansen.

mændenes Fagforening i Silkeborg. Lysbro-folkene bevilgede derfor rundhåndet 500 kr. af kassen til denne klub. Den disposition var man ikke tilfreds med i Silkeborg.

Lysbro-arbejdsmændene havde hele tiden været noget mere selskabelig anlagt end deres kollegaer i Silkeborg. Udflugter og fester havde været en del af fagforeningslivet. Medlemskaren var nok også mere overskuelig og homogen end hos arbejdsmændene i købstaden. Arbejdsmændene i Lysbro sluttede også festligt af først med en stor juletræsfest 4. juledag 1940, hvor 137 familier mødte frem med ialt 186 børn. De voksne sluttede af med en stor fest den 15. marts 1941.

Silkeborg, Lysbro og Alderslyst blev een storkommune pr. 1. april 1941, og arbejdsmændene i det nye Silkeborg blev så absolut den store faglige organisation i kommunen med godt 1000 medlemmer.

Medlemstal i DAF-Silkeborg og Lysbro 1900 - 1941.

	Silkeborg	Lysbro
1900	104	-
1902	112	-
1904	123	21
1908	192	45
1910	156	31
1914	130	43
1917	148	57
1918	243	91
1920	251	146
1922	139	120
1925	191	107
1927	205	105
1931	320	123
1934	494	173
1938	597	177
1941	785	215

9. april og formandsvalg

Tyskernes besættelse af Danmark den 9. april 1940 skabte helt nye rammer for fagforeningen og medlemmernes hverdag. Folketing og regering slog straks ind på en samarbejdslinie med besættelsesmagten i ønsket om at få det bedste ud af en meget svær situation. På arbejdsmarkedet betød det blandt andet ophævelse af pristalsregulering, forbud mod strejker og lock-outer, arbejdsfordeling og meget mere. Indgreb som lagde store byrder på de danske arbejdere.

Besættelse eller ej, så fortsatte Arbejdsmændenes Fagforening sit arbejde. Det er bemærkelsesværdigt så lidt selve den militære besættelse omtales i protokollerne. Arbejdet gik uanfægtet videre, og den 11. april 1940 holdes ganske som planlagt generalforsamling på Sønderport. På generalforsamlingen opstilles hele fire mand til formandsposten: den værende formand, Carl Christiansen, den gamle formand, Carl Jensen, Karl Kjær og kommunisten Svend Lund. Efter to afstemningsrunder vinder Carl Christiansen over Carl Jensen med stemmerne 120 mod 99.

Carl Christiansen fik gennemført meget i sin korte formandsperiode fra 1939 til 1941. Fagforeningen fik i det tidsrum egen bygning i Skolegade, Arbejdsteknisk Skole blev etableret på kraftig opfordring fra Forbundet, afdelingen blev slået sammen med Lysbro afdeling, der blev oprettet klubber for chaufførerne og teglværksarbejderne, og det almindelige faglige arbejde blev passet som hidtil.

Besættelsesmagten gav arbejde til arbejdsmændene i Silkeborg. Blandt andet i Karup og i Ry. Arbejderne strømmede til disse store nye ar-

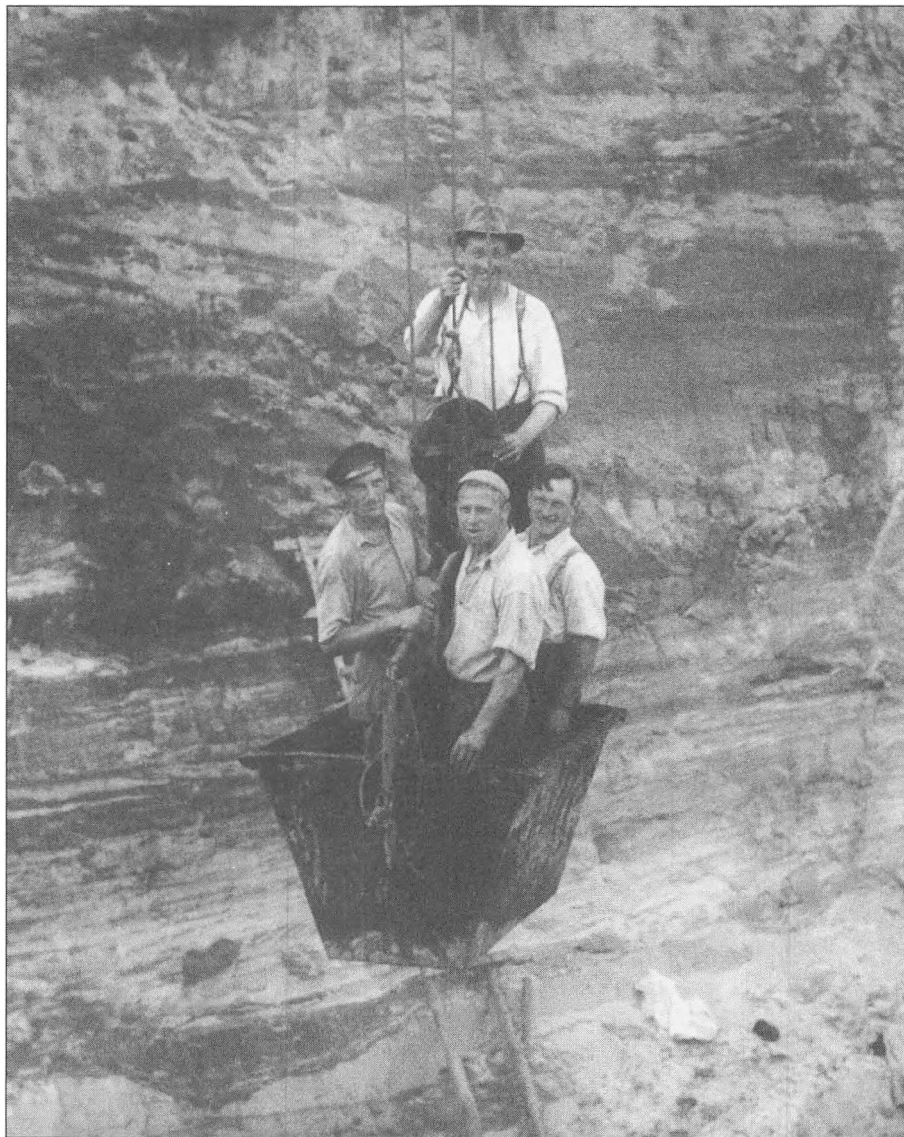
Brunkulseventyret i Sejs blev ikke den store succes. Men det blev forsøgt under besættelsen.

bejdspladser, og fagforeningen fik nye opgaver i den forbindelse. Krigen gav også et vældigt opsving i tørve- og brunkulsproduktionen, og det gav også fagforeningen meget arbejde. Et fast diskussionsemne under hele besættelsen var fagforeningens holdning til Landsbevægelsen til Arbejdsløshedens Bekæmpelse (LAB), og her var man i Silkeborg meget skeptisk og valgte for det meste helt at afbryde det lokale samarbejde med LAB.

Arbejdsmændenes Fagforening i Silkeborg ønskede fortsat at være garant for medlemmernes interesser også selv om de tyske tropper stod i landet. På et stort møde i juni 1940 protesterede man kraftigt mod arbejdsfordelingsloven, hvor man blandt meget andet slog fast, at medlemmerne snart var på sultegrænsen, og at medlemmerne ikke havde råd til at fremskaffe det nødvendige tøj og fodtøj til deres børn. Krigens byrder skulle ikke ensidigt læsses over på arbejderne ifølge arbejdsmændene i Silkeborg.

På generalforsamlingen i december 1940 blev denne holdning fulgt op af en resolution til Forbundet:

"Arbejds mændenes Fagforening i Silkeborg har på sin generalforsamling den 4.12.40 indgående drøftet vore økonomiske kår under dyrtiden og forlanger, at hovedbestyrelsen (Forbundet) sætter organisationen i bevægelse for at få genindført pristalsreguleringen af lønningerne hurtigst muligt, da priserne trods alle løfter er steget voldsomt og stadig stiger..."

Brunkulsarbejde i Sejs. På vej til arbejdet - og sikkerheden?

Klub og gasgenerator

Organiseringen af chauffører og kuske har altid voldt problemer for fagforeningen, men i 1940-41 skete der et gennembrud, og med hjælp fra Forbundet blev der indgået en ny overenskomst. Denne overenskomst gav tillæg for kørsel med gasgenerator, og arbejdsgiverne måtte tilbagebetale godt 800 kr. i for lidt udbetalt løn. Gasgeneratoren blev hverdag for chaufførerne, og det gav ekstra arbejde. Dette ekstra arbejde blev betalt med et fast tillæg på 75 øre om dagen.

Gunnar Andersen var med til at starte chaufførernes og kuskenes klub den 28. januar 1941. Han beretter:

"Chaufførernes Klub blev startet på et kursus om gasgeneratorer i 1941. Det var Silkeborg Motor Compagni, der stod for kurset. Arbejdsmændenes Fagforening havde dengang en formand, der hed Carl Jensen, og han brød sig ikke om den slags "pjalt-klubber", som han kaldte os. Carl Jensen var af den gamle type, som man godt kan kalde for en diktator, men medlemmerne genvalgte ham jo. Det var først med Aage Thomsen som formand for fagforeningen, at vi fik et godt samarbejde mellem klub og fagforening".

DAF-Silkeborg lønninger 1920-1941

	1920	1922	1925	1928	1932	1935	1938	1941
Fabrik	163	114	135	108	118	-	-	-
Gasværk	173	130	166	126	150	136	152	152
Jord/vej	168	127	145	99	-	105	118	118
Kuske	175	112	121	98	98	-	118	118
Mur.arb.	163	112	121	99	105	105	118	118
Komm.	163-168	112-130	150	113	128	126	142	181
Støberi	160	109	110	95	95-102	120	118	118-123
Teglværk	148	103	104	86	88	109	105	-

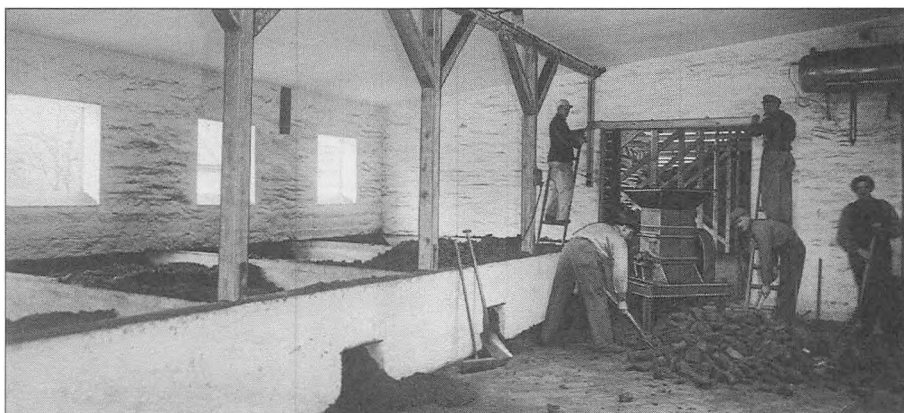
Timeløn for arbejdsmændene i Silkeborg 1920-1941 i øre.

Kilde: DAFs kongresprotokoller.

Carl Jensen og kommunisterne

Carl Jensen blev nok en gang formand for arbejdsmændene i Silkeborg i 1941. I det daglige arbejde fik det ingen betydning. Der blev forhandlet overenskomst med Balle kommune, med grossisterne, med skovvæsenet og mange andre.

Fagforeningen var med i Arbejdernes Fællesorganisation, men man var ikke med i Sønderport, og der blev givet udtryk for betænkelighed, da Fællesorganisationen overtog mejeriet Stassano i 1941. En generalforsamling i september 1941 bekræftede dog klart tilhørsforholdet til Fællesorganisationen. En medvirkende årsag hertil var nok også, at der ikke var solidarisk hæftelse i forbindelse med overtagelse af Stassano. Stassano blev et stærkt aktiv for den lokale arbejderbevægelse i 1940'erne, og på det rent organisatoriske betød det, at mejeriets chauffører blev organiseret og fik ordnede overenskomstforhold.

Varmecentralen i Silkeborg 1941-42.

Kommunisterne havde ikke spillet den store rolle i fagforeningen før 1940. Svend Lund og Etlar Madsen var de eneste kommunister i bestyrelsen. Under besættelsen øgede de deres indflydelse blandt arbejdsmændene og i Silkeborg, hvilket blandt andet kan ses af kommunevalget i marts 1941. Ved kommunevalget i 1937 havde kommunisterne kun fået 136 stemmer. I 1941 opstillede kommunisterne syv kandidater til byrådet, heraf var fire arbejdsmænd. Valgkampen var hård, og Silkeborg Social-Demokrat tog skarp afstand fra "splittelsesmagerne". Arbejdsmændenes Fagforening var socialdemokratisk domineret, men alligevel blev den og især dens arbejdsløshedsudvalg beskyldt for at støtte kommunisterne. Det blev kraftigt afvist fra fagforeningen.

Bussen klar til afgang til Karup Flyveplads.

Valget blev en sejr for Socialdemokratiet og det lille kommunistparti. Socialdemokratiet fik 4304 stemmer og 11 mandater og vandt derved absolut flertal også i den nye større kommune. Kommunisterne fik ca. 450 stemmer, hvilket gav valg til arbejdsmand Svend Lund. Svend Lund nåede dog kun at være byrådsmedlem i ca. tre måneder. Han blev arresteret, da de danske kommunister blev interneret i juni 1941.

Den danske fagbevægelse fulgte forfølgelsen af kommunisterne op ved at rundsende et cirkulære om afsættelse af alle kommunistiske tillidsmænd i de enkelte fagforeningers bestyrelser. Arbejdsmændenes Fagforening i Silkeborg henlagde dette cirkulære og foretog sig iøvrigt intet. Fagforeningen blev i løbet af besættelsen flere gange beskyldt for at være kommunistisk. Det var ikke korrekt, men kommunisterne i fagforeningen og de kommunistiske arbejdsmænd i modstandsbevægelsen fik stor indflydelse.

En fremmed mand i sengen!

Vilhelm Andersen og Etlar Madsen har i to små hæfter skrevet om modstandsarbejdet. Etlar Madsen: Noget af mit liv (1985) har blandt andet uhyggelige afsnit om forhør og ophold i tysk kz-lejr. Vilhelm Andersen har i hæftet "efter bedste evne" (1985) givet en skildring af sit arbejde. Følgende lille uddrag af Vilh. Andersens beretning giver et indblik i de personlige

omkostninger modstandsarbejdet også havde selv for de heldige, som ikke blev fanget af tyskerne:

"Jeg var blevet bange for, at de også skulle begynde at genere min kone, som sad alene hjemme med tre børn. Jeg havde for nylig været i Silkeborg en aften og var ved ni-tiden gået hjem uden at være blevet set af nogen. Konen var ikke hjemme, alle tre børn var i seng, men vågnede. Jeg gik så igen for at hente konen, og da sov de to små, men den store, som vidste besked med det hele, var vågen. Jeg blev overtalt til at blive til næste middag, da min kone havde en flæskesteg.

Så om morgenen, mens den store pige var ved at blive gjort klar til at gå i skole, siger pigen på knap fire år: "Mor, der var en fremmed mand her i aftes. Han gav Ulla en bog, Niels og mig fik ingenting!" Lidt efter kom det: "Jamen, han ligger jo i din seng nu!" Således var det. Ens egne børn kunne ikke genkende deres far".

Carl Jensen kunne ingen imidlertid beskyldes for kommunistiske sympatier. Han ledte fagforeningen på sin måde, og det gav på trods af spektakler genvalg. I 1943 opstillede imidlertid kommunisten Aage Thomsen mod den gamle formand, og det skulle blive begyndelsen på en magtkamp i fagforeningen. Carl Jensen vandt over sin nye konkurrent ved formandsvalget, men Aage Thomsen kom igen på en ganske overraskende måde.

Kontorbestyrerens plads blev opstillet hvert år. Det var der intet bemærkelsesværdigt ved, men på et bestyrelsesmøde i april 1943 afveg man fra traditionen blot at genantage den gamle kontorbestyrer. Bestyrelsen valgte derimod Aage Thomsen som ny kontorbestyrer. Det var imod Carl Jensens ønske, og han gik straks i gang med at indkalde til en ekstraordinær generalforsamling med det formål at stille et mistillidsvotum til bestyrelsen og at genansætte Ulrich Andersen som kontorbestyrer.

Den ekstraordinære generalforsamling den 24. maj 1943 blev stormfuld. Mange beskyldte Carl Jensen for at være diktatorisk, og man betvivlede kraftigt, at alle på den lange liste af indkaldere til generalforsamlingen faktisk også vidste, at de havde været underskrivere og medindkaldere til generalforsamlingen. Efter en voldsom debat skred man til afstemning, men da fandt man ud af, at der var fusket med stemmesedlerne. Generalforsamlingen måtte udsættes til en anden dato.

På endnu en ekstraordinær generalforsamling den 2. juni 1943 vandt Carl Jensen slaget. Med stemmerne 200 for og 119 imod et mistillidsvotum til den siddende bestyrelse fik Carl Jensen sin vilje: den gamle kontorbestyrer fortsatte, og der blev valgt en ny bestyrelse. Aage Thomsen fik dog sæde i den nye bestyrelse.

Ved kommunevalget den 5. maj 1943 havde Carl Jensen været i dobbeltild: hans gamle parti Socialdemokratiet havde kun opstillet ham som nr.13 på partilisten, og en alternativ arbejderliste stillede op til valget med arbejdsmand Aage Thomsen som spidskandidat. Arbejderlisten var en art afløsning for det nu forbudte kommunistparti, og af listens seks kandidater var fem arbejdsmænd. Carl Jensen vandt også dette slag: han sprang partilisten og blev indvalgt i byrådet som nummer syv ud af de indvalgte socialdemokrater. På Arbejderlisten blev Aage Thomsen indvalgt.

Carl Jensen vandt flere slag i 1943, men det blev begyndelsen til enden for hans lange epoke hos arbejdsmændene. Alder, sygdom og en ny tid undergravede Carl Jensens position.

Fagforeningen

Få år efter, at fagforeningen havde fået ejendom og kontor i Skolegade, begyndte man at overveje at sælge den igen. Havde man virkelig råd? Bestyrelsen undersøgte nøje salgsmulighederne, men bestræbelserne førte ikke til noget resultat.

DAF-Silkeborg ved jubilæet i 1942. Stående fra venstre: Chr. Larsen, Sigurd Nielsen, Thyge Sørensen, Marius Jensen, Jens Aagaard og Ulrich Andersen. Siddende fra venstre R. Kjær, formanden Carl Jensen, kontorbestyrer Søren Pedersen og Ove Madsen.

Arbejdsmændene på Silkeborg Maskinfabrik 1944.

Et tilbagevendende problem med kontoret var, at der blev drukket spiritus ved kontrolstedet. Gang på gang truer bestyrelsen med bål og brand, men de mange gentagelser taler deres klare sprog om, at det ikke lykkedes at stoppe drikkeriet. Carl Christiansens bekymring for, at lokalerne skulle udvikle sig til en art smugkro, var altså ikke ganske uberegtiget.

På en generalforsamling i januar 1942 stemte man om afdelingen dette år skulle fejre 49 års eller 50 års stiftelsesfest. Man vedtog at holde 50 års fest på trods af, at den gamle protokol klart dokumenterer, at fagforeningen blev stiftet i marts 1893. Festen blev fejret efter alle kunstens regler, dog kom man ud for det ganske ubehagelige, at maden ikke var så rigelig, som man havde regnet med.

Fagforeningen var en stor blandet afdeling, og selv om formanden Carl Jensen så med en vis skepsis på oprettelse af klubber i afdelingen, så blev klubberne et forum i afdelingen for de forskellige medlemsgrupper. Murerarbejdsmændene havde allerede en klub fra 1936, teglværksarbejderne og chaufførerne stiftede klubber i 1941 og jord- og betonarbejderne og banearbejderne stiftede klubber i 1944. En diskussion om en egentlig opdeling af fagforeningen i forskellige afdelinger kom selvfølgelig, men flertallet ønskede nok klubber men ingen total opsplittning. Holdningen var klar: een stor blandet afdeling underinddelt med klubber.

Den gamle kasserer Søren Pedersen takkede endelig af på generalforsamlingen i april 1944 efter en periode med sygdom. Fagforeningen hylkede den mangeårige kasserer ved at bevilge Søren Pedersen et gratiale på 25 kr. om måneden. Som ny kasserer blev Tage Hegelund valgt.

Arbejdsmændene var under hele besættelsen meget agtpågivende over for de byrder, der blev lagt på arbejderne. Gang på gang blev sagen diskuteret, og i juli 1944 stillede man en række forslag til Forbundets kongres om at få udjævnet skævheden. I Silkeborg ønskede arbejdsmændene strejkeretten tilbage, loven mod overarbejde afskaffet, markant forhøjelse af mindstelønnen, nedsættelse af kontingentet, bedre forhold for nødhjælpsarbejder, week-end med fuld løn, ophævelse af LAB, indgreb mod krigsfortjenester, hjælp til de mindrebemidlede, afskaffelse af arbejdskortene og endelig en samling inden for arbejderbevægelsen.

På generalforsamlingen i juli 1944 vedtog man også en ændring af afstemningsreglerne ved formands- og bestyrelsesvalg, idet disse valg fremover skulle ske ved urafstemning på kontoret og ikke som hidtil på selve generalforsamlingen.

I takt med at krigen gik mod sin afslutning spirede og gærede forventningerne om en ny og bedre fremtid for Danmark og arbejdsmændene. Denne nye tid krævede også nye mænd, og Aage Thomsen blev i januar 1945 konstitueret som kontorbestyrer, da der blev rejst anklage mod den tidligere kontorbestyrer for bedrageri. Den gamle formand Carl Jensen trak sig frivilligt fra formandsposten i april 1945, og rivalen og kommunisten Aage Thomsen overtog formandshvervet.

Formænd for arbejdsmændenes fagforening i Silkeborg 1917 - 1945.

Carl Jensen	1917 - 1923	Sigurd Nielsen	1933
M. Th. Lykkegaard	1923	Aage Jensen	1934
Søren P. Poulsen	1924	Carl Jensen	1934 - 1939
Carl Jensen	1925 - 1932	Carl Christiansen	1939 - 1941
Aage Jensen	1932	Carl Jensen	1941 - 1945

Arbejdsmand og former på Silkeborg Maskinfabrik.

Produktionshal på Silkeborg Maskinfabrik.

4. afsnit

- INITIATIV OG UDDANNELSE

Tiden 1945 - 1973.

Arbejdsmændene ønsker nye og bedre tider efter tyskernes nederlag, men hverdagen er fortsat præget af usikre arbejdsforhold, arbejdsløshed og knaphed.

Fagforeningen med den nye formand Aage Thomsen i spidsen tager fat på at løse problemerne også lokalt ved at satse på Arbejdsteknisk Skole, Kooperationen og en yderst utraditionel byggeforening.

Fagforeningen opdeles i klubber, der bliver et bindeled mellem de enkelte medlemmer og bestyrelsen.

Der langes ud efter Forbundet, og arbejdsmændene i Silkeborg ønsker en helt anderledes aktiv indsats mod arbejdsløsheden.

I 1960'erne bliver køen foran kontorbestyrelsen Valdemar Jensens kontor væsentlig mindre. Og man må give fritagelse med hensyn til overarbejde, da der ingen arbejdsløse er at tage hensyn til.

Aage Thomsen oplever at blive valgt for 25. gang til arbejdsmændenes formand.

Drømmene brast

Befrielsen skabte store forventninger til fremtiden. Nu skulle den gamle splid i arbejderbevægelsen vige til fordel for enhed, reallønnen skulle genskabes, og nye mål nåes. Kommunisterne havde vind i sejlene, mens socialdemokraterne led noget under at have været de langmodige og ansvarlige i besættelsesårene.

Folketingsvalget i 1945 blev imidlertid ingen triumf for arbejderbevægelsen: Socialdemokratiet tabte 18 mandater, og kommunisterne vandt 18 mandater, og partiet Venstre dannede ny regering med Knud Kristensen som statsminister. Hverdagen var så sandelig vendt tilbage.

Arbejds mændenes Fagforening i Silkeborg stod klar og mere radikal end nogensinde efter besættelsen. Med den nye formand, Aage Thomsen i spidsen tog fagforeningen fat på at opnå nye og bedre resultater for medlemmerne. Også fagforeningen måtte ret hurtigt sande, at drømmene fra 1945 brast. Medlemmernes virkelighed var fortsat jævne lønninger og usikre arbejdsforhold.

Fagforeningen tog imidlertid fat på en række nye felter i efterkrigstiden for at forbedre medlemmernes kår. I de første par år blev der satset på en politisk og faglig enhed i arbejderbevægelsen for på denne måde at opnå resultater, men derefter gik man over til en række lokale initiativer: Arbejdsteknisk Skole, Kooperation, byggeförening og oprettelse af klubber. Fagforeningen ønskede i vid udstrækning selv at tage initiativer til at sikre medlemmerne arbejde og uddannelse. Ved siden af alle disse initiativer fortsatte det daglige faglige arbejde som hidtil.

Værnemagere

Befrielsen i 1945 skabte stor glæde blandt arbejdsmændene, men på en ekstraordinær generalforsamling den 4. juni 1945 mindedes man de faldne frihedskæmpere blandt afdelingens medlemmer: Johs. Simonsen og Hans P. Karup Andreasen. Et enkelt medlem blev ekskluderet af afdelingen på grund af unational optræden under besættelsen.

Glæden var dog også blandet med bekymring for en stor arbejdsløshed blandt arbejdsmændene i byen. Silkeborg havde haft mange store værnemagtsarbejder i byen, f.eks. Silkeborg Bad, og det havde i besættelsesårene tiltrukket 3-400 nye medlemmer til byen og fagforeningen. Med befrielsen ophørte selvsagt værnemagtsarbejdet brat med stor arbejdsløshed blandt arbejdsmændene til følge.

Dansk Auto-Værn var et Silkeborg-produkt, som blev meget kendt og synligt over det ganske land, ja over hele verden, i takt med bilens fremmarch som transportmiddel. Grundlæggeren var muremester Sv. Aage Rasmussen, som begyndte allerede i 1930'erne ved autoværnene. Sv. Aage Rasmussen eksperimenterede desuden med kystbeskyttelse m.m. og producerede også en årrække rør til fjernvarme.

Arbejdsmændenes Fagforening bragte det akutte problem frem i byrådet, hvor man krævede beskæftigelsesarbejde igangsat til erstatning for værnemagtsarbejdet. Fagforeningen havde omkring 500 arbejdsløse medlemmer, hvilket svarede til ca. 40% af medlemskredsen, og det endog uden for den egentlige dårlige sæson. Fagforeningen ønskede endvidere - i lighed med Aalborg og Esbjerg - at de kommunalt ansatte fik en arbejdsuge på 45 timer mod de nuværende 48 timer med fuld lønkomensation.

Byrådet drøftede arbejdsmændenes ønsker på et møde i juni 1945, og der var stor forståelse for problemet. Men det borgerlige byrådsmedlem, handelsgartner Simonsen, vakte stor diskussion, da han fastslog, at alt det arbejde for værnemagten havde været noget "beskidt" og uværdigt, og at man egentlig ikke burde gøre noget for de mennesker, som nu var kommet i en knibe ved, at værnemagtsarbejdet ophørte. Det fik arbejdsmændenes repræsentanter Carl Jensen og Aage Thomsen til et heftigt udfald mod gartner Simonsen, og de slog fast, at man nu en gang måtte handle ud fra det faktum, at de 3-400 arbejdsmænd var i byen, og at arbejdsløshedstallet i fagforeningen var omkring de 500 mand.

Autoværn støbes på pladsen i Lysbro.

Arbejdsmændenes Fagforening fulgte sagen op ved at indkalde til et stort protestmøde på Sønderport den 19. juni 1945.

På mødet den 19. juni krævede arbejdsmændene endnu en gang omfattende beskæftigelsesarbejder igangsat. Vedrørende spørgsmålet om

Sv. Aage Rasmussen ser på. Hans interesse for elementstøberi faldt på mange måder i tråd med arbejdsmændenes interesser.

Simonsen krævede man, at han skulle trække sig fra Teknisk Udvalg, hvor han var formand.

Carl Jensen kom på mødet ind på, at retsopgøret efter krigen truede med at blive helt skævt - man fangede de små fisk og lod de store gå fri. Han gik også i rette med de arbejdere, der i befrielsesrusen havde overfaldet de arbejderkvinder, som havde haft samkvem med tyskerne, og klippet håret af dem. Hvorfor havde de ladet bourgeoisdamerne løbe?

Kommunen var imødekommende over for arbejdsmændenes ønsker. Borgmester Aaboe Sørensen bekendtgjorde, at der ville blive sat store vej- og kloakarbejder igang, kommunalt byggeri, ringvejsarbejde, støtte til andelsbolig-byggeriet og endelig påbegyndelse af et stort anlægsarbejde i forbindelse med en påtænkt lufthavn ved Silkeborg. Byrådet tog emnet op på endnu et møde i juni, og med de socialdemokratiske stemmer blev en arbejdsuge på 45 timer til fuld løn gennemtruffet.

Carl Jensen kom endnu en gang i skarp ordveksling med handelsgartner Simonsen. Her kom han ind på problemet med værnemagerarbejdet. Ifølge Silkeborg Social-Demokrat udtalte arbejdsmændenes gamle førstemand følgende:

"Arbejdsmændenes Fagforening er et åbent hotel, hvor vi har alle lige fra grossererere til røgttere, og vi må tage dem alle. Det er rigtigt, at nogle tog arbejde hos værnemagten, men man bør erindre, at såvel fagforening som socialkontoret har anvist disse mennesker til at tage netop det arbejde. Der er forskel på dem, der havde nok i forvejen og ville rage noget mere til sig, og dem der måtte tage arbejde for simpelthen at kunne eksistere".

Enhed og splid

Fagforeningen ønskede straks enhed i arbejderbevægelsen. Socialdemokratiet og Danmarks kommunistiske Parti (DKP) burde sammensluttet til eet stærkt arbejderparti. Derfor støttede arbejdsmændene, at DKP blev optaget i Fællesorganisationen, og man annoncerede og støttede begge arbejderblade: Silkeborg Social-Demokrat og det landsdækkende Land og Folk. Til valget i 1945 bevilgede generalforsamlingen 200 kr. til hver af arbejderpartierne. Den ønskede enhed i arbejderbevægelsen skulle bruges politisk til at sikre arbejderne reallønnen genetableret og opnåelse af nye mål.

Arbejderklassens enhed

Det store spørgsmål i arbejderbevægelsen i 1945 var enhed og sammenlægning af det gamle store arbejderparti Socialdemokratiet og det mindre kommunistiske parti, der vandt megen hæder for dets store arbejde i modstandskampen. Arbejdsmændene i Silkeborg var kraftig for enhed. Her resolution om emnet vedtaget på generalforsamlingen den 11. november 1945:

"1. Vi kræver:

at de to partier omgående optager forhandlinger om partiernes sammenslutning til eet.

2. at disse forhandlinger bliver åbne, så arbejderne kan se, hvilke repræsentanter, der arbejder for sammenslutningen.

3. at partierne ved sammenslutningen holder sig følgende mål for øje:

a. al kapitaludbytning afskaffes.

b. alle vigtige industrier socialiseres.

c. alle større godser udstykkes og kreditforeningerne ophæves og deres funktioner underlægges staten, så det urimelige kurstab undgås.

d. alders- og invaliderenten hæves til en sådan størrelse, at rentenyderne kan se fremtiden i møde uden økonomiske sorger.

e. arbejdsløsheden ophæves og arbejdskortene afskaffes.

f. lige løn for mand og kvinde.

g. indirekte skatter ophæves.

h. retfærdig fordeling af alle varer.

i. bengnaveriet afskaffes for de af arbejderne valgte repræsentanter.

j. partierne udsteder ved forhandling nye provisoriske love, som er gældende indtil fælles kongres kan afholdes.

k. at de to arbejderpartiers blade omgående standser al smudskampagne og mistænkeliggørelse af de to partier indbyrdes.

5. Denne resolution offentliggøres i de to arbejderpartiers dagblade, Forbundets medlemsblad og gennem Ritzaus Bureau og tilsendes samtlige DAFs byafdelinger til vedtagelse og ligeledes til et møde for Fællesorganisationens medlemmer i Silkeborg. Denne resolution skal tilstilles begge partiers rigsdagsgrupper".

Opfordringerne til enhed endte i splid og spektakel. Fagforeningen rettede i 1946 henvendelse til det lokale socialdemokrati og DKP om samarbejde ved kommunevalget, men socialdemokratiet afviste samarbejde, så længe der ikke på landsplan blev opnået en enhed. Og den enhed blev aldrig til noget.

Kommunevalget i 1946 blev tværtimod ekstra splidagtigt for byens arbejdsmænd. Den gamle formand Carl Jensen havde siden 1924 repræsenteret arbejdsmændene i byrådet med undtagelse af tidsrummet 1941-1943. Carl Jensen var kendt for sit frisprog og sin kantede facon, men arbejdsmændene havde altid sikret ham et stort antal personlige stemmer. Ved valget i 1946 led den gamle kæmpe imidlertid den skæbne, at Socialdemokratiet slet ikke opstillede ham på partilisten. Partiet mente, at Carl Jensen burde holde sig diskret i baggrunden. Men det mente den gamle formand bestemt ikke, og resolut oprettede han sin egen liste, "Arbejderlisten", til kommunevalget til Socialdemokratiets store fortrydelse. Partiet så sig nødsaget til at ekskludere Carl Jensen på grund af åbenlys partiskadelig virksomhed. Ud over Socialdemokratiet og Carl Jensens private liste stillede kommunisterne også op til kommunevalget med arbejdsmændene Svend Lund og Aage Thomsens som spidskandidater. Arbejdsmændene fik således mange arbejdsmænd og flere arbejderlister at stemme på til kommunevalget.

Kommunevalget i 1946 endte med et nederlag til Socialdemokratiet, til Carl Jensen og med en beskeden sejr for kommunisterne. Arbejdsmændene fik tre af deres kammerater ind i byrådet: på den socialdemokratiske liste var det Jens Aagaard og Tage Hegelund og hos kommunisterne blev det Svend Lund, mens Aage Thomsen måtte nøjes med pladsen som 1. suppleant.

Carl Jensen havde i små 20 år være ene om at repræsentere arbejdsmændene i byrådet. Carl Jensens epoke ebbede endeligt ud i 1946 med eksklusionen og valgnederlaget. Men mange nye arbejdsmænd tog opgaven op, og i efterkrigstiden har arbejdsmændene altid været flot repræsenteret i Silkeborgs bystyre. Blandt socialdemokraterne blev det folk som Jens Aagaard, Tage Hegelund, Søren Skou, Valdemar Jensen og Arnold

Hvad mon kloaken gemmer? Arbejdsmænd på arbejde 1948.

Pedersen. Svend Lund blev en institution i byrådet først valgt ind af kommunisterne senere på folkesocialisternes liste.

Arbejdsmændene fik altså ikke nogen enhed blandt arbejderpartierne i 1946 eller siden, men det politiske arbejde fortsatte trods splittelsen.

Renovationsarbejdere foran kameraet. Svend Lund til venstre.

Det faglige arbejde

Arbejdsmændenes Fagforening i Silkeborg havde i 1945-46 en relativ ny og ung ledelse med Aage Thomsen som formand, Tage Hegelund som kasserer og Valdemar Jensen som kontorbestyrer. Bestyrelsen havde fortsat socialdemokratisk flertal, men kommunisterne Svend Lund, Etlar Madsen og Vilhelm Andersen udgjorde et aktivt mindretal.

Fagforeningen opnåede en række resultater i 1945-46. Blandt andet overenskomsten om en 45 timers arbejdsuge med fuld løn ved kommunen. Der blev indgået overenskomster med bybusserne, Lysbro Fabriker, taxa, Samlestalden, statsskoven, ved noget dræningsarbejde, ved samtlige vulkanisører i byen osv. Arbejdsmændene vedtog på to generalforsamlinger den 13. februar 1946 at indmelde fagforeningen i arbejdernes forsamlingsbygning, Sønderport. Sønderport kom til at danne rammen om mange af fagforeningens aktiviteter f.eks. varmestue til de arbejdsløse, de større møder, fester osv.

Bestyrelsen tog initiativ til at oprette klubber inden for jernindustrien og skovarbejderne i oktober 1946.

Til overenskomstsfornyelsen i 1946 krævede fagforeningen kamp af Forbundet: massive strejker og højere strejkeunderstøttelse i kampen for blandt andet genoprettelse af reallønnen, kortere arbejdstid og bedre feriebetaling. Overenskomsten blev en kæmpe skuffelse, og fagforeningen lod sin harme gå ud over Forbundets ledelse, som man kaldte for partiet Venstres talsmænd og krævede dem skiftet ud.

Sæt arbejdsgiverne på plads nu!

Ved overenskomsten i 1946 var der lagt op til et stort slag for at genoprette reallønnen. Arbejdsmændenes Fagforening i Silkeborg sendte følgende resolution vedtaget på generalforsamlingen den 23. april 1946 til Forbundet i forbindelse med kampen:

"1. Arbejdsmændene i Silkeborg udtaler sin skarpeste misbilligelse af den stejle holdning arbejdsgiverne indtager over for arbejdsmændenes krav om fuld dækning for dyrtiden og en almindelig forhøjelse af de lavestlønnedes grundlønninger. Vi tilsiger herved DAFs hovedbestyrelse og alle de strejkende vor fulde støtte i deres kamp. Den reaktionære udvikling, der har gjort sig gældende siden Knud Kristensen dannede regering, må nu stoppes. Reaktionen og arbejdsgiverne må nu sættes på plads. Tidspunktet er nu inde til, at arbejderne må have kompensation for de byrder, der blev dem pålagt under besættelsen.

2. Af hensyn til vort Forbunds renommé og hele samfundets interesser kræver vi, at Forbundet sætter al sin styrke ind i kampen for at få denne afsluttet hurtigst muligt med meget kraftige indrømmelser fra arbejdsgiverne som resultat.

Vi kan ikke gå med til, at en lille del af vore medlemmer kastes ud i en håbløs konflikt og kun får en elendig understøttelse og andre slet ingen. Strejkeunderstøttelsen, som vi ikke i 10 år har haft lejlighed til at bruge noget af, må straks sættes betydeligt i vejret, og strejken må øjeblikkelig bringes til at omfatte størsteparten af vore medlemmer.

Da arbejdsgiverne, som beviseligt under besættelsen har tjent store beløb, ikke engang har villet gå med til at opfylde de mere end beskedne krav, som de til slut under forhandlingerne blev stillet overfor, kræver vi, at hovedbestyrelsen nu ikke lader sig nøje med mindre end genoprettelse af reallønnen fra 1939, og at man yderligere rejser kravet om kortere arbejdstid, højere feriebetaling samt forbedring af vore kår i det hele taget.

Endvidere forlanger vi, at vi under eventuelle forhandlinger hele tiden bliver holdt underrettet om disse forløb. Vi kan ikke godkende, at hoved-

bestyrelsen fører hemmelige forhandlinger og driver arbejdsmændene ud i strejke uden, at disse er klar over, hvilke krav der er stillet.

Arbejdsmændene kræver demokrati i fagbevægelsen og kræver det selvfølgelig også af vore ledere. Kan disse ikke indordne sig under dette, må de gå".

Partiet Venstres talsmand

Overenskomstkampen i 1946 blev hård. Til sidst anbefalede Dansk Arbejdsmands Forbund mæglingsforslaget. Det faldt ikke i god jord i Silkeborg, hvor følgende resolution blev vedtaget på et møde den 16. maj 1946:

"Arbejdsmændene i Silkeborg, der tæller ca. 1300 medlemmer, ønsker at udtale deres misbilligelse af forbundsledelsens stilling. Ledelsen har således ikke holdt medlemmerne underrettede om overenskomstforhandlingernes forløb, og den har tilsidesat medlemmernes bestemte ønske om fastholdelse af kravet om fuld dyrtidsdækning ved overenskomstforhandlingerne.

Endvidere har forbundsledelsen vist sig som partiet Venstres talsmand ved, at den nu anbefaler medlemmerne at godkende det utilfredsstillende mæglingsforslag.

Behøver vi at tilføje, at vi ikke mere anser forbundsledelsen som egnede arbejdsrepræsentanter. Vi anmoder herved hovedbestyrelsen om i løbet af sommeren at indkalde til en ekstra kongres med nyvalg af hovedbestyrelsen på dagsordenen".

I 1947 støttede fagforeningen typografernes langvarige kamp, men herefter ebbede kampiveren ud. Ved overenskomstfornyelse i 1948 stemte arbejdsmændene meget mod traditionen for mæglingsforslaget.

Til bestyrelsesvalget i april 1948 blev kommunisterne sat uden for indflydelse i fagforeningen med valget af Søren Skou, Tage Hegelund, Chr. Kjær og Ejner Christensen. Etlar Madsen og Vilh. Andersen opnåede ikke valg. Stormløbet mod Aage Thomsen lykkedes dog ikke, idet Sigurd Nielsen kun opnåede 319 stemmer mod Aage Thomsens 351 stemmer til formandsvalget. Aage Thomsen sad solidt som formand, og valget i 1948 var det eneste, hvor der var reelt tvivl om udfaldet. Aage Thomsen sad på formandsposten helt frem til sin død i 1973, og han er således uden sammenligning den formand hos arbejdsmændene, som har siddet længst på posten.

De store forhåbninger om enhed i 1945 blev således hurtigt afløst af den erkendelse, at man måtte leve med de diskussioner og den ballade, der altid havde været i det faglige arbejde.

Ringvejsarbejde sidst i 1940'erne med skovle, tipvogne og hest.

Medlemmer og klubberne

Arbejdsmændene i Silkeborg var organiseret i en stor blandet afdeling. Medlemmerne var spredt ud over et utal af arbejdsområder, men byggefolkene var dog i klart overtal. I 1947 havde fagforeningen 1333 medlemmer, og her var gruppen af jord-, vej-, beton- og kloakarbejdere langt den største med 546 medlemmer, den næststørste enkeltgruppe var murerarbejdsmændene på 99 mand. Besættelsestiden havde skabt en vældig fremgang for tørveproduktionen i Silkeborg, og det kan også ses af medlemstallet. I 1944 var 125 mand beskæftiget ved tørvebrug m.m., og det tal daler de følgende år til 55 mand i 1947, 12 mand i 1950 og 3 mand i 1953.

Efter 1947 dalede det samlede medlemstal gradvist i afdelingen i takt med de fortsat dårlige beskæftigelsesmuligheder i byen til ca. 1100 mand i 1950'erne. Medlemssammensætningen forblev meget den samme: lige godt halvdelen af medlemmerne var byggefolk, ca. 80 mand var ved støberi, ca. 40 ved kommunen, ca. 16 på gasværket, ca. 40-50 ved DSB, ca. 40 chauffører og kuske osv. Fagforeningen var nok en blandet afdeling, men de toneangivende grupper var klart jord- og betonfolkene og murerarbejdsmændene.

I fagforeningens omstillingsproces midt i 1940'erne kom klubberne til at spille en central rolle. Murerarbejdsmandenes klub fra 1936 spillede en aktiv rolle for at samle de øvrige klubber til møde i januar 1945 på Jernbanehotellet for at drøfte fællesanliggender. Repræsentanter fra murerarbejdsmandene, kuske og chauffører, jord og betonfolkene og ekstraarbejderne ved DSB drøftede sagen, og man enedes om at stifte en fællesklub på et fællesbestyrelsesmøde den 5. marts 1945. I dette stiftende møde deltog også en klub fra Silkeborg Maskinfabrik.

Fællesklubben blev en realitet med en bestyrelse bestående af Oskar Sørensen (formand), Valdemar Hansen (næstformand), Børge Frandsen (kasserer), Aage Thomsen (sekretær), Vagn Jensen og P. Johansen.

Man drøftede indgående forholdene i fagforeningen, og det var klubbernes ønske, at formanden skulle være ansat, at urafstemningen skulle afskaffes, at der skulle være ro og orden på møderne, og at bestyrelsen skulle udvides med kasserer og kontorbestyrer.

Murerarbejdsmandene havde på januar-mødet arbejdet på at få indstillet deres klubformand, Søren Skou, som fælleskandidat til formandsposten efter Carl Jensen. Men på et fællesmøde den 29. marts 1945 foreslog jord- og betonklubben Carl Christiansen som formand. Fællesbestyrelsen fasthold deres kandidat: Søren Skou. Denne splittelse blev nok Aage Thomsens chance, da han løb af med den endelige sejr om formandsposten i fagforeningen.

Fællesklubben spillede en aktiv rolle de første fem år. Her blev sagerne drøftet, og nye initiativer taget. Ganske naturligt opstod den ide, at fagforeningens bestyrelse skulle afspejle den nye klubstruktur. Der kom forslag om, at klubberne udvalgte repræsentanter til fagforeningens bestyrelse. Det forslag blev i første omgang klart afvist i fagforeningen.

Fællesklubben drøftede også i 1945-46 et af tidens store spørgsmål: Kooperation. På et møde i september 1945 henstillede man til kuskenes og chaufførernes klub at arbejde henimod oprettelse af en kooperativ vognmandsforretning. Der blev arbejdet seriøst med forslaget, og på et møde så sent som i oktober 1948 er ført til protokols, at formanden omtalte "den nystartede kooperative vognmandsforretning". Men initiativet blev aldrig til noget. Derimod kom der mere realitet i det kooperative initiativ, som jord- og betonarbejdernes klub arbejdede for.

Klubber blev til stadighed oprettet f.eks. en kommunalarbejder klub, en for ekstrapostbudene og for gasværksarbejderne. Teglværksarbejdernes gamle klub fra 1941 kom ligeledes senere med i fællesklubben. Klubbernes levedygtighed svingede meget fra klub til klub gennem tiden. Fællesklubben satte sit præg på fagforeningens diskussioner og vedtagelser frem

til 1951. Herefter varetog fællesklubben mest en servicefunktion i forbindelse med fester og støtte til f.eks. Arbejdsteknisk Skole.

I 1951 blev fællesklubbens gamle forslag om klubrepræsentanter i afdelingens bestyrelse vedtaget. Klubber med over 50 medlemmer kunne udpege et medlem til bestyrelsen. Der var fortsat uafstemning om formandsposten og tre bestyrelsesposter.

Bemærkelsesværdigt er det, at murerarbejdsmandenes klub i 1951 var utilfreds med indførelsen af denne klubdominerede struktur i fagforeningen. Det kan meget vel skyldes, at murerarbejdsmandene altid har været dygtige til at markere sig på fagforeningens møder. Klubrepræsentationen ville derfor nok styrke andre - mere "stiltfærdige" - klubber, men ikke murerarbejdsmandenes klub.

Murerarbejdsmandenes klub

Murerarbejdsmandenes klub blev stiftet på en generalforsamling på Sommerlyst den 1. april 1936. Klubben havde ca. 50 medlemmer, og man var opsatte på at få en stærk klub til fælles gavn. Således var der mødepligt til de vigtigste møder i klubben. Alle de gode intentioner til trods, levede klubben et noget hensygnende liv frem til omkring 1943. Søren Skou blev klubbens formand i 1943, og han tog med iver fat på at få klubben i en god gænge.

Akkordspørgsmålet havde altid været et af de centrale spørgsmål for klubben. Adolf Rolle havde været den første opmålermand, siden kom Marius Jensen til, og de to dannede opmålerpar frem til 1947. Omkring 1945-46 blev der arbejdet meget målbevidst med akkordspørgsmålet givetvis på baggrund af det efterhånden ret store almenyttige boligbyggeri, som var igang i Silkeborg i disse år. Klubben oplevede en kraftig medlemstilgang i 1946, og klubben blev så afgjort den toneangivende i fagforeningen med sine ca. 100 medlemmer. Klubben var aktiv med til etableringen af Arbejdsmandenes cooperative Entreprenørforretning i 1946.

I 1947 anbefaler klubbestyrelsen at tegne aktier i "Automatisk hejs", som arbejdsmandene i Århus havde taget initiativ til. Ideen var, at arbejdsmandene rundt om på byggepladser kunne "leje" deres egen automatiske hejs ved byggearbejder. Der var nok en vis interesse for sagen i Silkeborg, men den store succes blev det aldrig. Året efter meddeles det, at hejsten nu kan lejes for 12 kr. mod førhen 20 kr. om dagen.

Klubben støttede kraftigt Arbejdsteknisk Skole, og der blev naturligvis

oprettet kurser i blandt andet forskalling. Medlemmernes uddannelse var højt prioriteret. Opmålermændene blev også jævnlige sendt til Forbundets kurser, så man kunne få det maksimale udbytte af akkorderne. I 1947 blev Arnold Pedersen valgt til sammen med den garvede Marius Jensen at stå for opmålingen af arbejdet. Opmålingernes kontante gavn var tydelige, da overskuddet i 1947 lå på 1.26 kr. i gennemsnit i timen. De følgende år var gennemsnitsoverskuddet en anelse højere.

Fagforeningen, klubben og opmålermændene fulgte meget nøje udviklingen i byggeriet, og der blev løbende forhandlet om forholdene på byggepladserne. Et tilbagevendende diskussionsemne var anvendelse af de tekniske hjælpemidler specielt i arbejdsløshedstider. Man var generelt modstander af f.eks. gravkøer, da man mente, at dette tekniske hjælpemiddel tog brødet ud af hænderne på de arbejdsløse medlemmer. Emnet blev også gentagne gange rejst i fagforeningen.

Klubben havde selvfølgelig også sans for det selskabelige. Der var cykelture til Svostrup og Resenbro og diverse fester på Sønderport.

Klubben var suverænt fagforeningens stærkeste i 1950, hvor formanden Søren Skou trak sig tilbage. Ny formand blev Carl Bang. Den videre udvikling gik noget op og ned, men klubben fastholdt hele tiden en stor grundstamme blandt murerarbejdsmændene. Derimod måtte jord- og betonarbejderne se deres klub skrumpet ind til under de 50 medlemmer, som gav ret til repræsentation i fagforeningens bestyrelse. Denne udvikling resulterede i en sammenslutning af de to klubber i 1961 til "Anlægs- og Bygningsarbejdernes klub".

Formænd i murerarbejdsmændenes klub

Peter Jakobsen	1936	Chr. Rosengren	1957 - 1960
Valdemar Pedersen	1936 - 1937	Holger Bang	1960 - 1979
Adolf Rolle	1937 - 1943	Leif Andersen	1979 - 1980
Søren Skou	1943 - 1950	Poul Meineche	1980 - 1983
Carl Bang	1950 - 1953	Per Pedersen	1983 -
Marius Jensen	1953 - 1957		

Arbejdsteknisk Skole

Dansk Arbejdsmands Forbunds formand gennem mange år Axel Olsen udkastede i 1938 ideen om en arbejdsteknisk skole for ufaglærte. Forbundet og Dansk Arbejdsgiverforening tog initiativet i samarbejde med Landsforeningen til Arbejdsløshedens Bekæmpelse (LAB) og Teknologisk Institut. Resultatet blev, at Arbejdsteknisk Skole kunne påbegynde en undervisning i en lang række byer i efteråret 1940 - også i Silkeborg.

Forskallingskursus i Ringgården ca. 1949. Stående fra venstre: Chr. Mathiesen, Søren Skou, Marius Jensen, Søren Sørensen, Agner Frost Pedersen, Johansen, murermester Sehested, Moselum, Aage Thomsen, lærer Chr. Jensen. I midterrækken: Arnold Pedersen, Johan Aage Peteresen, Vagn Mors-Larsen, en vognmand, Sørensen. Første række fra venstre: Karl Bang, ?, Erling Würtz, Ove Würtz og Post Christensen.

Tanken bag Arbejdsteknisk Skole var, at arbejdsmændene skulle have en tidssvarende uddannelse, der gjorde det muligt at omstille sig i den udvikling, der skete på arbejdsmarkedet. Undervisningen skulle foregå over tre vintre med aftenundervisning to gange om ugen med ialt tre gange 144 timer. Skolens fag var dansk, regning og arbejdsteknik. Arbejdsteknik var en fællesbetegnelse for fag som erhvervsfysik, erhvervskemi, motorlære, elektromotorlære og jord- og betonelære.

På et møde på Hotel Dania i Silkeborg deltog formand for Arbejdsmændenes Fagforening Carl Christiansen, snedkermester C.P. Rasmussen

ARBEJDSTEKNISK SKOLE

der er oprettet af

DANSK ARBEJDSMANDS FORBUND og DANSK ARBEJDSGIVERFORENING

I Samarbejde med
LANDSFORENINGEN
TIL ARBEJDSLØSHEDENS BEKÆMPELSE
OG TEKNOLOGISK INSTITUT

med det Formaal gennem en fleraarig teknisk præget Aftenundervisning at vejlede danske Arbejds mænd bl. a. i de fysiske og kemiske Forhold, overfor hvilke de stilles i deres daglige Arbejde, og af hvis Forstaaelse saavel Arbejdets gode Udførelse som Arbejderens personlige Sikkerhed i høj Grad afhænger,

BEVIDNER HERVED, at Arbejdsmand

Herr: Svend Arnold Pedersen

født 1 December 1920 i Silkeborg

bosiddende for Tiden *Vestergade 3, Silkeborg*

ifølge Oplysninger fra Skolens Afdeling i

Silkeborg

har gennemgaaet hele Skolens Undervisning og fulgt denne med Flid og Interesse og derved tilegnet sig gode Kundskaber Indenfor Undervisningens Omraader.

Skolen kan derfor i saa Henseende medgive ham sin bedste Anbefaling.

ARBEJDSTEKNISK SKOLE

Den 3/13 1946

[Signature]

Dansk Arbejdsmands Forbund
Skolens Formand

[Signature]

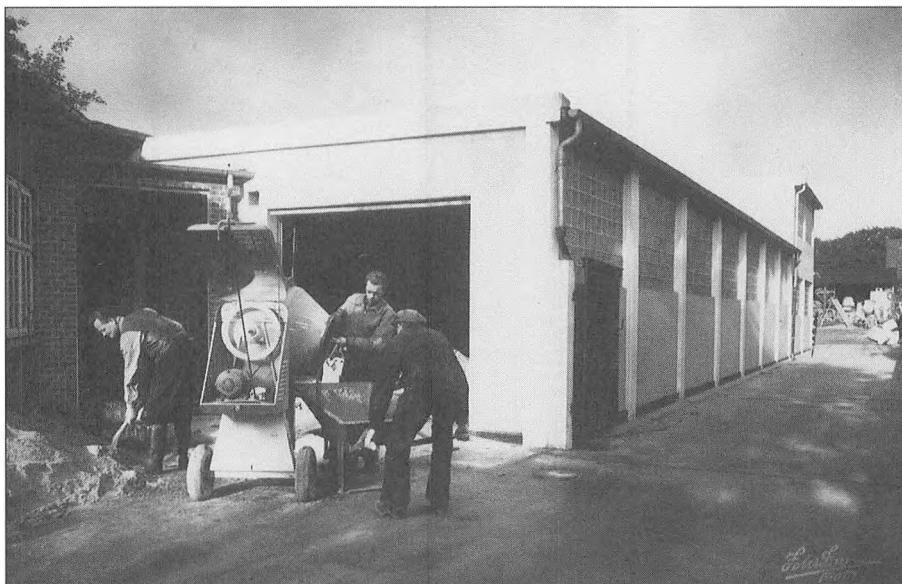
Dansk Arbejdsgiverforening
Skolens Næstformand

[Signature]
Teknologisk Institut

[Signature]
Københavns Kommunes Forsaetelseskursus

Arnold Pedersens bevis fra Arbejdsteknisk Skole 1946.

fra arbejdsgiverforeningen og direktør Alfred Nielsen fra det lokale LAB, og man vedtog at påbegynde Arbejdsteknisk Skole i Silkeborg med fabrikant Hvitved Larsen, lærer Axel Nørby og lærer Poul Nord som lærere i henholdsvis erhvervsfysik, regning og dansk. Undervisningen skulle foregå på Teknisk Skole, og derfor bad man denne skoles forstander, arkitekt Svendsen, om også at fungere som forstander for Arbejdsteknisk Skole.

Arbejdsteknisk Skole bygges i tilknytning til fagforeningens bygning i Skolegade.

Skolen begyndte sidst i oktober 1940 med 28 elever, og heraf fuldførte 17 elever det første vinterkursus på 144 timer. Eleverne var arbejdsmænd i alle aldre, der ønskede at dygtiggøre sig i den traditionelle arbejdsløshedsperiode om vinteren. Flere af fagforeningens ledende og kommende mænd deltog i disse kurser. Fagforeningens store engagement i skolen udsprang af ønsket om på denne måde at forbedre medlemmernes muligheder for at undgå den ødelæggende arbejdsløshed. Den bedre uddannelse skulle sikre arbejdet for arbejdsmændene.

Selv om frafaldet havde været relativt stort, så var stemningen høj og engageret ved afslutningsfesten på Holmgaards Hotel i foråret 1941, og man var kraftig stemt for at fortsætte og agitere for endnu et nyt hold elever til 1.klasse. Eleverne nedsatte et tre-mands-udvalg til at varetage elevernes og skolens interesser.

Arbejdsteknisk Skole fortsatte undervisningen, og man måtte flytte til lokaler på Vestre Skole. Lærer Poul Nord overtog herefter forstanderpo-

sten for skolen. Efter hver kursussæson afholdt eleverne afslutningsfest, hvor fagforeningen ydede et økonomisk tilskud. Afslutningsfesten april 1943 var særlig festlig, da det første hold elever havde gennemgået alle tre vinterkurser. Eleverne havde deres hustru eller kæreste med til det store kaffebord, der blev vist film, uddelt afgangsbeviser, fortalt historier, holdt konkurrencer om "hvem ved hvad" - hvor 1.klasse vandt -, holdt ameri-

Indvielse af lokalerne til Arbejdsteknisk Skole den 9. februar 1952 i Skolegade. En festdag for arbejdsmændene. Og hustruer er inviteret med - til at servere! De står klar. I første række fra venstre ses først for Niels Jensen, Søren Skou og Carl Bang. Ved bordenden skimtes Aage Thomsen. I anden række er de tre første Vagn Jensen, Alf Nielsen og Jens Aagaard. Længere nede skimtes Gustav Hansen med det karakteristiske skæg. I tredje række ses Marius Jensen og bag stolpen Vilhelm Andersen.

kansk lotteri, råbt et leve for Danmark og afsunget "Der er et yndigt land".

Arbejdsteknisk Skole måtte hele tiden leve med et ret stort frafald blandt eleverne. I vinteren 1943-44 fik mange medlemmer arbejde udenbys, og de rejste derfor til nyt arbejde og fra skolebænken. Skolens ledelse drøftede gentagne gange problemet vedrørende frafaldet, og man blev enige om, at den teoretiske undervisning skulle suppleres med en praktisk undervisning. Men det krævede egnede lokaler, og de var svære at finde. I 1947 lykkedes det at låne et ældre motorværksted til motorlære, men det måtte høre op et par år senere, og så var man i samme kedelige situation. Skolen haltede noget i årene 1949-50, og et enkelt år blev der slet ikke oprettet en ny 1. klasse. Man kunne direkte frygte en nedlæggelse af skolen i byen.

Den nye Arbejdsteknisk Skole. Teorilokale med el-lære.

Fagforeningen og dens formand Aage Thomsen nægtede imidlertid at se skolen sygne hen. Med et ganske utraditionelt initiativ ønskede fagforeningen at få vendt udviklingen: man indrettede simpelthen lokaler i tilknytning til fagforeningens lokaler på Skolegade.

Afdelingen indrettede det gamle ægpakkeri til Arbejdsteknisk Skole med lokaler til såvel den teoretiske som praktiske undervisning. Der var lokaler til forskalling, betonblanding, motorlære, demonstration af traktorer og lastbiler. Som det første - og eneste - sted i Danmark sikrede Arbejdsmandenes Fagforening deres skole egne fysiske rammer. Indretningen af skolen var en kostelig affære, men man søgte støtte overalt ved arbejdsgivere, kommune, stat, ved lotteri osv. Mange firmaer gav maskiner m.m. til skolen. Arbejdsmandene og kursisterne bidrog med deres arbejdskraft.

Med dette storstilede initiativ fik Aage Thomsen og fagforeningen vendt udviklingen for Arbejdsteknisk Skole i Silkeborg, og fagforeningen havde vist, at den ville kæmpe for arbejdsmandenes lokale skole. Til vintersæso-

Den nye Arbejdsteknisk Skole. Forskallingslokalet.

nen 1952-53 blev der oprettet otte klasser heriblandt klasser for jernbanearbejdere, teglværksfolk og gasværksarbejdere. På forstanderposten skete der også et skift i 1952, idet lærer Poul Nord ønskede at trække sig tilbage. Alle parter takkede Poul Nord for hans store indsats og beklagede hans beslutning. Men også her viste Aage Thomsen og fagforeningen, at man ønskede at slutte helhjertet op om skolen, og Aage Thomsen overtog selv forstanderhvervet.

Til Jyllands Posten udtalte Aage Thomsen om baggrunden for initiativet: "Vi har også haft en alvorlig baggrund for det. Vor afdeling er stor, den er på 1200 mand. Det skyldes i nogen grad, at vi har det hele samlet, vi er slet ikke delt op i jord- og betonarbejdere, chauffører osv. men desuden at der er mange arbejdsmænd i Silkeborg. Af de 1200 er i øjeblikket (oktober 1952) godt 200 ledige, i den bedste sæson er ledigheden ikke under 50, i de sløje måneder kan op til 600 af styrken være uden arbejde. Vi har henvend 150 mand, der når at få brugt hele deres understøttelsesmulighed fra

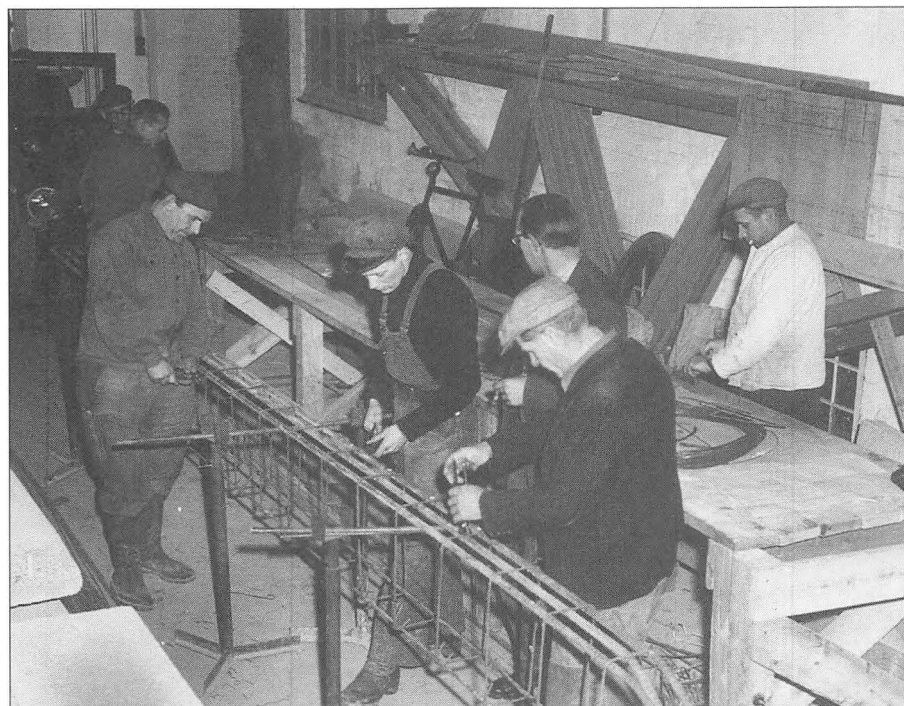

Den nye Arbejdsteknisk Skole. Motorlære.

fagforeningen, og det betyder, at de så er henvist til kommunehjælp". Til Aage Thomsens store tilfredshed, kunne han svare meget kontant på avisens spørgsmål: Kan eleverne mærke nytten af undervisningen? "De ryger lige ud på arbejdspladserne. Jo, det rygtes jo hurtigt, at de kunne lave noget, så de gik i arbejde allesammen".

En elev udtalte til Silkeborg Social-Demokrat i november 1952 om oplevelsen af skolen: "Vi kunne ikke have det bedre, her har vi det hele samlet og kan gå lige fra skolestuen og ud i værkstedet eller arbejdsrummet, så vi ikke får lov at glemme noget. Vi når aldrig længere i praksis, end vi er kommet i teorien, og får derfor det fulde udbytte af tiden".

Arbejdsteknisk Skole i Silkeborg blev en mønsterskole i Danmark, og mange kom til Silkeborg for at se på forholdene. Fagforeningen blev rost for dens store støtte til skolen, og i september 1953 havde bladet "Arbejdsteknisk Skole" et tema-nummer om skolen i Silkeborg for at præsentere et eksempel til efterfølgelse.

Jernbinding på Arbejdsteknisk Skole.

Arbejdsmænd i teorilokalet.

Til bladet udtalte Aage Thomsen om baggrunden: "Vi har indenfor bestyrelsen hele tiden været klar over den store betydning, Arbejdsteknisk Skole har for vore medlemmer, og vi har været klar over, at skal vi kunne hævde os på arbejdspladserne, må vi også selv tage et nap for at følge med i det store tekniske opsving, der er foregået alene i de sidste tiår. Det at være arbejdsmand er jo ikke alene at grave med skovl og spade, vi indenfor DAF dækker jo over et meget vidtspændende område branchemæssigt set.. Vi ser i dag næsten ikke en arbejdsplads, uden at der findes motorer på denne .., og det er arbejdsmanden, der passer disse, ofte meget kostbare, maskiner ... Vi har også et arbejdsområde, der kræver omstilling for en stor del af medlemmerne, her tænker jeg på bygningsarbejderne, disse må nu arbejde med beton, forskalling og jern i meget stor omfang. Også her har vi udmærkede kurser i skolen, der er medlemmerne til uvurderlig hjælp på arbejdspladserne".

Den nye Arbejdsteknisk Skole, der var udsprunget ved fagforeningens initiativ, byggede på et nært samspil mellem teori og praksis. Den tidligere meget teori-prægede undervisning havde virket for afskrækkende på folk, og det havde været en af grundene til det relativt store frafald. Eleverne blev nu dygtigere både praktisk og teoretisk. Blandt andet tog Aage Thomsen og lærerne initiativ til, at jernbinding blev helt realistisk ved, at

man modtog jernarbejde fra en række byggerier, og eleverne foretog så jernbindingsarbejdet og sendte det færdige arbejde tilbage til byggepladsen. Arbejdsmændene på byggeriet var godt tilfredse, da elevernes arbejde indgik i deres akkorder. Elevernes arbejde var med andre ord alvor.

Arbejdsteknisk Skole fik vendt en udvikling i 1952, men man hvilede ikke på laurbærrene. Allerede i vinteren 1953-54 skabte man en nyskabelse i Silkeborg: dagskole for arbejdsløse arbejdsmænd. Dette initiativ skabte behov for endnu større rammer for skolen, og man begyndte på en nybygning. Eleverne fik igen rig lejlighed til at få virkelighedsnær undervisning: de skulle simpelthen bygge den nye skole i forlængelse af de gamle bygninger. Forskalling, jernbinding og betonblanding gik hånd i hånd med opførelsen af skolebygningen.

Motorlære på Arbejdsteknisk Skole.

Vi byggede vor egen skole

Marinus Nielsen (f.1923) kom til Silkeborg i november 1953. Han gik sædvanen tro arbejdsløs i disse vintermåneder og gik derfor til kontrol hos kontorbestyrelsen Valdemar Jensen. Marinus Nielsen beretter her om den første tid på dagholdet på Arbejdsteknisk Skole:

"De var så småt begyndt på dagholdet, da jeg kom til Silkeborg. Jeg kom

straks på holdet allerede den første vinter 1953-54, og det skyldtes blandt andet, at kontorbestyrelsen, Valdemar Jensen, lagde pres på mange af os arbejdsløse for at melde os til kurset. Det gjaldt jo om at få elever nok.

Man havde fået indrettet lokaler i det gamle ægpakkeri i bagbygningen. I kælderen var to små teori-lokaler, og i stue-etagen var en større hal til forskalling og jernbinding. Til at begynde med lavede vi små modeller af jernkonstruktioner og forskallingskonstruktioner af forskellig slags.

Den praktiske undervisning stod Ejnar Dyhl for, og i teoritimerne blev vi undervist af to lærere, Christensen og Brøckner. Teoritimerne lå om eftermiddagen, når de fik fri fra deres arbejde i folkeskolen. I forbindelse med det praktiske arbejde var der også meget teori, og når vi løb ind i et problem, så kunne vi gå op til Ejnar Dyhl og få en teoretisk og praktisk anvisning på, hvordan vi skulle komme videre.

Vi havde normal arbejdstid på skolen, og vi blev afkrydset ved fremmødet og fik vor almindelige understøttelse. Hvis en af os fik arbejde, kunne man udmærket gå ud og eventuelt komme tilbage, når det arbejde var hørt op. I forbindelse med skolen var en frokoststue, hvor vi spiste vore madpakker.

Samme vinter begyndte man at udvide skolen med en hal til jernbinding, og ved dette byggeri udførte vi elever jernbindingsarbejdet m.m. Byggeriet af skolen blev en del af undervisningen.

Da forårssæsonen begyndte i 1954, kom jeg til murermester Gustav Hansen, og det skyldtes givetvis, at jeg havde deltaget på dagholdet på Arbejdsteknisk Skole. Gustav Hansen havde lagerplads omme ved skolen, og han kom tit om og så på. Af og til lånte vi også noget hos ham f.eks. blandemaskiner. Jeg tror nok, at Gustav Hansen så sig nogle af os elever ud for så siden at tilbyde os arbejde.

Næste vinter blev jeg igen arbejdsløs, og jeg søgte selvfølgelig ind på skolen, og ligeledes året efter igen. Vi byggede en to-etages bygning med motorlokale i stue-etagen og teori-lokaler på 1.sal. Dette byggeri blev også udført i vid udstrækning som elevarbejde. Nogle år senere byggede vi ovenpå forskallingshallen og fik indrettet lokaler her. Det blev sidenhen brugt til sykurser for tekstilarbejderne.

Ejnar Dyhl havde gode forbindelser til arbejdspladserne, og han sørgede også for, at vi fik jernbindingsarbejde fra arbejdspladserne f.eks. fra fjernvarmeværket. Betonfolkene på fjernvarmen var godt tilfredse, for de tjente pengene for det arbejde i deres akkorder. Vi fik så endnu mere kendskab til jernbinding. Vi har også lavet prøveelementer til Silkeborghallen på Vestergade og til nogle sommerhuse. Prøveelementer skulle bruges til styrkeprøver til gavn for det endelige byggeri.

Aage Thomsen kom jo også tit på skolen, og Arbejdsteknisk Skole var hans hjertebarn. Han kom og så på og gav i ny og næ en bajer for at påskønne vort arbejde.

Det var alle slags arbejdsmænd, som deltog på Arbejdsteknisk Skole både unge og ældre. Jeg synes, det var af stor betydning især for vi lidt yngre at være sammen med de erfarne arbejdsmænd og lære af dem på mange måder.

Vi på dagholdet mærkede intet til aftenholdene på Arbejdsteknisk Skole, men vi var da med i elevforeningen. Elevforeningen var nok mest en selskabelig forening, hvor der blev holdt en afslutningsfest til foråret, hvor der blev delt beviser og flidspræmier ud".

Elevforeningen

Silkeborg var blandt pionerbyerne i Arbejdsteknisk Skole. Skolens elevforening blev også startet som en af de første i landet, og denne forening var både en selskabelig forening og en støtteforening til Arbejdsteknisk Skole. Elevforeningen agiterede for deltagelse i skolen blandt arbejdskammerater. På landsplan deltog man i de forskellige fællesmøder og modtog det landsdækkende elevblad. Elevbladet kom på mange måder til at være Arbejdsteknisk Skoles ansigt udadtil. Her kunne man læse om alle mulige nye tekniske fremskridt, foreningsarbejdet og meget mere.

Den landsdækkende elevforening var imidlertid ikke stabil, og i perioder gik foreningen og bladet meget dårligt. Da det gik værst, trådte Silkeborgs arbejdsmænd til: Aage Thomsen blev redaktør af bladet, bladets administration og ekspedition blev varetaget fra afdelingskontoret i Skolegade, og den aktive formand for elevforeningen Novi Sørensen var behjælpelig med artikler. Aage Thomsen var redaktør fra 1955 til 1958, og det kan også ses på bladets indhold: der er fyldig omtale af initiativerne i Silkeborg bl.a. elementbyggeri, Dansk Autoværns virke m.m.

Fra 1959 sker der en omlægning af elevforeningen og bladet, og Silkeborgs engagement i den landsdækkende elevforening sygner hen. Men det daglige virke for arbejdsmændenes egen lokale skole fortsætter ufortrødent.

Arbejdsteknisk skoles elevforening

Formænd:

Søren Sørensen	til 1943
Hans Lund Pedersen	1943
Peter Hansen	1944
Holger Jacobsen	1946
A.Fruerlund	1948
Valdemar Ebbesen	1949
Gunnar Andersen	1952
Novi Sørensen	1954
Peter Hansen	1958

Egen forretning på den gamle fattiggård

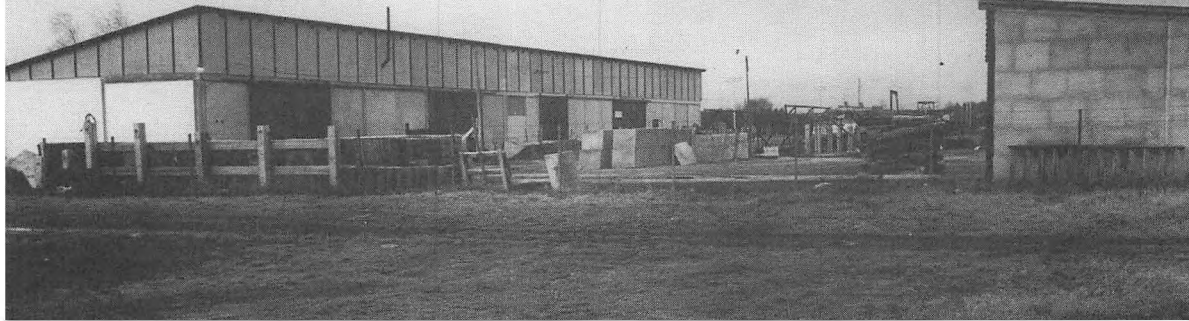
Silkeborg blev i 1940'erne en by med en meget stærk arbejderkooperation. Ved siden af de gamle kooperative virksomheder som Fællesbageriet og Brugsforeningen kom boligforeninger, Stassano og en lang række byggekooperative forretninger.

Den store arbejdsløshed og de mange kooperative initiativer blev også drøftet blandt arbejdsmændene i befrielsesåret 1945. Jord- og betonarbejdernes klub startede drøftelserne, og den 8. maj 1946 kunne man indkalde til stiftende generalforsamling på Sønderport. Arbejdsmændenes Fagforening og arbejdsmændene gik aktivt ind i etableringen af deres egen forretning - Arbejdsmændenes cooperative Entreprenørforretning (AcE). Fagforeningen var storaktionær med aktier for 5000 kr., knap 100 arbejdsmænd havde tegnet sig for ialt ca. 2500 kr. aktier og endelig havde den øvrige Kooperation i Silkeborg tegnet sig for ca. 2500 kr. aktier. Forretningens første bestyrelse kom til at bestå af formanden Knud Lindstrøm, Marius Jensen, Aage Thomsen, Etlar Madsen og murer Børge Christensen. Første suppleant blev Åge Pedersen, og Søren Skou blev revisor. Den nyvalgte formand Knud Lindstrøm blev også forretningens første forretningsfører.

Forretningen fik til huse på den gamle fattiggård på Frydensbjerggård på Århusbakken.

Åge Pedersen: "Der var også den gang megen arbejdsløshed, og det var

Arbejds mændenes cooperative Entreprenørforretning på Nørrevænget.

en af grundene til, at vi startede vor egen forretning. Men dertil kom da også, at der var en stemning for Kooperation den gang, som gjorde, at man sagde til sig selv: når murerne og tømrerne kan, så kan vi arbejdsmænd sandelig også. Vi havde ingen ide om at kunne gøre arbejdet billigere end de private mestre. Det lod sig ikke gøre, fordi konkurrencen bl.a. fra de tidligere værnemagermestre var så stor. Vi ønskede slet og ret vor egen forretning". Begyndelsen var meget beskedent, herom beretter Åge Pedersen: "Det hele var meget primitivt. Skulle vi f.eks. på wc, måtte vi gå ud på møddingen. En kostald er heller ikke det mest velegnede sted for et værksted, men efterhånden fik vi dog lavet det nogenlunde i orden. Vi delte på en måde telefon med forstanderinden på Frydensbjerggård, således at folk fik lov til at ringe op til os på deres telefonnummer".

Arbejdernes cooperative Entreprenørforretning (AcE) fik ingen god start. Faktisk var de første fem år præget af konstante problemer, og i 1951 havde man et akut behov for en økonomisk saltvandsindsprøjtning. Der blev iværksat en kampagne for at tegne andele i forretningen, men det gav et meget ringe resultat. Derfor trådte fagforeningen resolut til ved i april 1951 at kautionere for en kassekredit på indtil 25000 kr. for AcE. Fagforeningen betingede sig dog, at det lokale finansieringsselskab tegnede sig for andele for ialt 17000 kr. Det accepterede finansieringsselskabet, og forretningen var sikret kapital til at komme over krisen.

Arbejds mændene tog det kooperative engagement så alvorligt, at fagforeningen i 1951 ændrede formålsparagraffen i lovene, så det kooperative aspekt trådte klart frem.

At den kooperative forretning overlevede og endog fik det godt, kan i høj grad tilskrives to mænd, der kom til at tegne AcE fra 1952: Henry Thomasen og Marius Jensen. De to mænd stod i spidsen for arbejdsmændenes forretning frem til 1970'erne. Fagforeningens kasserer og opmålermand Marius Jensen var et vigtigt bindeled mellem forretning og fagforening, da han ydede et stort arbejde i forbindelse med udregning af tilbud.

På AcEs generalforsamling i marts 1953 var optimismen allerede tydelig. Regnskabet for 1952 gav overskud, og forretningen havde arbejde i Viborg, Nørre Snede, Himmelbjerggården, Nørreport, transformatorstationen, tømrernes bygning i Fredensgade, skole i Lemming, i Odder, 18 huse på Snekpevej osv. Samarbejdet med fagforeningen var også udbygget ved, at forretningen brugte fagforeningens - Arbejdsteknisk Skoles - lokaler til støbning af elementer.

Året 1955 blev et mærkeår for arbejdsmændenes kooperative forretning. Man købte en grund på Nørrevænget til værksted, så man kunne flytte fra de primitive forhold på Frydensbjerggård. Forretningen fik hjælp til etableringen på Nørrevænget i form af 70000 kr. fra Marshall-hjælpen. Ansøgningerne vedrørende Marshall-hjælpen var sket i tæt samarbejde mellem fagforening og forretning ved Aage Thomsen og Henry Thomasen. Værkstedet på Nørrevænget blev opført af forretningen selv og af egne byggelementer.

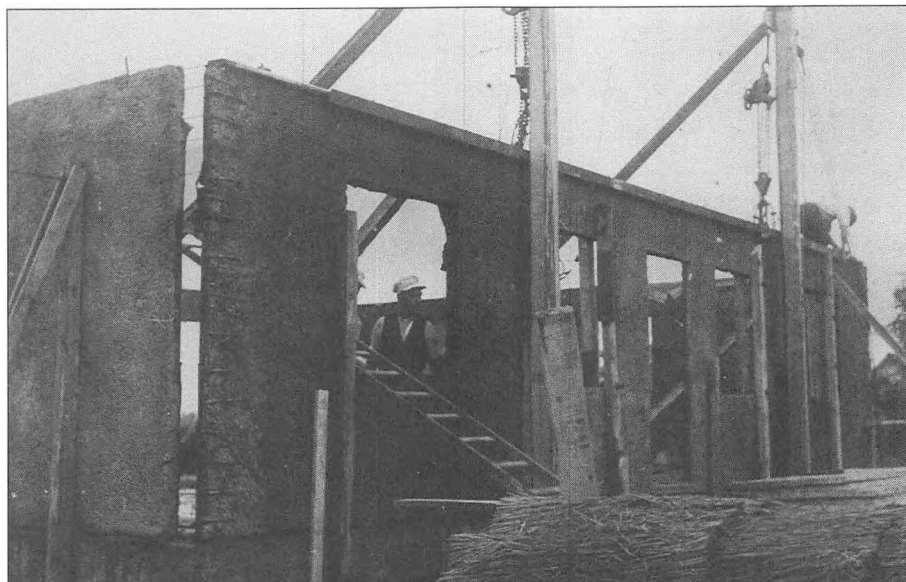
Støtte til Kooperationen

Fagforeningen havde længe vist interesse for og støttet Kooperationen. Ved en vedtægtsændring kom denne holdning klart med i fagforeningens formålsparagraf:

"§2. Foreningens formål er ved tilskud, tegning af andele eller ved medlemskab at støtte de kooperative virksomheder og derved medvirke til billiggørelse af de vigtigste fødemidler, at samle alle arbejdsmænd inden for foreningens område for derigennem at forbedre løn og arbejdsvilkår for medlemmerne. Dette søges opnået ved at bringe alle arbejdsforhold vedrørende arbejdsmandsarbejde i såvel offentlige som private virksomheder ind under overenskomstsmæssige forhold og i det hele taget varetage medlemmernes interesser over for arbejdskøberne i alle faglige forhold".

Arbejdsmændenes egen boligforening

Selv ved de årlige juletræsfester snakkede arbejdsmændene arbejde, arbejdsløshed og de muligheder, som de selv havde for at ændre på tingenes noget sørgelige tilstand. Aage Thomsen og Agner Petersen havde nøje drøftet problemerne til juletræsfesten, hvor man let kunne blive enige om, at det var vanvittigt, at arbejdsmændene manglede arbejde, og mange

Den utraditionelle byggeforenings første hus i Thorsgade (Vejlbovej) 1950-51.

manglede boliger. Løsningen måtte være at sætte arbejdsmænd til at bygge boliger. Spørgsmålet var blot hvordan.

Fagforeningen havde tidligere vist, at man ikke var bange for at gå utraditionelle veje, og derfor førte snakken ved juletræs festen til stiftende generalforsamling den 27. april 1954 i "Arbejdsmændenes Byggeforening for utraditionelt Byggeri".

Aage Thomsen udtalte til Land og Folk om initiativet: "Fagforeningen har stået bag både det kooperative entreprenørfirma og bag byggeforeningen, fordi vi har ønsket at demonstrere, at det lokalt er muligt at gøre noget. Det kan dog ikke nytte, at vi sætter os hen med hænderne i skødet, alt mens antallet af arbejdsløse stadig vokser".

Arbejdsmændenes Byggeforening drog stor gavn af fagforeningens arbejde både i Arbejdsteknisk Skole og i den cooperative forretning. Den omfattende undervisning i jernbinding og betonelære, byggeriet af egen skole, entreprenørforretningens erfaringer med dette elementbyggeri resulterede i, at byggeforeningen lancerede præfabrikeret elementbyggeri. I første omgang drejede det sig om en-familieshuse, men man planlagde også fler-etagesbyggeri. Entreprenørforretningen skulle levere elementerne, og så kom op mod 40 arbejdsmænd i arbejde med selve byggearbejdet.

Det utraditionelle byggeri fik støbt grunden som ved almindeligt byggeri, men dernæst blev der rejst et byggeskelet i jernbeton. Samtiden

karakteriserede det som et moderne bindingsværkshus. Når skelettet var på plads kom de præfabrikerede elementer, og det tog normalt arbejdsmændene to dage at rejse elementerne til et en-familieshus.

Den øvrige kooperation i Silkeborg så med megen modvilje på arbejdsmændenes initiativ. Boligforeningerne brød sig ikke om den nyankomne boligforening, det kooperative arkitektkontor var utilfreds med, at arbejdsmændene havde entret med en privat arkitekt, Tage Rasmussen, og håndværkerne frygtede arbejdsmændenes konkurrence ved fremtidens boligbyggeri. Arbejdsmændene afviste dog alle indvendinger og fortsatte dette utraditionelle arbejde, og man udviklede typehuset "Silkeborg-huset".

Arbejdsmændenes nye typehus-byggeri blev opført rundt omkring i byen blandt andet ved Højbovej og i Søholtkvarteret. I 1956 kunne man indbyde til en stor Bygge- og boligudstilling "Silkeborghuset" med seks udstillingshuse på Nordre Ringvej.

Arbejdsmændene indgik også et samarbejde i Åbenrå om opførelse af "Silkeborg-huset". På et tidspunkt i anden halvdel af 1950'erne drøftede man seriøst inden for arbejdsmændene at etablere en større elementproduktion og eksportere huse til Tyskland. Det blev dog ved drøftelserne.

Agner Pedersen var boligforeningens første formand, dernæst trådte Novi Sørensen til.

Et "Silkeborg-hus" under opførelse.

Håndkraft og gravkøer

Murnes Andelsforretning i Silkeborg brugte i 1951 en gravko til jordarbejdet ved byggeriet af den nye sygekassebygning på hjørnet af Skolegade og Toldbodgade. Gravkoen blev et tilløbsstykke, og silkeborgenserne så, at den med to skovfulde kunne fylde en stor lastvogn. Gravearbejdet tog på denne måde ingen tid - de nye rationelle tider var kommet til Silkeborg. Silkeborg Avis var begejstret, silkeborgenserne måbede, og arbejdsmændene henne i Skolegade var rasende. Arbejdsmændene stimlede sammen ved byggepladsen for at få stoppet gravkoen - den tog arbejdet ud af hænderne på arbejdsmændene. Der blev truet med blokade af arbejdspladsen, men det blev ved de vrede mishagsytringer. Søren Skou tog senere - uden succes - emnet op på Murnes Andelsforretnings generalforsamling.

Arbejdsmændenes vrede og fortvivelse udsprang af det kedelige faktum, at Silkeborg var blevet en nærmest landskendt "arbejdsløsheds-ø", og arbejdsmændenes ledighed var chokerende høj. For perioden 1951-1954 var arbejdsløshedsprocenten i gennemsnit blandt arbejdsmændene i Silkeborg på ca. 16%, mens gennemsnittet på landsplan lå på 8.5%. Arbejdsløsheden i Silkeborg var især katastrofal i vintermånederne med en arbejdsløshed på over 40% blandt medlemmerne. I januar 1954 havde de silkeborgensiske arbejdsmænd en arbejdsløshed på 42.1%, mens landsgennemsnittet samme måned var 31.4%. Noget måtte gøres - om det så var at true ad en gravko.

Aage Thomsen og bestyrelsen holdt jævnlige møder med byrådet med det formål at få sat arbejde igang. I slutningen af 1940'erne var Aage Thomsen begyndt en pendulfart fra Silkeborg til København for at få sat statslige projekter igang i det midtjyske blandt andet den planlagte lufthavn. Resultaterne var ikke alt for positive.

De borgerlige partier vandt byrådsvalget i 1950, og det fik også konsekvenser for de kommunalt ansatte arbejdsmænd. Den gamle ordning fra

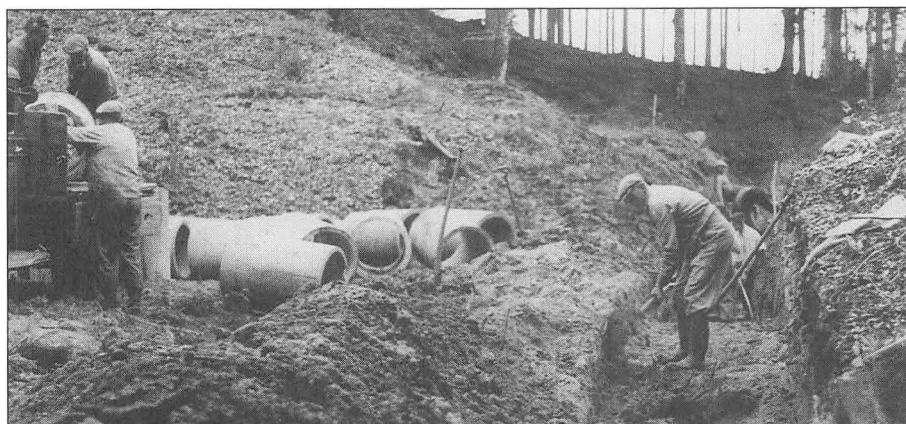
Arbejde i skoven 1950'erne.

1945 med kortere arbejdsuge - 45 timer til 48 timers løn - blev ophævet af kommunen. Fagforeningen forsøgte en forhandling, men uden resultat.

Fagforeningen rejste arbejdsløshedsspørgsmålet overalt, hvor det var relevant: på generalforsamlinger, på Forbundets kongresser og over for byråd og regering. På Forbundets kongres i 1953 konkluderede Aage Thomsen, at alle disse initiativer til de kommunale og statslige myndigheder næsten ingen effekt havde haft på beskæftigelsen. Derimod var der kommet gang i gravkøer, tipvogne, bulldozere og andre maskiner.

På denne baggrund var det en nødvendighed for fagforeningen at satse på egne kræfter ved at udbygge Arbejdsteknisk Skole, støtte Arbejdsmændenes cooperative Entreprenørforretning og Arbejdsmændenes Boligforening for utraditionelt byggeri. Holdningen til de teknologiske fremskridt var dog noget tvetydig, da netop Arbejdsteknisk Skole og det utraditionelle byggeri havde til formål at fremme arbejdsmændenes muligheder for at deltage i og påvirke den fremtidige udvikling. Tidsskriftet "Produktivitets Nyt" bragte i 1955 endog en pæn præsentation af arbejdsmændenes initiativer i Silkeborg ud fra en positiv vurdering af rationalisering og produktivitet. Til bladet er Aage Thomsen citeret for følgende:

"Det er den stadig fremtrængende rationalisering og mekanisering, som har skabt problemer om beskæftigelse af den ufaglærte arbejdskraft - og været årsag til, at man har søgt de udveje, der kan løse dette eller disse

Der graves - og det er besværligt! 1956.

problemer...." Initiativerne har ifølge Aage Thomsen også en vigtig personlig baggrund: "Betydningen ligger ikke mindst i, at vi får en del af de arbejdsløse til at rette ryggen. Altså en ren menneskelig betydning - en ren menneskelig værdi, der kommer igen i det produktive".

Arbejdsmændenes Fagforening pressede på, for at byens erhvervsudvalg skulle tage initiativer. Silkeborg byråd og Silkeborg erhvervsudvalg tog en række initiativer både under den borgerlige borgmester J.C. Ravn og under den socialdemokratiske efterfølger Aage Christensen. Bag begge borgmestre stod blandt flere andre kommunaldirektør O. Ingvarsen og arkitekt Knud Lisberg. Det gav genlyd langt ud over kommunegrænsen, da der i efteråret 1955 blev afholdt tre store rundbordskonferencer på Sønderport om beskæftigelse i byen. Rundbordskonferencerne gav ikke noget umiddelbart resultat, men sammen med de kommende ændrede økonomiske konjunkturer og arbejdsmændenes egne initiativer skete der langsomt en drejning til det bedre. Arbejdsmændenes Fagforening tegnede sig i 1958-59 for et større beløb til aktietegning til en "perlon-fabrik" - "Silkemi" -, som man længe havde søgt at få til Silkeborg. Fabrikken kom aldrig til Silkeborg, men Neckelmann etablerede sig i stedet for inden for branchen. Fagforeningen fik aktiebeløbet tilbage.

Arbejdsmændene drøftede fortsat skovle kontra gravkøer på generalforsamlingerne. Svend Lund krævede gang på gang påbudt, at man skulle bruge håndkraft. Søren Skou og flere andre svarede hertil, at fremskridtet ikke stod til at stoppe. Alligevel blev der ved flere beskæftigelsesarbejder lavet ordninger om brug af håndkraft f.eks. ved ringvejsarbejdet.

Vi advarer folketings!

Arbejdsmændenes Fagforening i Silkeborg var fortsat en livlig organisation med heftige diskussioner og mange gøremål. I 1951 blev bestyrelsens sammensætning radikalt ændret ved, at klubber fremover udpegede hver deres medlem til bestyrelsen. Desuden valgtes formanden og tre bestyrelsesmedlemmer fortsat ved urafstemning blandt alle medlemmer.

Ved bestyrelsesvalget i november 1951 kom bestyrelsen til at bestå af: Alf Nielsen fra ekstraarbejdernes klub, Oskar Sørensen fra kuske og chauffører, Anders Bidstrup fra teglværksarbejderne, Jens Aagaard fra kommunen, Søren Skou fra murerarbejdsmændene, Vagn Jensen fra jern- og metalarbejderne, Vilhelm Andersen fra jord- og betonarbejderne og uden for klubberne blev følgende valgt: Arne Johansen, Åge Pedersen og Etlar Madsen. Svend Lund gled ud af bestyrelsen, da han tabte til Jens Aagaard i den kommunale klub. Der skulle imidlertid ikke gå lang tid, før Svend Lund igen var i bestyrelsen først valgt uden for klubberne og fra 1955 som repræsentant for den kommunale klub. Søren Skou blev valgt til næstformand.

DAF-Silkeborg. Bestyrelse 1953. Stående fra venstre: Egon Jensen, Marius Jensen, Svend Lund, Alf Nielsen og Vilhelm Andersen. Siddende fra venstre: Oskar Sørensen, Søren Skou, Aage Thomsen, Valdemar Jensen, Arnold Pedersen og Jens Aagaard.

Aage Thomsen og Valdemar Jensen var fortsat henholdsvis formand og kontorbestyrelser. Arnold Pedersen blev i 1950 ny kasserer efter Tage Hege-lund.

Det lokale faglige arbejde foregik som hidtil. Overenskomster blev op-sagt, genforhandlet og vedtaget. Fremmødet til møderne havde i en læn-gere årrække været ringe. Kun når der var optræk til ballade, troppede folk talstærkt frem. Ved formandsvalgene i 1952 og 1954 kom temperamerterne frem, og i 1954 måtte man endog annullere formandsvalget og gøre det om. Socialdemokraterne havde flertal i bestyrelsen, men den socialdemokrati-ske klub i fagforeningen ønskede et stormløb mod den kommunistiske formand, Aage Thomsen. Søren Skou stillede begge gange op mod Aage Thomsen dog uden at kunne true ham afgørende.

Samlestalden, Hostrupsgade, 1957.

Fagforeningen havde et arbejdsløshedsudvalg, og man var engageret i en varместue for de arbejdsløse. Varmestuen var på Sønderport, og den skabte en del debat. Sønderport var ikke begejstret for varместuen, og flere hævdede, at de arbejdsløse bare hang og spillede hasard. På et tidspunkt var det lige ved, at varместuen på Sønderport måtte lukke, og det trak op til, at arbejdsmændene i protest ville trække sig fra Sønderport. Varmestuen blev dog etableret, men den voldte til stadighed problemer. Kortspil om penge og øldrikkeri var hovedanstødsstenene, og et par gange måtte Aage Thomsen skride ind og lukke stuen for en periode.

Arbejdsmændene kunne have et noget anstrengt forhold til den øvrige lokale fagbevægelsen. Varmestuen var i den sammenhæng et mindre konfliktpunkt. Især forholdet til Fællesorganisationen var i perioder knap så godt. I 1957-58 meldte arbejdsmændene sig direkte ud af Fællesorganisationen, fordi man mente, at arbejdsmændenes store antal ikke resulterede i en tilsvarende indflydelse.

Ved overenskomstforhandlingerne i 1956 krævede afdelingen, at Forbundet gik til kamp på kravene om dyrtidsregulering og arbejdstidsnedsættelse. Truslen om regeringsindgreb anså man for uhyrlig, og på et bestyrelsesmøde i april 1956 sendtes følgende telegram til Folketinget:

"Arbejdsmændenes Fagforening, Silkeborg protesterer og advarer folketinget på det kraftigste mod indblanding i den foreliggende overenskomstsituation før afstemningens resultatet foreligger". Arbejdsmændene i Silkeborg stemte massivt nej til mæglingsforslaget: 541 nej og 106 ja. Selv om arbejdsmændene i Silkeborg normalt stemte nej til mæglingsforslag, så var det dog et markant stillingtagen, der kom til udtryk i 1956.

Den socialdemokratiske regering greb ind i konflikten og ophøjede det af arbejderne forkastede mæglingsforslag til lov. Det vakte stor harm i Silkeborg, hvilket resulterede i spontane arbejdsnedlæggelser og stormøder på Sønderport.

Novi Sørensen gør klar til støbning af fjernvarmerør på Dansk Auto-Værn i Lysbro midt i 1950'erne.

Fjernvarmen gav noget arbejde - for lidt ifølge arbejdsmændene - i de dårlige år i 1950'erne. Her i Nørre allé.

DAF-Silkeborg lønninger 1944 - 1956

Timeløn i øre.

	1944	1947	1950	1953	1956
Murerarbejde	122	219	262	326	365
Jord og beton	122	215	255	313	352
Kommune	157	291	322	381	422
Chauffører	128	218	261	319	368
Støberi	121	220	260	310	370
Gasværk	157	290	337	418	459

Kilde: DAFs kongresprotokoller diverse år. Opgørelsen for 1944 skal tages med et vist forbehold, da dyrtidstillæg m.m. ikke er indregnet. De faktiske lønninger i 1944 har for nogle af grupperne været noget højere.

Om at opretholde hjemmene

1956 var et dramatisk år for dansk fagbevægelse. Noget måtte gøres. De mange store forhåbninger var ikke blevet indfriet, arbejdsløsheden var fortsat en barsk realitet, og understøttelsen gav ikke mulighed for en rimelig tilværelse.

Arbejdsmændene i Silkeborg sendte følgende resolution rundt til Forbundet og alle dets afdelinger i 1956. Det giver et godt indblik i forholdene og tonen blandt arbejdsmændene:

"Vi opfordrer jer herved indtrængende til omgående at tage følgende op til drøftelse på bestyrelsesmøder og generalforsamlinger, og eventuelt, hvis forslaget ikke gennemføres før, stille det som forslag til A-kassens delegeretmøde til efteråret. Da vi antagelig nu hele landet over går ind i en temmelig stor permanent arbejdsløshed, anmoder vi jer til sammen med os, der nu snart i mange år har haft omtalte store permanente arbejdsløshed, at arbejde for og kræve en understøttelse, der til nød kan leves af.

Hvis vi kaster et blik tilbage til førkrigstiden, kan en stor del af jer jo huske de 18.00 kr og 12.00 kr. henholdsvis til forsørgere og ugifte, der da blev udbetalt i understøttelse. Hvad har udviklingen siden ført med sig? Disse understøttelser er blevet til henholdsvis 73.20 kr. og 54.00 kr., og her er det, vi protesterer, hvordan skal det kunne lade sig gøre gennem længere tids arbejdsløshed at opretholde hjemmene på disse understøttelser, det er simpelt hen umuligt. Vi har da også været vidne til, at det ene hjem efter det andet er blevet ribbet for alt, mange hjem er blevet opløst af samme grund, og utallige nervepatienter har overfyldt hospitaler og re-

kreationshjem som følge af disse utilstrækkelige understøttelser og en alt for langvarig arbejdsledighed.

Ser vi på prisudviklingen, er det også et mærkeligt billede, der rulles op for de arbejdsløse, disse mennesker, der uden egen skyld kastes ud i arbejdsløshed, kan ikke engang i understøttelse få et beløb på størrelse med det som dyrtidstillægget til lønningerne udgør, og dette tillæg er jo kun dispensation for prisstigningerne, ja ikke engang det. Hvis vi lægger de før omtalte 18.00 kr og 12.00 kr. som grundlag, hvilket jo skulle være det mindste, ville billedet se noget anderledes ud.

Pr. 1. marts 1956 vil dyrtidstillægget udgøre 82.56 kr., hertil lægger vi de 18.00 kr., dette giver da en egentlig understøttelse til en forsørger uden børn på 100.56 kr., og for den ugiftes vedkommende 82.56 kr. + 12.00 kr. ialt 94.56 kr.

Det er dette, der er så himmelråbende uretfærdigt, at vi anmoder jer alle om at støtte vort forslag til regering, folketing og arbejdsdirektorat, som vi vedlægger klar til underskrivelse af jer, og vi beder jer indsende det omgående, og skulle det mod vor forventning ikke give noget resultat, da stille samme krav til vor delegeretmøde til efteråret. Samtidig med at vi indsendte medfølgende resolution til regering, folketing og arbejdsdirektorat, sendte vi følgende til Silkeborg byråd:

"Silkeborg byråd. Indtil vedlagte henvendelse til regering, folketing og arbejdsdirektorat er blevet behandlet og godkendt, opfordrer vi det ærede byråd, at yde det i dag manglende beløb som supplement til understøttelsen. Derudover opfordrer vi også til, at der ydes skattefrihed under arbejdsløshedsperioder".

Med håbet om velvillig og hurtig behandling. Med kammeratlig hilsen. For arbejdsløshedsudvalget Alf Jørgensen. For bestyrelsen Aage Thomsen".

Resolutionen til regering, folketing og arbejdsdirektorat lød således:

"På grund af de i højeste grad utilstrækkelige understøttelsessatser i vore arbejdsløsheds-kasser, henstiller vi, at arbejdsløshedsunderstøttelsen omgående bliver reguleret efter følgende regler: Man lægger førkrigstidens understøttelsessatser til grundlag, disse var for gifte 18.00 kr. og for ugifte 12.00 kr. pr. uge, derudover tillægges det til enhver tid gældende dyrtidstillæg, og herudover forhøjes børnetillægget til 2.30 kr. pr. barn pr. dag". Herefter er der plads til underskrift.

Medlemstal 1944 - 1959

1944.....	1228
1947.....	1333
1950.....	1226
1953.....	1165
1956.....	1134
1959.....	1074

Kolossal stor beskæftigelse

Dansk Arbejdsmands Forbund (DAF) ændrede i 1959 navn til Dansk Arbejdsmands- og Specialarbejderforbund (DASF). Arbejdsmanden var ved at blive specialarbejder. Hermed ønskede Forbundet at slå fast, at specialarbejderen ikke var tidligere tiders uaglærede arbejdsmand - den moderne arbejdsmand var på mange måder uddannet (specialiseret) til at klare fremtidens krav på arbejdsmarkedet. Den nye specialarbejder havde dog fortsat mange af den gamle arbejdsmands dyder f.eks. alsidigheden.

På generalforsamlingen i oktober 1960 kunne Aage Thomsen fremhæve helt nye forhold blandt arbejdsmændene: beskæftigelsen havde været kolossal stor. Tiderne blev bedre for arbejdsmændene og deres familier. Det nye årti skabte nye forventninger, og arbejdsmændene aktionerede i 1960 og i 1961 for bedre forhold. I 1960 blev den gamle hovedaftale fornyet, og silkeborgenserne stemte ja til den nye hovedaftale.

Den store landsdækkende konflikt i 1961 skabte stor diskussion inden for Forbundet. Mange mente, at man burde have taget endnu mere radikale metoder i brug især i transportsektoren. Afdelingen i Silkeborg var ganske utilfreds med Forbundets håndtering af konflikten, og man mente, at Forbundets taktik havde sat medlemmerne op imod hinanden. Afdelingen krævede som konsekvens af den førte kamp, at Forbundsledelsen blev skiftet ud.

Vor dybeste mistillid

Følgende resolution blev tilsendt Forbundet i april 1961:

"Arbejdsmændene i Silkeborg, forsamlet til generalforsamling den 27. april (1961), udtaler herved over for forbundet vor dybeste mistillid til en meget stor del af ledelsen, idet vi efter de stedfundne afstemninger i hovedbestyrelsen og grupperepræsentantskabet har set, at de omtalte overhovedet ingen mening har, eller rettere har en ny mening for hver dag.

Vi forlanger vor del af de 15 mill. kr. til fordeling på vore akkorder efter mæglingsforslaget udbetalt omgående, vi erindrer her om, at de 4 uger forlængst er gået.

Vi vil også rette en kraftig kritik over måden, man fra forbundets side fører kamp indenfor transportgruppen, vi ser her, at de mest elendigst lønnede indenfor havne- og købmandsorganisationerne, stadigvæk bliver holdt udenfor strejken, mens man laver en strejke overfor vognmændene i byerne, der så vidt vi kan se kun er en håndsrekning til landvognmændene, der herved får foden indenfor vore områder til skade for vore medlemmer i byerne.

Med andre ord, agter man fra ledelsens side at sætte vore medlemmer op mod hinanden for at fremtvinge spektakler og uroligheder, eller vil man føre kamp mod arbejdsgiverne!

Vi opfordrer herfor til indkaldelse af en kongres med nyvalg af hele ledelsen til forbundet".

De gode tider kom til Silkeborg. Fra at have været en nærmest berygtet arbejdsløsheds-ø i 1950'erne, fik byen en ekstraordinær god beskæftigelse i første halvdel af 1960'erne. Og det kom særligt arbejdsmændene til gode.

I en undersøgelse af beskæftigelsesforholdene 1955-1964 i Silkeborg blev det slået fast, at arbejdsmændene i byen nu havde fået en langt lavere arbejdsløshedsprocent og et mindre sæsonudsving i ledigheden end tidligere også set i forhold til landets øvrige arbejdsmænd. Der var flere årsager til den positive udvikling. Hovedfaktorer var mere arbejde og færre arbejdsmænd i Silkeborg. Man måtte også give dispensation fra overarbejdsreglerne, da der ikke længere var nogle arbejdsløse at tage hensyn til.

Arbejdsløshed 1955-1964

Blandt arbejdsmænd i procent.

	Hele landet	Provinsbyer	Silkeborg
1955	16.3	16.6	22.2
1956	18.2	18.0	24.9
1957	17.5	18.0	28.4
1958	16.9	16.7	26.6
1959	11.2	10.8	13.5
1960	8.4	7.8	9.9
1961	7.7	7.4	8.8
1962	6.9	6.5	8.5
1963	8.7	8.0	8.8
1964	5.4	4.7	4.2

Kilde: Silkeborg. En by i vækst (1965).

Den gamle kontorbestyrer Valdemar Jensen følte det meget mærkeligt pludselig ikke at have den store kø af arbejdsmænd til kontrol. Han manglede fodtrampen, cigaretosen, larmen og den daglige kontakt med de mange medlemmer. I sommerperioden kunne der være uger, hvor der næsten ingen arbejdsmænd kom til kontrol. I vinterperioden var der altid folk - omend ikke nær så mange som tidligere - til kontrol i Skolegade.

Kontorbestyreren havde i perioder fået mindre arbejde, men fagforeningen som helhed fik nye opgaver. Aage Thomsen tog flere gange emnet sikkerhed på arbejdspladsen op. Sikkerheden havde det skidt på de silkeborgensiske arbejdspladser, og det ønskede fagforeningen at få ændret ved. I dette arbejde tog Aage Thomsen sit fotografiapparat med rundt for at tage billeder af de værste uregelmæssigheder. Flere gange kontaktede man fabrikstilsynet, men ofte var forholdet rettet, når tilsynet mødte frem. Det hjalp altså.

Aage Thomsens og afdelingens store interesse for dygtiggørelse af arbejdsmændene gav i 1968 det resultat, at Forbundet købte et hotel ved Silkeborgs ringvej til Forbundets første kursuscenter - Langsøhus.

Overenskomster blev opsagt og genforhandlet på landsplan og lokalt. Nye arbejdskammerater skulle organiseres, og nogle medlemmer blev slettet på grund af restance. I 1972 meddelte Aage Thomsen, at organisationsforholdene nu var ordnet ved postvæsenet og ved kommunen. Orga-

nisationsforholdene hos vogmand A. Svendsen var derimod jævnlig i uorden, og det kom der en del bataljer ud af.

Fagforeningen fortsatte det faglige arbejde i samarbejde med klubberne. Nye opgaver blev inddraget, men afdelingen lagde fortsat stor vægt på uddannelse og Kooperation. Tidens politiske spørgsmål blev naturligvis også drøftet i afdelingen, og ved den store folkeafstemning om Danmarks indtræden i Fællesmarkedet i 1972 anbefalede man at stemme "Nej".

Juletræsfest med tre orkestre

Juletræsfesterne i Arbejdsmændenes Fagforening var en årlig tilbagevendende begivenhed, som medlemmerne og nok især deres børn så frem til. Arnold Pedersen kendte juletræsfesterne både som deltager med børn og som arrangør i sin egenskab af kasserer for afdelingen. Han beretter:

"Vi havde en overgang hele Sønderport, den store Silkeborgsal, rød og blå stue og den store sal i stueetagen. Vi startede gerne klokken 6 om aftenen for børnene, og der var gang i den med hele tre orkestre rundt om. Altså levende musik til såvel de voksne som børnene. Sønderport stod for pyntningen af juletræerne, og der var elektrisk lys i alle træerne.

Tidligere - i 1940'erne og først i 1950'erne - hvor afdelingen havde ca. 1100 medlemmer, kunne der være et poseforbrug til disse fester på 3-4000 poser. Medlemmerne gav et fast beløb, og så fik de poser til det antal børn, de havde. På et tidspunkt begyndte vi nu at kontrollere børneantallet noget, for det viste sig, at medlemmerne havde mange flere børn ved juletid end resten af året. Der kom derfor et billet-system til festerne. Juletræsfesterne blev afholdt på bestemte tidspunkter. Papirarbejderne holdt altid deres juletræ l. juledag, mens arbejdsmændene til at begynde med holdt det den 30. december, men det var en dårlig aften. Så vi flyttede vores juletræsfest til den 28. december, da det kunne lade sig gøre.

Børnene dansede om juletræet, der blev vist film, og DUIerne var nisser for børnene og underholdt dem lidt, og så var DUI-nisserne behjælpelige med at dele poserne ud. DUI var jo arbejderbevægelsens ungdomsorganisation, og fagforeningen støttede dem lidt i deres arbejde, til gengæld hjalp de så til i julen. Søndergaard viste film for børnene, men der sad nu også mange af de voksne og så de her tegnefilm. Der var lige det minus ved tegnefilm på det tidspunkt, at de kun havde engelsk tale.

Når der skulle deles poser ud, så blev børnene stillet op i lange rækker. De fik udleveret en pose mod at aflevere en billet. Billetterne var inddelte, så de også kunne få en sodavand. Senere fik de også røde pølser med brød.

Aage Thomsen med DUI-nisser klar til juletræsfest.

De voksne hyggede sig også, mens børnene var der. Børnene blev sendt hjem ved 11-tiden om aftenen, og så festede de voksne til langt ud på natten. Vi havde kontrollører til juletræsfesterne - det var nogle af vore egne medlemmer, som skulle holde ro og orden, for der kunne godt blive drukket noget. Det gjorde heller ikke spor, hvis blot de ikke ville lave ballade. Det er sket, at enkelte er blevet smidt ud sådan en aften.

Med de bedre tider i 1960'erne blev juletræsfesterne mindre. Der var heller ikke så mange børn mere. Vi begyndte derfor at samarbejde med en række andre fagforeninger f.eks. slagteriarbejderne, bagerne, murerne m.fl. Da slagteriarbejderne kom med i samarbejdet, skulle børnene selvfølgelig have pølser og brød godt med sennep og ketchup. Det kunne let blive noget griseri. Til sidst blev juletræsfesterne kun for medlemmernes børn, og der er slet ikke den tilslutningen til festerne nu som tidligere".

Klubberne

Fagforeningen var inddelt i klubber, og her kunne medlemmerne drøfte de særlige forhold de enkelte grupper havde. Klubberne var et vigtigt banded mellem fagforeningens bestyrelse og medlemmerne. De var oprettet med stor entusiasme, men klublivet gik noget op og ned. Chaufførernes klub var startet i 1941 og havde haft en god start, men midt i 1950'erne var den sygnet hen. Major Haurum var med til at genrejse klubben sidst i 1950'erne:

Klar til endnu en tur.

"Chaufførernes og Kuskenes Klub gik ikke alt for godt, og økonomien var dårlig. Men Gunnar Andersen og jeg besluttede, at det ville vi se at ændre, og så gik vi rundt til medlemmerne og fik krævet kontingent op - det var ikke krævet længe - og det gik fint. Folk var i det store og hele positive. Vi holdt nogle gode fester, og flere vognmænd spyttede lidt i kassen, og det samme gjorde nogle forretninger, så vi havde nogle gevinster til amerikansk lotteri. Vi havde således nogle gode fester, som også gav penge i kassen. Klubben var på mange måder en selskabsklub med fester og udflugter, men der var da også faglige opgaver, som vi hjalp fagforeningen med".

Kommunalarbejdernes klub havde også sans for det selskabelige, og her mødtes man også for at drøfte de daglige problemer på de mange forskellige arbejdspladser ved kommunen. Et tilbagevendende emne i 1960'erne var skurforholdene og sikkerhed i ansættelsen.

Anlægs- og Bygningsarbejdernes klub drøftede også jævnlige skurforholdene, forholdet til svendene, opmåling og den svigtende tilslutning til klubarbejdet. AB-klubben var måske knap så selskabelig anlagt som de andre klubber, men man forsøgte sig dog blandt andet med en filmaften.

Kuske- og chaufførklubben på udflugt til Pøt Mølle 1958.

Ekstra-arbejdernes klub ved DSB blev oprettet i 1944, og det var en meget aktiv klub helt frem til slutningen af 1960'erne. Drivkræfterne i klubben var formanden siden 1948, Alf Nielsen, og kassereren fra stiftelsen i 1944, J.J. Mikkelsen. De to skabte ro og kontinuitet i klubarbejdet. Klub-

Optog i 1950'erne.

ben havde en noget spredt medlemskreds, idet den organiserede alle ekstra-arbejderne på jernbanestrækningerne fra Silkeborg til Herning, Skanderborg, Kjellerup, Bryrup, Langå og Brande. Grundstammen i klubben var ekstra-arbejderne ved DSB, men der var også medlemmer ved de private baner.

Ekstra-arbejdernes klub kæmpede for medlemmerne på alle områder: flere fripladsture med togene, værn om arbejdet i forhold til aspiranterne, de fastansatte jernbanearbejdere og de "flyvende kolonner", regntøj og andet arbejdstøj, løn og arbejdsforhold generelt.

Klubben arrangerede en række udflugter, en forårsfest, en efterårsfest og juletræsfest. Man var med i en "gaveforening", der gav erkendtligheder til medlemmer ved mærkedage.

Ekstra-arbejderne led i 1950'erne under en voldsom rationalisering ved DSB, og mange "løstansatte" med flere årtiers anciennitet blev brutalt afskediget. Det vakte voldsom harme i klubben, og man søgte at råbe DSB og politikerne op.

Genansæt vore ældre medlemmer!

Ekstraarbejderne i Silkeborg protesterede kraftigt mod DSBs personale politik. Nedenstående resolution er fra maj 1959:

"Ekstraarbejderne i Midtjylland forsamlede til generalforsamling søndag den 3. maj (1959) udtaler herved sin skarpeste fordømmelse af den personalepolitik, som DSB for tiden praktiserer overfor vore medlemmer. Ældre, veltjente og fuldt kvalificerede medlemmer fra vore rækker bliver hårdt og brutalt ofre for denne personalepolitik. Afskedigelse på afskedigelse af disse medlemmer følger slag i slag. Det svirrer efterhånden med flyvende kolonner over det ganske land og disse kolonnens stab arbejder næsten i døgndrift.

Vi vil herigennem gøre opmærksom på, at da folkepensionsalderen ikke af lovgivningen er nedsat, men tværtimod forhøjet, må man efter vor mening, indenfor en statsinstitution, tilstræbe sig efter at beholde disse medlemmer, af hvem man har taget de bedste arbejdsår, og derefter holde dem beskæftiget til de når pensionsalderen. Om man så eventuelt kunne undvære ældre mennesker andre steder inden for staten, hvor man ikke er afhængig af folkepension er en helt anden sag, som vi naturligvis ikke vil blande os i.

Vi håber, at man indenfor folketinget, trafikministeriet, generaldirek-

toratet for statsbanerne og DAF vil tage dette spørgsmål op til behandling ud fra menneskelige hensyn og til gavn for samfundet.

Lad vore ældre medlemmer blive genansat omgående, eventuelt som arbejdsledere. Gør det ikke mindst på grund af deres mangeårige praktiske erfaring indenfor DSB. Sign. Alf Nielsen".

Rationaliseringen bevirkede, at klubben blev væsentlig mindre mod slutningen af 1950'erne. Den gode beskæftigelse ved indgangen til 1960'erne kom i første omgang ikke ekstra-arbejderne til gode. Men efterhånden som den fulde beskæftigelse blev mere permanent, blev det også sværere for DSB at få de løse arbejdere. DSB blev derfor mere forsigtig i sin personalepolitik. 1960'erne blev trods alt efter et par besværlige år en god tid for klubben og medlemmerne. Der opstod dog en større diskussion om, hvem der skulle betjene maskinerne ved jernbanen. De fastansatte ønskede at have monopol på dette arbejde. Årtiet sluttede drastisk med lukning af de private baner til Bryrup og Langå med afskedigelser til følge. Klubbens mangeårige formand, Alf Nielsen, overkom det utrolige ved siden af sit lønnede arbejde ved banen. Han var formand i klubben, en lang periode formand for fællesklubben i fagforeningen, kendt for sit store arbejde i socialdemokratiet og ved lotterispil, og i 1968 blev han formand for ekstraarbejdernes landsklub i Forbundet. Som formand for landsklubben havde Silkeborg-klubben den glæde at være vært for landsmødet i 1970, der på alle måder blev en stor succes.

Klubben blev ved indgangen til 1970'erne egentlig for lille, og den sygnede hen i løbet af 1970'erne.

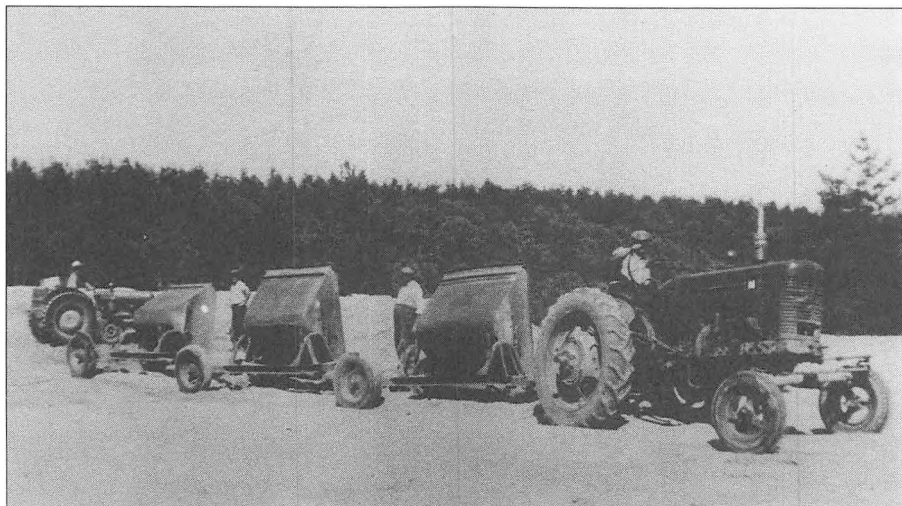
Tusind andele til medlemmerne

Arbejds mændenes cooperative Entreprenørforretning (AcE) kom ind i en rivende udvikling sidst i 1950'erne. Forretningen havde arbejde ved ringvejen, husbyggeri, fabriksbyggeri, støbning af grunde, flisearbejde, vej-arbejde og meget mere. Man indgik et meget givtigt samarbejde med ingeniørfirmaet A/S Krüger, som havde hovedentreprisen ved en række kommunale rensningsanlæg i Jylland. Fagforeningen havde bakket denne positive udvikling op, blandt andet ved i 1958 at tegne sig for yderligere 15.000 kr. aktier.

Den gode udvikling gav genlyd i landskooperationen og i den store lokale arbejderkooperation. Arbejdernes cooperative Finansieringsfond (AKF) var i 1963-64 indstillet på at skyde hele 300.000 kr. ind i forretningen

Arbejdsmænd fra AcE er gået i jorden. I 1950'erne.

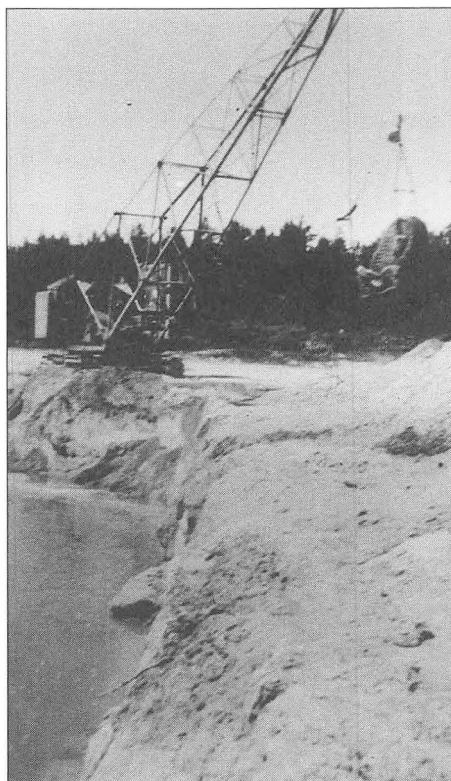

Trækstærk traktor og tipvogne. AcE er igang med ringvejsarbejdet sidst i 1950'erne.

som lån med det formål at fremme den fine udvikling. Det viste sig imidlertid, at det store lån var forbundet med betingelser. Betingelserne ville betyde, at fagforeningens indflydelse i forretningen blev formindsket drastisk, mens den øvrige kooperation fik den reelle magt over arbejdsmændenes forretning. Det sagde fagforeningen klart nej til, og så var balladen der.

Den øvrige kooperation var forundret og harmfuld over, at arbejdsmændene ikke ville ændre vedtægterne for forretningen efter de retningslinier, som landskooperationen foreskrev. Forretningen kom i knibe, da den allerede havde indregnet lånet i det videre arbejde. Noget måtte gøres, og igen kom initiativet fra fagforeningen.

På en generalforsamling i fag-

Maskinen graver den "kunstige" sø i Nordskoven - men sandet læsses af i en bunke på jorden. Resten skal være håndkraft.

foreningen i april 1964 vedtog medlemmerne, at man ville skyde yderligere 25.000 kr. ind i forretningen som B-andele og samtidig hæve garantien på kassekreditten fra 50.000 kr. til 150.000 kr. med sikkerhed i ejendommen i Skolegade. Med dette initiativ ville AcE kunne fortsætte sin positive udvikling, uden at arbejdsmændene mistede grebet om forretningen.

Fagforeningens tilbud blev vedtaget på AcEs generalforsamling, men ikke med det nødvendige kvalificerede flertal for de vedtægtsforslag, som

Sandet fra den kunstige sø skovles på tipvogne. Sandet skulle bruges til ringvejsarbejdet.

Ringvejsarbejde omkring 1960. I baggrunden skimtes Vester Kejlstrup.

Ringvejsarbejdet kræver også forbindelse til city!

arbejds mændene foreslog. Den lokale kooperations førstemand, maler Richard Jensen, var stærkt utilfreds med arbejds mændenes ændringsforslag: "Disse ændringer går i det store og hele ud på, at fagforeningen og ingen andre har magten indenfor virksomheden". I første omgang mislykkedes fagforeningens løsningsmodel, men Aage Thomsen og bestyrelsen fandt på en højst utraditionel udvej: i stedet for et samlet andelsbeløb på 25.000 kr. forærede fagforeningen alle dens medlemmer med over et års anciennitet en andel på 25 kr. I dagevis var de ansatte i Skolegade travlt optaget med at udstede og underskrive andelsbeviser. Det blev til 1057 andele på hver 25 kr. alt i alt 26.425 kr. til forretningen, og man undgik at skulle gennem en vedtægtsændring på AcEs generalforsamling. Arbejds mændene havde skaffet deres forretning kapital og samtidig sikret sig den fortsatte magt i entreprenørforretningen.

Specialarbejderskolen af 1963

Arbejds mændenes initiativer med Arbejdsteknisk Skole rundt om i landet havde sat fokus på de ufaglærte arbejderes uddannelse. Folketinget tog emnet op ved betænkingsarbejde og lovgivning i 1960. Resultatet blev Specialarbejderskolerne.

DASF i Silkeborg var den eneste afdeling i landet, der selv havde stået for Arbejdsteknisk Skole. Det havde skabt ry og respekt om skolen og dens formand Aage Thomsen.

På et møde den 29. januar 1963 på Rådhuset i Silkeborg samledes repræsentanter for arbejderorganisationerne, arbejdsgiverne, kommunen og

Specialarbejderskolen ved fagforeningen i Skolegade.

amts-arbejdsanvisningskontoret for at drøfte oprettelsen af en skole i Silkeborg i overensstemmelse med lov om erhvervsmæssig uddannelse af ikke-faglærte arbejdere. Aage Thomsen fremsatte her det forslag, at man omdannede den eksisterende Arbejdsteknisk Skole i byen til en selvejende institution, Specialarbejderskolen i Silkeborg. Aage Thomsen havde drøftet ideen til flere sider blandt andet med det statslige uddannelsesråd. Lokalespørgsmålet ville også være løst ved en sådan ordning, da den nye institution kunne overtage de gamle lokaler i Skolegade.

Mødet på Rådhuset bakkede ideen op, og Specialarbejderskolen i byen var en realitet. Skolen fik et repræsentantskab på 16 medlemmer og et skoleudvalg, der stod for den daglige drift, på 10 medlemmer. Repræsentantskabet var sammensat af fem medlemmer fra arbejdsgiverne, tre medlemmer fra DASF-Silkeborg, to medlemmer fra Arbejdernes Fællesorganisation i Silkeborg, to medlemmer fra byrådet, forretningsføreren fra Arbejds mændenes cooperative Entreprenørforretning, kommunaldirektøren i Silkeborg, formanden for DASF 30.kreds og kontorbestyrelsen for Amts-arbejdsanvisningskontoret i Horsens. Skoleudvalget udsprang af repræsentantskabets midte med to medlemmer fra arbejdsgiverne, tre fra arbejderne, to fra byrådet, en fra entreprenørforretningen, kommunaldirektøren i Silkeborg og kontorbestyrelsen fra Horsens.

Kontorbestyrelsen Charles Pedersen fra Amts-arbejdsanvisningskontoret i Horsens blev udvalgets sekretær og det første bindeled til Horsens.

Skolens formand og siden forstander blev Aage Thomsen, fagforeningens kasserer Arnold Pedersen overtog også kassererposten i den nye institution. Fagforeningen varetog ligeledes en række servicefunktioner for skolen.

Staten betalte 85% af driftsudgifterne, mens afdelingen, kommunen og arbejdsgiverne hver skulle betale 5% af udgifterne til skolen. Huslejen i Skolegade blev fastsat efter aftale med Huslejenævnet i byen til godt 35.000 kr.

Arbejdsteknisk Skole var blevet til Specialarbejderskolen i Silkeborg, og fagforeningen havde fortsat en meget stor indflydelse på skolen. Specialarbejderskolen kunne fortsat opleves som arbejdsmændenes egen skole.

Den gode beskæftigelse i 1960'erne skabte nogle problemer for skolen. Folk havde simpelthen ikke tid til at gå på skole, de havde arbejde hele tiden. Til andre tider var der stort pres på skolens kurser. Fra midten af 1960'erne oprettede skolen kurser for syersker i beklædningsindustrien. Det blev en stor succes, og man var ved at sprænge rammerne for skolen. En periode havde man lejet sig ind på Sønderport.

Aage Thomsens død i 1973 blev på en måde afslutningen på en epoke i skolens historie. Bestyrelsens og især Aage Thomsens kæmpe arbejde for skolen havde skabt resultater og et godt ry. Efter Aage Thomsens død blev skoleudvalget og fagforeningens bestyrelse med den nye formand Richardt Jørgensen kastet ud i en overlevelseskamp for skolen. Ved forhandlingerne 1973-74 under ledelse af den konstituerede forstander, Arnold Pedersen, fandt man en løsning ved at slå Specialarbejderskolerne i Horsens og Silkeborg sammen.

Sammenslutningen af Specialarbejderskolerne i Horsens og Silkeborg var en realitet fra 1. september 1974. Hovedsædet var Horsens, og skolens formand skulle komme fra Horsens, mens næstformanden skulle komme fra Silkeborg. Silkeborg havde frygtet at miste sin Specialarbejderskole, og derfor var man tilfreds med sammenslutningen.

Specialarbejderskolen i Silkeborg blev en del af en større skole, men fagforeningens medlemmer kunne fortsat uddanne sig i byen, og det havde været afgørende for skolens gamle ledelse.

Egnsklubber og en ny epoke begynder

Kommunalreformen i 1970 fik også indflydelse på DASF i Silkeborg. Forbundet vedtog nemlig, at der kun måtte være en "hoved"-afdeling i hver af de nye storkommuner i landet. I Silkeborg betød det, at afdelingerne i

DASF-Silkeborg. Bestyrelse 1968. Stående fra venstre: Kaj Magnussen, Peder Jespersen, Richardt Jørgensen, Holger Bang, Henning Laursen, Vilhelm Andersen, Arne Johansen. Siddende fra venstre: Johan Hull, Arnold Pedersen, Aage Thomsen, Alf Nielsen, Marinus Nielsen.

Funder, Kragelund, Sinding-Sejling, Lemming, Laven og Virklund fra Them kommune blev slået sammen med DASF-Silkeborg. Ca. 400 nye medlemmer skulle tilsluttes afdelingen.

Lokalpatriotismen har altid hersket, og der blev set med en vis skepsis på at blive opslugt af en "storebror". Bestyrelsen i Silkeborg var ganske klar over betænkeligheden, og derfor spillede den ud med et noget utraditionelt tilbud til de små afdelinger.

Man slog fast, at afdelingen kun var interesseret i at få medlemmerne - ikke i de eventuelt opsparede midler i de små afdelinger. Derfor foreslog bestyrelsen, at der blev oprettet egnsklubber til erstatning for de gamle små afdelinger. Egnsklubberne kunne være et lokalt forum, og desuden skulle hver egnsklub udpege et bestyrelsesmedlem til den store fælles Silkeborg-afdeling.

Dette udspil lagde en fordragelighed over hele sammenslutningsprocessen. Ude i de små afdelinger var de også ganske klare over, at Forbundet havde bestemt sig: de skulle nedlægges, og så var dette tilbud fra Silkeborg egentlig det bedst tænkelige i denne situation.

I marts 1973 blev afdelingens bestyrelse udvidet med egnsrepræsentanterne: Egon Thomasen (Laven), Anton Nielsen (Lemming), Ejnar Con-

radsen (Kragelund) og Sigvald Simonsen (Funder). Og det blev besluttet at oprette fire filialkontorer i henholdsvis Laven, Kragelund, Lemming og Funder.

Afdelingen var heller ikke bange for at støtte egnsklubberne. Til en fest i Laven i 1971 betalte man musikken. Udgift 1000 kr.

Fra Laven

Arbejds mændenes Fagforening for Laven, Linaa og Omegn blev stiftet den 20. august 1918. Den første bestyrelse bestod af Valdemar Thorup (formand), Karl Petersen (kasserer), Kresten Jensen, Frederik Rasmussen og Niels Nielsen. Afdelingen organiserede alle arbejdsmænd med arbejde i Linaa kommune.

Egon Thomasen kom i fagforeningen i 1937, og han var med til sammenlutningen med DASF-Silkeborg i 1970. Han beretter om arbejdet på teglværket, arbejdsløshed og livet i den lille afdeling:

"Teglværksarbejde var sæsonarbejde, og vi gik arbejdsløse om vinteren. Folkene ved maskinerne blev allerede arbejdsløse hen i oktober, mens folkene ved ovnen blev fyret hen imod jul. Men så var der heller ikke arbejde før efter påske. De første vintre gik jeg til kontrol i Linå hos Magnus Pedersen hver dag. Jeg fik 18 kr. om ugen, og heraf skulle jeg betale 3 kr. i kontingent. Så det var småt med pengene. Vi var alle arbejdsløse om vinteren, også folkene på banen blev fyret om vinteren.

Fagforeningsmøderne foregik på Linå Kro både generalforsamlingerne og bestyrelsesmøderne. Dengang mødte folk til generalforsamlingerne, især når det kneb med arbejde. Folk kom for at høre, om der ikke snart var muligheder for noget arbejde. Vi fik altid en kop kaffe, og til sidst blev det også til et par stykker smørrebrød. Jeg kom i bestyrelsen i 1950'erne, og formanden dengang hed Rasmus Christensen omme fra Sejs. Da han blev trafikdræbt i 1958, blev jeg formand.

Teglværket var ikke utilfreds med, at jeg var fagforeningsmand. En skulle jo være formand, og så var de nok godt tilfredse med, at det var en mand, de kendte i forvejen. Vi forhandlede lokalt f.eks. på teglværket. Hvis der var nogle problemer, så kunne man sende bud efter formanden. Kunne vi ikke klare sagerne lokalt, fik vi hjælp fra Forbundet, og de var altid klar til at hjælpe os.

Jeg kom imidlertid ind i alt for meget, og derfor valgte jeg at nedlægge formandshvervet. Jens Jensen overtog posten.

Fagforeningens juletræsfest var en stor begivenhed. Vi holdt det sammen med socialdemokratisk forening i Linå Forsamlingshus. Børnene havde billetter, så de kunne få en pose, en sodavand og pølser. Juletræet var pyntet, og vi havde levende musik til. I mange år var det Erik Kjær og hans orkester, der spillede og underholdt børnene. Vi har ikke haft direkte bal for de voksne bagefter, men forældrene var da velkomne til også at tage sig en dans, når juletræet var skubbet hen i hjørnet, og børnene dansede. Disse juletræsfester fortsatte også efter selve fagforeningens nedlæggelse i 1970. Så var det Egnsklubben, der holdt festen stadig sammen med socialdemokratisk forening.

I fagforeningen var der folk fra teglværket, på banen, fra skoven, i grusgravene osv. Jeg tror, at næsten alle var organiseret. Det var man ihvertfald på teglværket. Det kneb lidt med landbrugsmedhjælperne, men når de gik over til andet arbejdsmandsarbejde, så blev de også organiseret. Vi har aldrig haft de store kontroverser herude. Edith Andersen blev kasserer og kontorbestyrelse, og hun stod for udbetalingen af understøttelsen fra hjemmet i Linå. I mange år havde vi en række kontrolsteder - i Laven, Resenbro, Sejs m.m. - hvor folk kunne få deres stempel, men de skulle til Edith Andersen for at få pengene.

Da vi blev slået sammen med fagforeningen i Silkeborg i 1970, oprettede vi en egnsklub herude. Vi havde sparet penge sammen til at bygge et hus, men det blev aldrig til noget. Sammenlægningen foregik egentlig meget godt, men de talte jo i en noget hårdere tone inde i Silkeborg. Herude kendte vi hinanden mere, end man var vant til i Silkeborg".

Året 1970 gav også et nyt system inden for arbejdsanvisning. Det skabte megen utilfredshed i fagforeningen. Den nye arbejdsanvisning fungerede "ad vandsbæk til" ifølge afdelingen.

Aage Thomsen var også - ved siden af alt det øvrige arbejde - blevet formand for Sønderport. Det var en utaknemmelig post, men afdelingen støttede formanden så vidt muligt. Blandt andet vedtog en ekstraordinær generalforsamling i marts 1970 at yde 5 års kontingent til arbejdernes forsamlingsbygning forud. Arbejdsmændene mente, at de bar deres del af byrden.

På generalforsamlingen i april 1970 blev Aage Thomsen valgt for 25.gang som formand. En enestående bedrift sammenholdt med, hvor tit arbejdsmændene tidligere havde måttet skiftet formand. Arbejdsmændene havde altid slidt hårdt på deres formænd. Det gjorde de også på Aage Thomsen, men han var robust, og selv de "uroelige" arbejdsmænd i Silkeborg fik ikke taget modet fra ham. Aage Thomsen var respekteret og agtet i

mange kredse som en kontant, dreven og ordholden forhandler, en mand der bestemt ikke gik af vejen for at sige sine helt egne meninger, når han mente, at det gavtede arbejdsmændene. Der blev diskuteret og råbt højt til tider, og Aage Thomsen var ingen sleben mand, der kunne gøre alle tilpas.

Aage Thomsen døde i november 1973, og en epoke hørte op. Arbejdsmændenes førstemand siden 1945 var ikke mere. Næstformanden Richardt Jørgensen blev konstitueret formand. En ny epoke måtte begynde.

På fabrik

Richardt Jørgensen Løvborg var den første afdelingsformand fra fabriksområdet. I mange år virkede han som tillidsmand på DAB. Fabriksområdet adskilte sig på flere punkter fra andre områder. Richardt Jørgensen beretter:

"Inden for jernindustrien var vi under minimallønsområdet, og derfor var der mulighed for at forhandle løn mellem overenskomstforhandlingerne. Det skulle ske ved, at hver enkelt arbejder gik ind til den pågældende chef og anmodede om højere løn. Tillidsmanden havde intet med det at gøre. Men det kneb gevaldigt for medlemmerne at have modet til at gå ind for at kræve mere i løn. Smedene har kendt det lige siden deres lærlingetid, for dem er det tradition. Arbejdsmændene var derimod bestemt ikke vant til individuelt at skulle forhandle løn, det plejede man at lade tillidsmanden eller afdelingen ordne.

En gang var jeg til forhandling i København, men jeg blev affærdiget brutalt ved, at arbejdsgiveren sagde, at der overhovedet ingen blandt arbejdsmændene havde været inde for at bede om højere løn. Det måtte åbenbart være noget, jeg blot gik og ønskede. Da jeg kom tilbage til fabrikken, måtte jeg sige det, som det var: "I har ikke været inde for at få mere i løn, og derfor fik I intet. Hvis I vil have penge, må I selv gå derind". Et par dage efter kom værkstedschef Nørlund hen til mig: "Hvad er det du har sat i scene?" spurgte han. Jeg måtte oplyse ham om, at jeg ikke havde sat noget i scene, men at det jo åbenbart var sådan, de ønskede, at det skulle være. Men han gad ikke have det rend, så for eftertiden kom jeg til at forhandle løn.

Som afdelingsformand havde man ikke meget at skulle have sagt på de enkelte fabrikker. Man kunne være til stede, men man havde ingen ret til at forhandle eller for den sags skyld at sige noget. Forhandlingerne skulle foregå på fabrikken eller på forbundsplan. Afdelingen havde ikke overenskomsten på de forskellige fabrikker. Det havde forbundene".

5. afsnit

- INTET NYT UNDER SOLEN?

Tiden efter 1973.

Nye tider kommer med gammelkendte problemer. Arbejdsløsheden bliver igen det store problem.

De nye tider betyder en ny slags formænd og en ny omgangstone. På arbejdsmarkedet er meget forandret, og nye problemer skal løses for medlemmerne.

De offentlig ansatte specialarbejdere må se deres forhold væsentlig forringet, og i 1980 springer ballonen.

Der slutes af med en rundbordssamtale, hvor afdelingens opgaver her og nu og i den nærmeste fremtid behandles.

Vi råbte ikke og slog ikke i bordet

Richardt Jørgensen Løvborg efterfulgte Aage Thomsen som formand for SID Silkeborg i 1973. Ved generalforsamlingen i april 1974 blev Richardt Jørgensen valgt med 112 stemmer, mens Leif Andersen som nærmeste konkurrent fik 57 stemmer. For første gang nogensinde kom formanden i afdelingen fra fabriksgruppen. I året 1974 ændrede Forbundet navn til Specialarbejderforbundet i Danmark.

Richardt Jørgensen beretter om formandshvervet: "Carl Jensen og Aage Thomsen havde jo været formænd af den gamle skole, hvor man råbte op og slog i bordet. Det var tiderne slet ikke til, da jeg blev formand. Man kunne ikke længere skræmme nogen som helst ved at råbe op. Vi satte os derfor altid ned og drøftede sagerne sagligt igennem. Og jeg må sige, at det foregik så godt som altid i den bedste tone. Hvis vi endelig var uenige, så blev vi hurtigt enige om, at den sag måtte sendes til mægling. Uden dramatik".

Richardt Jørgensen, bestyrelsen og fagforeningen kom hurtigt ud i meget alvorlige problemer: myndighederne ville nedlægge Specialarbejderskolen i Silkeborg, diverse konflikter med vognmand A. Svendsen m.m. og en radikal afslutning på "de gode tider" fra 1960'erne og først i 1970'erne.

Det lykkedes i første omgang at redde Specialarbejderskolen i Silkeborg ved, at den blev lagt ind under skolen i Horsens. I årene 1974-1978 blev skolens skæbne drøftet gang på gang. Afdelingen kæmpede bravt for skolens eksistens, og man iværksatte en omfattende behovsanalyse. Behovsanalysen viste, at der var stærk brug for en skole i Midtjylland. Men det fine analysearbejde blev pure afvist af myndighederne. Silkeborg kommune med borgmester Ernst Thomsen og Tage Jensen støttede aktivt SID i ønsket om bevarelse af Specialarbejderskolen. Kommunen bekostede derfor i 1977-1978 en stor behovsanalyse, der blev forestået af professor Eggert Petersen, Århus Universitet. Denne behovsundersøgelse bekræftede ganske den tidligere analyse, men nu var det jo videnskaben, der talte, og derfor fik den nye analyse større gennemslagskraft i forhold til myndighederne.

Afdelingens stædige arbejde for deres "egen" Specialarbejderskole lykkedes i et nært samarbejde med kommunen, Fællesorganisationen og arbejdsgivere. I 1980 kunne Specialarbejderskolen i Silkeborg flytte ind i helt nye og større lokaler i Virklund. Det viste sig endog, at behovsanalyserne havde været for dæmpede: behovet var endnu større. Året efter måtte skolen udvide.

Arbejdsmændene havde i tidligere tider altid kendt til kriser og ar-

Personalet ved Danfoss i Silkeborg ved begyndelsen i 1979.

bejdsløshed. De gyldne år i 1960'erne og først i 1970'erne var undtagelserne. Igen mødte medlemmerne talstærkt op til kontrol. Efter de mange år med høj beskæftigelse tog det nogen tid, førend fagforeningen og medlemmerne igen blev "vant til" arbejdsløsheden og dens mangeartede problemer.

Fagforeningen søgte at indkalde de arbejdsløse til forskellige møder, men interessen var forsvindende. Det var ikke nok for nutidens arbejdsløse at få tilbudt en filmforevisning. Det kunne nok gå i 1950'erne før fjernsynets indmarch i alle danske hjem - men ikke i 1970'ernes Danmark.

Richardt Jørgensen og bestyrelsen søgte at få sat offentlige arbejder igang til gavn for de mange - især unge - arbejdsløse. Herom fortæller Richardt Jørgensen: "Når man i 1930'erne kunne få lavet bådehavnen og Indelukket ved beskæftigelsesarbejde, hvorfor skulle man så ikke kunne noget lignende i 1970'erne. Staten betalte jo ovenikøbet en stor del af lønnen, så det var bare med at finde nogle gode projekter, mente vi. Jeg var med i kommunens Initiativudvalg, og her førte vi sagen frem. Et resultat blev Skægkærhallen og det nye EI-center. Det blev lavet som et beskæftigelsesprojekt med uddannelse, og Specialarbejderskolen var med i disse projekter. Men de faglærte og arbejdsgiverne var ikke meget for det".

Afdelingen søgte at gå nye veje og finde nye samarbejdspartnere i bekæmpelsen af arbejdsløsheden og dens følger. Midt i 1970'erne deltog man sammen med en række arbejdsløse specialarbejdere i en større forskningsundersøgelse om arbejdsløshedens følger. Det gav ganske vist ikke flere arbejdspladser, men man håbede på større forståelse for de arbejdsløses problemer.

Etableringen af Danfoss i Haarup i 1979 var en stor positiv begivenhed. På rekordtid betød den nye virksomhed flere hundrede arbejdspladser til blandt andet mange specialarbejdere.

Loven om efterløn gav fra 1979 mange ældre arbejdsmænd muligheden for at forlade arbejdsmarkedet. Nye specialarbejdere kunne så træde ind i de ældres job. Afdelingen fik sin egen efterlønsklub med Holger Bang som formand.

Med Specialarbejderskolens udflytning fra Skolegade kunne afdelingen træffe nye beslutninger med den gamle bygning og grunden. Efter mange drøftelser blev det vedtaget at rive de gamle bygninger ned og opføre en hel ny afdelingsbygning i 1980.

Danfoss Silkeborg et år efter etableringen. Her 17. april 1980.

Personalet på Gudenaafabrikken sommeren 1980. 1. række fra venstre: Svend Søndergård, B. Nielsen, Hartmann Jensen, Jan Sørensen, Frode Mikkelsen, Erik Jensen, Hedvig Mortensen, John Pedersen, Peter Gärtner. 2. Række - siddende på rampen: John Christensen, Jørgen Prusse, K.E. Laursen, Verner Reisenhus, Per Nielsen, John Hald. 3. række - stående på rampen: Hans Kunø, Henrik Johansen, Otto Nielsen, Mogens Rasmussen, Jette Kristensen, fru Knudsen, Åse Larsen, Henning Hansen, Marianne Søndergaard, Torben Loycke, Juhl Christensen, Henry Pedersen, Ib Bøgedahl, Søren Sørensen, Hans Henrik Kunø, Finn Pedersen, Svend Sands og Knud Poulsen.

Ballonen springer

Onsdag den 23. januar 1980 måtte mange silkeborgensere vente forgæves på bybussen. Chaufførerne hos vognmand Chr. Petersen strejkede med et lønkrav på 8 kr. mere i timen. Strejken blev straks erklæret for ulovlig. Arbejdet blev genoptaget et par dage, men derefter nedlagde chaufførerne igen arbejdet.

Richardt Jørgensen udtalte til avisen: "Uroen er helt naturlig på baggrund af de uretfærdighedshandlinger de lavtlønnede har måttet lægge ryg til. De må ikke forhandle løn i overenskomstperioden, og de får heller

ikke noget ved overenskomstforhandlingerne på grund af politiske indgreb. Deres eneste mulighed er så dyrtiden (dyrtidsreguleringen), og den er der nu også foretaget skrappe indgreb i. De lavestlønnede bliver sorteret, hver gang sparekniven tages i brug. Hvordan kan man forvente arbejdsro under sådanne omstændigheder?"

Udviklingen på arbejdsmarkedet havde i 1970'erne skabt store ændringer især inden for stat og kommune. Den offentlige sektor blev hårdt ramt - den skulle slankes og lønningerne skulle helst halte efter lønningerne på det private arbejdsmarked. De offentligt ansatte oplevede en ringeagt for deres arbejde og en forringelse af deres lønninger i sammenligning med deres kollegaer i den private sektor. De mange statsindgreb på arbejdsmarkedet i 1970'erne havde nemmest ved at være effektiv inden for den offentlige sektor. Derfor ulmede utilfredsheden blandt de offentligt ansatte, og i januar-februar 1980 sprang ballonen i Silkeborg.

Buschaufførerne gik i arbejde efter endnu nogle dages strejke, uden at de havde fået deres krav opfyldt. Vognmand Chr. Petersen henviste til, at han slet ikke måtte forhandle løn uden om sin organisation i overenskomstperioden.

Byrådshus-salen var fyldt ved kommunalarbejderstrejken i 1980.

Mandag den 18. februar 1980 nedlagde ca. 100 arbejdsmænd ved Silkeborg kommune arbejdet. Arbejdsmændene krævede 10 kr. mere i timen. De følte sig til grin på to måder: de tjente kun 36 kr. i timen, og et ønske om forhandling havde kommunen trukket i langdrag. De kommunale arbejdsmænd var klar til langvarig konflikt. Kommunen ved borgmester Ernst Thomsen afviste kravet med henvisning til, at kommunen ikke kunne forhandle lokalt. De tider var forbi, hvor der kunne forhandles en højere løn lokalt. Nu gik det gennem Kommunernes Landsforening og deres lønningsudvalg.

Strejken var ulovlig, og arbejderne blev pålagt at gå i arbejde straks. Det skete ikke. Konflikten blev efter en uges tid skærpet, da arbejdsmændene truede med fysisk blokade af lossepladsen. Truslen var nok til at lukke lossepladsen. 29 tjenestemænd havde også været med i strejken, men først i marts ønskede de at genoptage arbejdet af frygt for en tjenestemandssag. De øvrige strejkende hindrede imidlertid tjenestemændene i at komme i arbejde. I Midtjyllands Avis lød overskriften: "Tjenestemænd ville i arbejde - låst inde af deres kollegaer".

Skraldeposerne hobede sig op, diskussionerne gik højt i byen og på byrådsmøderne og i fagforeningen. Kommunen søgte sammen med andre jyske købstæder at få rejst sagen i Kommunernes Landsforening, dog uden resultat. Den hårde vinter havde sine fordele, idet kredslæge Bent Mægaard Nielsen kunne berolige silkeborgenserne med, at frosten hindrede forrådnelsen i skraldebunkerne. Efter godt tre ugers strejke gik arbejdsmændene i arbejde igen uden at have fået opfyldt kravet med de 10 kr. ekstra i timen. Tværtimod havde arbejderne mistet den normale løn og fået en anseelig bod. Talsmand for de strejkende, Jørgen Kirkegaard udtalte til avisen: "Selv om vi ikke har fået noget ud af det her og nu, kan man ikke sige, at vi har strejket forgæves. Vi har fået gjort opmærksom på vort fortvivlende lønsystem og dårlige aflønning".

Den kommunale strejke gav dønninger i fagforeningen. Richardt Jørgensen kunne nok forstå de strejkende, men han afviste en egentlig støtte til de strejkende, da strejken var overenskomststridig. De strejkende havde foreslået en kontingentfritagelse i strejkeperioden, men det blev afvist. Mange medlemmer ønskede en mere aktiv opbakning fra afdelingens side, hvilket Richardt Jørgensen afviste som umuligt.

I bestyrelsen havde der også ved årsskiftet været diskussion og uenighed om et lønspørgsmål. Nemlig aflønningen af folkene på kontoret. Især opmåler Leif Andersen var stærkt utilfreds med sin løn. Bestyrelsen forhøjede derfor lønnen hos afdelingens ansatte fra 55 kr. til 61 kr. i timen. Richardt Jørgensen havde fundet denne forhøjelse ulovlig og forkastelig.

Han argumenterede med, at når chaufførerne og andre offentligt ansatte måtte gå til 36 kr. i timen, og selv strejke ikke kunne ændre dette, så kunne man ikke hæve afdelingens lønninger. Men Richardt Jørgensen kom i mindretal i bestyrelsen.

Uroen gærede i bestyrelsen og blandt medlemmerne, og det var en kendt sag, at Richardt Jørgensen ville komme ud i kampvalg om formandsposten på den ordinære generalforsamling i april 1980. Det blev en bevæget generalforsamling med ca. 300 deltagere. Generalforsamlingen vedtog den endelige beslutning vedrørende afdelingens nye hus, oprettelse af en ungdomsafdeling osv. Men alle ventede på formandsvalget. Leif Andersen havde tidligere været en oplagt formandskandidat, men han ønskede ikke valg. Oppositionen sluttede op bag Finn Sørensen. Finn Sørensen var tillidsmand på Norlett Gudenå og kommunist, mens Richardt Jørgensen var socialdemokrat. Leif Andersen foreslog på generalforsamlingen Finn Sørensen som ny formand, og dermed blev det tydeligt, at oppositionen til Richardt Jørgensen også talte mange socialdemokrater. Ved formandsvalget på selve generalforsamlingen stemte 182 på Finn Sørensen og 50 på Richardt Jørgensen. Richardt Jørgensen drog øjeblikkeligt konsekvensen og trak sig som formand. Afdelingen kom ikke ud i urafstemning om formandsposten.

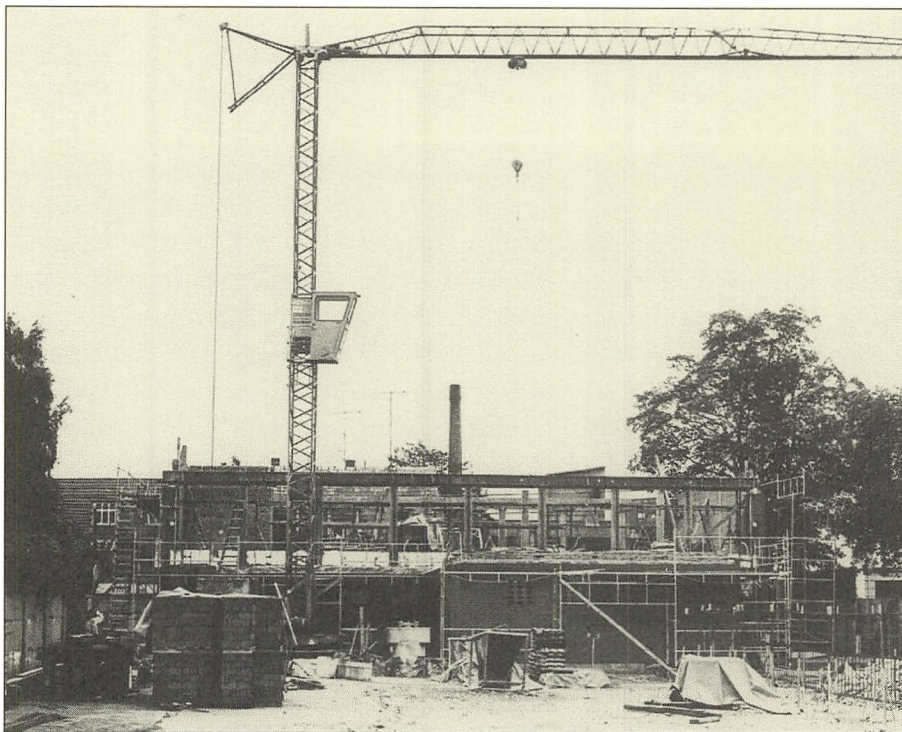
Generalforsamlingen bevilgede 15000 kr. til oplysningsarbejde for kommunalarbejderne. Det var et signal om en mere aktiv faglig linie fra afdelingen. På det første bestyrelsesmøde opfordrede Finn Sørensen de øvrige bestyrelsesmedlemmer til at være mere aktive. Finn Sørensen ville selv især være aktiv i forhold til klubberne.

Alt ved det gamle - og dog

Arbejdsmænd har alle dage kendt til arbejdsløshed og knaphed. Men i de glade 60'ere og først i 70'erne var specialarbejderne lige ved at glemme, at "fuld beskæftigelse" var undtagelsen. Skiftet i 1970'erne - med oliekriser m.m. - vakte igen minder frem om tidligere tiders storarbejdsløshed med elendighed til følge. Og 1980'erne er af nogle blevet kaldt for "fattigfirserne".

Knapheden og elendigheden er selvfølgelig en ganske anden end i 1890'erne eller i 1930'erne. I velfærdsstaten drejede det sig ikke om det daglige brød - men det drejede sig fortsat om ligeværdighed og menneskeværd.

Bestyrelsens beretning til generalforsamlingen i april 1981 indledes således:

SID-bygningen under opførelse 1980-81.

"I den periode som beretningen dækker har arbejdsløsheden i afdelingen været meget stor, i en periode oppe på over 800, særlig i anlæg og bygningsgruppen, men også virksomheder i de andre grupper er hårdt ramt. Sidst har vi set Pasilac afskedige 262 lønmodtagere, hvoraf de 40 er medlem her i afdelingen, men også andre steder er der afskediget folk i større omfang bl.a. Lysbro Fabrikker og Norlett i Virklund er samtlige afskediget pr. 1.juli.

Ligeledes har der mange steder været indført arbejdsfordeling. Den gennemsnitlige ledighed har således været meget stor i vinterhalvåret, nemlig 564 fuldtidsforsikrede, 1 deltidsforsikret og 80 delvis-arbejdsløse, der får supplerende understøttelse, disse gennemsnitstal er ud af et medlemstal på 2100, hvoraf de 148 er efterlønsmodtagere.

Det er klart, at der med disse arbejdsløshedstal må gøres en ekstra indsats for at skaffe beskæftigelse. ..."

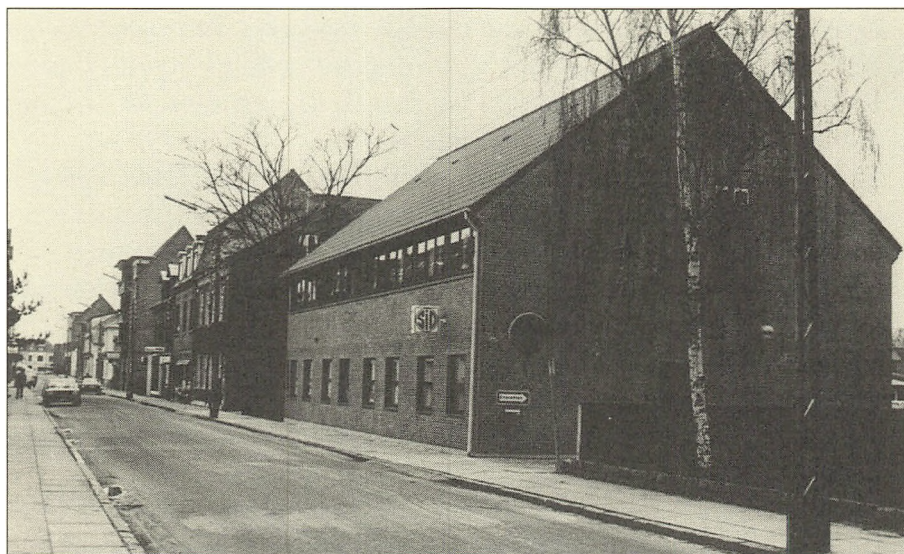
Arbejdsmænd gennem tiderne vil kunne nikke genkendende til sådan en tale. Alt var måske, som det altid havde været. Og dog. De arbejdsløse og deres familier blev fortsat ramt på pengepungen, og "de gode tider" havde vænnet folk til velstand med stort forbrug og mange faste udgifter.

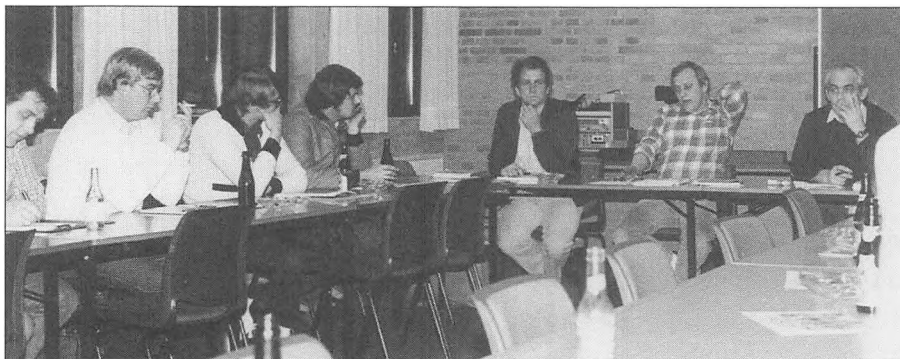
Man lagde ikke længere til side til "dårlige tider". Arbejdsløsheden havde også en lidt anden karakter efter "de gode tider": sæsonarbejdsløsheden var udjævnet væsentligt. I tiden før 1960 var det almindeligt, at langt de fleste arbejdsmænd - ihvertfald inden for byggeriet - gik arbejdsløse i 4-5 vintermåneder. Men som hovedregel var der arbejde til alle igen i sommerhalvåret. I 1970'erne og fremefter kunne de arbejdsløse ikke i nær samme udstrækning se frem til sikker beskæftigelse i sommerhalvåret. Var man arbejdsløs, blev man let langtidsledig og derved ekstra ramt økonomisk og menneskeligt. I tiden før 1960 kunne arbejdsmandsfamilien værne sig noget mod økonomisk smalhals ved, at hustruen tog udearbejde af den ene eller anden slags. Men idag er det normalen, at begge ægtefæller arbejder ude, og det er også en nødvendighed for at klare udgifterne.

Arbejdsløshed kan betyde materiel ruin og social deroute, men velfærdssamfundet sikrer trods alt den nøgne eksistens for alle. De arbejdsløses ligeværd og menneskeværd er fortsat truet, og det er ikke ændret i moderne tid.

Fagforeningen har derfor fortsat gammelkendte opgaver, men betingelserne er ændret med tiden. Den lokale handlefrihed er blevet indskrænket, hvilket specialarbejderne i Silkeborg tydeligt oplevede ved konflikterne i 1980. Lovgivning og regelsæt er blevet et næsten uoverskueligt kompleks f.eks. på arbejdsløshedsområdet. Det er uoverskueligt for det enkelte

SID-bygningen i Skolegade.

SID-bygningen gav mulighed for en lang række møder - både store og små. Her et møde om overenskomsten i 1983. På billedet ses tre formænd for afdelingen i 1980'erne. Nr. 2 fra venstre er den nuværende formand Villy E. Pedersen, i midten ved bordet for enden ses den daværende formand Finn Sørensen, og til højre herfor ses efterfølgeren Hans Ove Hansen.

medlem, og det kræver store ressourcer i afdelingen at følge med for at kunne give den optimale rådgivning.

Mange af problemerne i 1970'erne og 1980'erne var velkendte fra tidligere tiders krise-samfund, men mange flere specialarbejdere tog handskens op end tidligere tiders arbejdsmænd i Silkeborg: man gik i aktion ved en række større og mindre strejker, arbejdsløse aktionerede mod en arbejdsformidling, der intet arbejde havde at formidle osv. Aktionerne skabte debat, og de arbejdsløse søgte at blive medbestemmende på deres situation. De faktiske sørgelige kendsgerning lod sig dog ikke rukke.

Blandt de større konflikter var Danfoss-strejken i 1984, som var en reaktion på arbejdsgivernes pres og forringelse af de ufaglærtes lønforhold set i sammenligning med de faglærte kollegaers forhold. Strejken gjaldt alle Danfoss' virksomheder i landet.

SID satte midt i 1980'erne store midler af til at vælte den borgerlige regering. Afdelingen brugte i 1987 nogle af midlerne til kampagneavis i samarbejde med Kvindeligt Arbejder Forbunds afdeling i Silkeborg.

Afdelingen og medlemmerne slog fra sig i ønsket om et menneskeværdigt liv i dagens Danmark.

I 1980'erne skulle afdelingen også opleve det barokke, at man kom i konflikt mod sit eget hovedforbund. Sagen drejede sig om fyring på SIDs kursuscenter, Langsøhus. En yderst kedelig sag, der i sin natur ikke kunne få nogen "vinder".

Finn Sørensen virkede som afdelingens formand frem til april 1984. Forbundet gav ham her et tilbud, han ikke kunne sige nej til: at blive forretningsfører i organisationen. For første gang nogensinde blev en

formand for specialarbejderne og arbejdsmændene i Silkeborg hentet til København for at virke for Forbundet. På en udramatisk generalforsamling blev den hidtidige næstformand, Hans Ove Hansen, ny formand.

Hans Ove Hansen kom også fra fabriksgruppen, og han havde en årrække været tillidsmand på DAB. Medlemmerne krævede en aktiv og udadvendt fagforening i disse opbrudstider, og ret hurtigt blev der rettet kritik mod bestyrelsen og især mod den nye formand. På en ekstraordinær generalforsamling i maj 1986 med efterfølgende urafstemning blev Hans Ove Hansen væltet som formand. Den hidtidige næstformand, Villy E. Pedersen, blev ny formand.

Fra en af de mange aktioner, som arbejdsløse bygningsfolk satte i værk først i 1980'erne for at gøre opmærksom på deres situation.

Afdelingens nye formand kom igen fra fabriksgruppen, denne gang fra Pasilac, hvor Villy E. Pedersen havde været tillidsmand i en lang årrække. Til ny næstformand valgtes Niels Erik Jensen - også fra fabriksgruppen.

Afdelingen skiftede andre ledende folk ud i 1980'erne - på grund af alder. I 1983 trak veteranen, kassereren Arnold Pedersen sig tilbage efter et langt liv i afdelingen. Ny kasserer blev Poul Meineche. Marinus Nielsen trak sig i 1988 tilbage som kontorbestyrelsesleder, og i stedet blev Jann Nielsen ansat.

Arbejdsmændenes cooperative Entreprenørforretning (AcE) kom i 1988 i økonomiske vanskeligheder, og en rekonstruktion var en nødvendighed.

Afdelingen havde ikke ændret holdning til "sin" kooperative forretning, og der blev stillet en garanti på 100000 kr. i udsigt, hvis andre gik med i en samlet løsning. En sådan løsning kom ikke i stand. Forretningen fortsatte frem til 1990, hvor man måtte lukke.

Specialarbejderskolen blev til AMU-centret, og her har afdelingen også i tiden frem til 1990 måtte slå mange slag for at fastholde og helst udvide skolen.

Nutidens specialarbejdere lever fortsat med en usikker beskæftigelse, økonomiske problemer, arbejdsmiljø-problemer, nedslidning, arbejdsløshed osv. Afdelingen har fortsat gamle som nye problemer at løse for medlemmerne.

Byggeri, byggesjak og opmåling

Murerarbejds mændene og betonfolkene har længe arbejdet på akkord, og omkring 1930 begyndte fagforeningen sammen med arbejds mændene at opmåle arbejdet. Opmålingen skulle sikre, at arbejds mændene faktisk fik den rigtige betaling for det udførte arbejde.

Murerarbejds mændenes Klub fra 1936 drøftede gang på gang akkord og opmåling. De første opmålermænd var fritidsopmålere, der passede deres arbejde om dagen og udregnede opmåling om aftenen og natten. Arbejds mændene betalte en vis procentsats - 1-2% - til opmåleren for dette opmålerarbejde.

Opmålermanden har altid været en central mand i fagforeningen. Han var meget rundt på arbejdspladserne og forhandlede alverdens forhold på pladserne. Marinus Nielsen har tidligere været opmåler i fagforeningen, og Per Pedersen er opmåler idag. De beretter om opmålerarbejdet og dets mange aspekter gennem de sidste 30-40 år.

Marinus Nielsen (f.1923): "Man skal have en bred praktisk baggrund som murerarbejdsmand og betoner for at kunne være opmåler, og dertil skal man være faglig interesseret. Jeg havde været hos murerne i 12-15 år, før jeg kom ind på kontoret, og jeg er vel egentlig den første fuldtidsansatte opmåler i fagforeningen. Mine forgængere havde alle et eller andet arbejde ved siden af. F.eks. førte Marius Jensen også regnskab for Entreprenørforretningen, mens han var opmåler. Tidligere betalte folkene et par procent til opmåleren, men da jeg blev fastansat på kontoret, gik opmålerpengene bare til afdelingen.

Noget af det første jeg målte op, var det sidste byggeri ved DAB, ved Neckelmann og senere Lupinvej. Opmåleren mødte op på byggepladsen

og snakkede tingene igennem med sjakbajsen, vi gik rundt på byggepladsen og gennemgik det arbejde, der var færdigt. Alt skulle noteres, og bagefter gik jeg hjem og gennembladrede priskuranten. Opmålingen foregik dengang manuelt, alt skulle skrives op, udregnes hver for sig og endelig sammentælles. Det tog en farlig tid".

Per Pedersen (f.1942): "Idag foregår opmålingen ved hjælp af EDB. Vi har 7500 positionsnumre indkodet, som indeholder alle de forhold, der har med prislisterne at gøre. Opmåleren kommer fortsat ud på byggepladserne og gennemgår det udførte arbejde, og bagefter tages alle mængder og oplysninger ind på EDB, og så kommer det færdige resultat ud.

Opmåleren skal fortsat have en bred baggrund inden for jord-, beton- og murerområdet. Jeg har selv arbejdet hos Arbejdsmændenes cooperative Entreprenørforretning i 19 år, og her har jeg arbejdet med alt muligt: brobyggeri, rensningsanlæg, boligbyggeri, fortov og som maskinfører. En del af årene har jeg så været sjakbajs. Sjakbajsen er en vigtig mand på byggepladsen, han skal tilrettelægge sjakkets arbejde, så folkene tjener penge. Sjakbajsen skal kende arbejdet, arbejdsmaterialer, have tegningsforståelse osv. Derfor vil vi gerne idag, at bajsen skal med til byggemøderne, hvor beslutningerne om sjakkets arbejde bliver afstukket. Det har som hovedregel været en tidligere sjakbajs, der blev opmåler. Forbundet sikrer opmåleren en god uddannelse. Jeg kom selv på et 9 ugers kursus, og man er forpligtet til at melde sig til opfølgingskurser.

I 1985 blev der oprettet en opmålerforening på amtsbasis. Jeg er således ansat til hele amtet. Der betales heller ikke længere en procentsats for opmålingen. Fagforeningen er forpligtet til at få alt byggeri i området opmålt. Forbundet støtter opmålerforeningerne med tilskud, og afdelingen indbetaler 35 øre pr. medlem pr. uge til opmålerforeningen".

Marinus Nielsen: "Jeg var opmåler i opgangstiden i 1960'erne, og det var specielt. Der blev meget sjældent klaget over et regnskab fra mestrenes side. Dengang ønskede mester blot at holde på sine folk, der skulle ikke skabes splid om småpenge, når der var penge nok i byggesektoren.

Selvfølgerlig kan man som opmåler komme ud for, at sjak klager over et overskud. Som reglen var det mindre sjak på mindre byggerier, der klagede. Sjakkene på de store byggerier forstod at tjene penge, netop fordi de tilrettelagde arbejdsgangen hensigtsmæssigt. Men som reglen ved sjakket godt, hvorfor overskuddet ikke blev så stort.

Sjakkene er selvfølgelig ikke interesseret i at have "overflødige" mænd i sjakket. Hvis arbejdet kunne gøres med 7 mand, så ønskede man ikke at være 8 mand. Alene en ekstra mand betød et væsentlig mindre overskud til den enkelte arbejder. Sjakkene var ofte meget fasttømrede, og det be-

virkede, at de nødigt ville have en ny mand ind. Det var endog almindeligt, at de nye blev kørt i sæk af de erfarne arbejdsmænd.

Da jeg kom til Silkeborg og fik arbejde på det sidste afsnit af Østerport midt i 1950'erne, var jeg så heldig at komme til at arbejde sammen med en garvet arbejdsmand, som gerne ville give mig en hjælpende hånd. Han kunne finde på at sige: "Du tager bare et hvil, når du har behov for det. Ryd lidt op og sådan". Det var en stor hjælp.

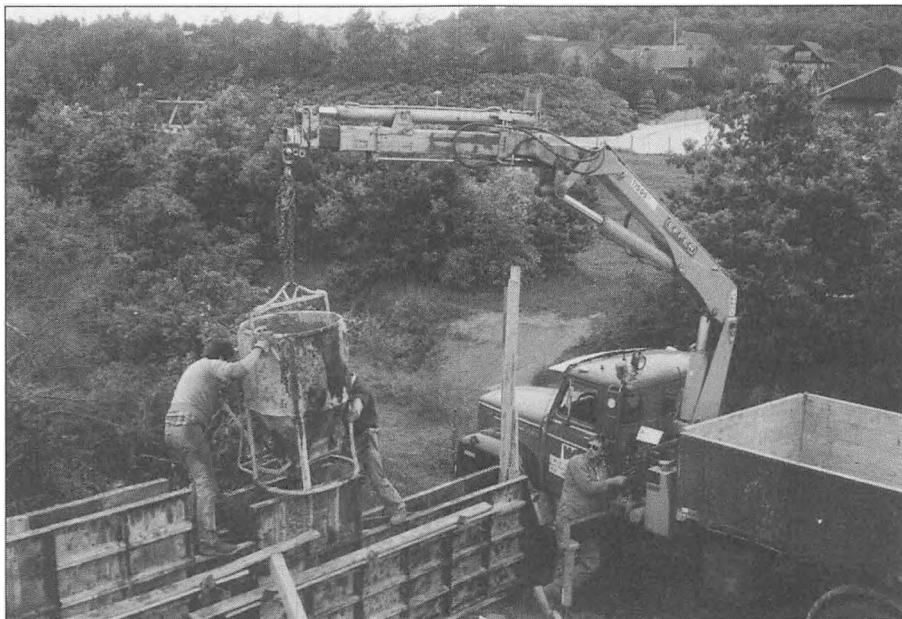
Som opmåler har jeg tit snakket med sjakfolkene om deres modvilje over for nye folk. Deres almindelige replik var, at de gad ikke tjene føden til den nye mand. Når jeg så forsøgte at overbevise dem om, at den nye mand om et par år tjente føden til dem, var de ganske uimodtagelig. Derfor opstod og opstår en række gammelmandssjak".

Per Pedersen: "I de gode tider kunne opmåleren eller sjakket godt indgå samlede akkordaftaler, der lå noget over prislisterne. Prislisterne er så at sige "bunden" for indtjeningen, og den nåes i krisetider.

Moderne specialarbejdere har tekniske hjælpemidler til deres rådighed.

Der er også idag problemer med at få nye folk ind i sjakkene. Sjakkene tænker her og nu og ikke på fremtiden. Der skal tjenes penge. Helt galt er det da, hvis arbejdsgiveren kommer med en mand, det er brud på den gamle tradition, at sjakkene selv op- og nedmander. I praksis får sjakkene en ny mand ved, at een i sjakket kender een, man mener kan udfylde

Moderne specialarbejdere kan og skal meget andet end kunne bruge næverne.

pladsen. Sjakket hjælper gerne den nye til en vis grænse, men det kan også hænde, at man må skille sig af med manden igen.

Sjakkene idag er mere blandet end tidligere. Størrelsen kan variere, men syv mand er en meget normal størrelse på et sjak. Det er gerne et ulige tal. I et murersjak er man normalt to murere og en arbejdsmand. Der er ikke helt det skarpe skel på byggepladserne som tidligere. De faglærte er fuldt på det rene med, at arbejdsmændene skal være på byggepladsen".

Marinus Nielsen: "Skellet på byggepladserne kunne være skarpt tidligere. Men der har altid været tradition for, at murerne og murerarbejdsmændene sad i eet skur, betonfolkene i et andet skur og jordfolket i et tredje skur. Sådan er det vist også idag.

Vi murerarbejdsmænd skulle dengang bære alt op på stilladset på skulderen, og der fandtes murere, der ikke kunne drømme om at tage sten, mørtel eller vand med op, selv om han gik turen alligevel. Det var en opførsel, som skabte skel. Jeg har også været ude for, at en murer smed de halve sten, han ikke brugte her og nu, ned fra stilladset. Når han så fik brug for dem, blev arbejdsmanden sendt ned efter dem.

Det skulle skabe episoder, som dengang min makker tog fat om en murer og hængte ham ud over stilladset, mens han sagde: "Kan du så skik dig?". Det kunne han så godt".

Per Pedersen: "Akkord er jo ikke nødvendigvis et ræs. Men når mestrene presser tidsterminerne, så giver det et opskruet tempo for at blive færdig, og på den måde skabes også de høje akkordoverskud. Det står imidlertid ikke i vores prislister, at en murerarbejdsmand skal tjene 118 kr. eller mere i timen - som er meget almindeligt ved akkordarbejde idag i Silkeborg. Måske var det bedre, hvis tidspresset og tempoet faldt noget, også selv om manden så måtte "nøjes" med 90 kr. i timen.

Her vil jeg gerne nævne brolægningsoverenskomsten. Den sikrer den fornødne tid til, at arbejdet bliver godt til en god løn".

Marinus Nielsen: "Arbejdsmændene har altid søgt at dygtiggøre sig f.eks. på Arbejdsteknisk Skole, Specialarbejderskolen og idag hedder det så AMU-centrene. Da jeg arbejdede på Østerport midt i 1950'erne støbte vi arbejdsmænd selv trapperne også vindeltrapperne. Det var et stort og indviklet arbejde, som vi kun kunne påtage os, fordi fagforeningen havde sikret os mulighed for at uddanne os. Vi lavede så selv forskallingen og støbte derefter trapperne. Det kan forekomme idag, at man støber på stedet, men det er sjældent, og det er svært at finde folk, der kan. Kravene skifter hele tiden, og det gør uddannelsen selvfølgelig også i takt hermed".

Per Pedersen: "Uddannelse ligger os fortsat meget på sinde. SID har lige indgået en aftale med entreprenørforeningen og Byggeriets Arbejdsgiverforening om en lærlingeuddannelse inden for bygge- og anlægsområdet. Den har fået navnet "stuktør", og det er en traditionel uddannelse på fire år. Byggearbejdet er idag så svært og bekosteligt, at det kræver en høj grad af ekspertise. En uddannelse er nødvendig. Det er de gamle - ufaglærte - bygge- og anlægsfolk, der skal oplære de nye lærlinge på området. Det kræver egentlig en opkvalificering af vore medlemmer her og nu".

Marinus Nielsen og Per Pedersen er enige om, at arbejdsmanden altid vil eksistere, som den fleksible og dog specialiserede arbejdskraft.

13 forslag

Til overenskomsten i 1982 sammenfattede afdelingen medlemmernes krav i følgende 13 punkter. Kravene søgte at sammenkæde de arbejdendes og de arbejdsløses interesser i forhold til arbejdsgiverne:

1. 35 timers arbejdsuge (30 timer på skiftehold) med fuld lønkompensation og uden tempoforøgelse.
2. Mindsteudbetaling pr. uge på kr. 2.200,-.
3. Dyrtsreguleringen samt taktreguleringen skal give fuld dækning for alle prisstigninger.

4. Stop for alt overarbejde, livsnødvendigt overarbejde skal afspadseres indenfor den 1. måned, aflønning: 100% af den gennemsnitlige time- og akkordfortjeneste.
5. Forbud mod dobbeltbeskæftigelse (gælder ikke for arbejde for foreninger, sportsklubber o.l., men skal gælde for selvstændige erhvervsdrivende, også landmænd).
6. Den enkelte afdeling skal kunne stoppe alt arbejde med farlige stoffer som f.eks. epoxy.
7. uddannelsesfonden op til 10 øre pr./time betalt af arbejdsgiveren.
8. Betalt frihed til uddannelse.
9. reel medbestemmelse i den teknologiske udvikling.
10. Nej til ØD som overenskomstkrav.
11. Søgnehelligdagsbetalingen skal være den gennemsnitlige dagløn betalt af arbejdsgiveren.
12. Fuld løn under sygdom, tilskadekomst, arbejdsbetingede sygdomme og løn ved barnets første sygdom.
13. Feriepengesatsen hæves fra 12½% til 15%".

(Fra afdelingsbladet okt.1982).

Vor tålmodighed er opbrugt!

Arbejdsløse specialarbejdere deltog først på året 1982 i en aktion, der blandt andet bestod af at tilmure adgangen til Arbejdsformidlingen. De aktionerende udsendte følgende skrivelse:

"Arbejdsløse bygningshåndværkere i Silkeborg har idag lukket og tilmuret Arbejdsformidlingen fordi:

1. Der er intet arbejde at formidle. Formidlerne kan nu kan fungere som lappeskræddere på en politik, der har spillet fallit.
2. Vi vil ikke længere passivt se til, at køen af arbejdsløse vokser i takt med nedskæringspolitikens udvidelse.

Det skal understreges, at vi på alle måder har prøvet at få sat arbejde igang. Gennem organisationerne har vi forsøgt, at presse politikerne til at komme med konkrete løsninger. Gennem byråd og folketing har vi rejst projekter, der kunne have løst op for problemerne.

Vi har dokumenteret boligbehov, institutionsbehov og behov for en lang række nødvendige bygge og anlægsarbejder. Vi har dokumenteret, at arbejdsløse får problemer - der koster samfundet langt mere, end hvis man gav de arbejdsløse et reelt arbejde.

Vi har i lang, lang tid fundet os i alt for meget. Vores tålmodighed med politikkerne er opbrugt. Vi kræver arbejde NU. Det skal være slut med tomme løfter og bortforklaringer. ....

Til slut kan vi pege på, hvad Silkeborg kommune kunne gøre, og et af de steder, hvor der er flest arbejdspladser, er netop kommunens ejendomme. Mange af dem er ved at brase sammen - mangler at blive isolerede, eller mangler alm. vedligeholdelse.

I kølvandet af denne aktion, vil der komme flere. Vi vil fortsætte til der er sat arbejde igang.

Arbejdsløse murere - murerarbejdsmænd - jord og betonarbejdere".

Hundrede år og mange nye opgaver

SID Silkeborg er en hundredårig gammel organisation med en fastgroet tradition for at varetage de ufaglærtes - og de i SID organiseret faglærtes og tillærtes - interesser på arbejdsmarkedet. Afdelingen blev startet af nogle få håndfulde mænd, der ønskede at skabe menneskeværdige vilkår for arbejdsmændene og deres familier. Gennem årtierne voksede afdelingen sig - med op- og nedture - stor og stærk. Idag er der godt 2300 medlemmer i arbejdsmændenes gamle fagforening i Silkeborg, og afdelingen har stadig til opgave at værne om medlemmernes interesser. Dette afsluttende afsnit vil give et portræt af SID Silkeborg idag med et udblik på den nærmeste fremtid.

Afdelingens formål

"Afdelingens formål er:

1. at organisere alle specialarbejdere, der er beskæftiget i afdelingens område i Silkeborg Kommune.
2. at yde støtte til kulturelle politiske aktiviteter, der fremmer arbejderbevægelsens og medlemmernes interesser.
3. at fremme mulighederne for højere løn og bedre arbejdsforhold - herunder søge at oprette overenskomster ved alle arbejdsgivere, der ikke er omfattet af kollektive overenskomster.
4. at bistå medlemmerne ved uoverensstemmelser med arbejdsgivere samt understøtte dem under anerkendte stridigheder.
5. at virke for indførelse af industrielt, økonomisk og kulturelt demokrati.
6. at udføre et effektivt oplysningsarbejde og virke for tillidsrepræsentanter og medlemmers uddannelse ved oprettelse af og støtte til studiekredse og kursusvirksomhed.

7. at være behjælpelig med at oprette klubber på arbejdspladserne.
8. at fremme og støtte gennemførelse af forbundets formålsparagraf.
9. at støtte kooperative virksomheder ved tilskud, tegning af andele eller ved medlemskab".

Vedtaget på generalforsamlingen den 29. april 1992.

Der er altid hjælp at hente

Fagforeningens aktuelle virke og opgaver var emnet for en rundbordssamtale afholdt i SID's bygning i Skolegade lørdag den 9. januar 1993 med følgende deltagere: Villy E. Pedersen, formand, Niels Erik Jensen, næstformand, Hardy P. T. Knudsen, tillidsmand for gartnerne, Per Pedersen, opmåler og formand for Anlæg og Bygningsklubben, Kjeld Hansen fra fabriksklubben, Hardy Pedersen formand for den offentlige brancheklub, Svend Reiche fra Transportklubben, Hans Okholm fra Skovgruppen, Finly Riemenschneider fra Papirarbejdernes klub og den tidligere kontorbestyrer Marinus Nielsen.

Fagforeningen er idag en større organisation med egen administrationsbygning til arbejdsløshedskasse og det faglige arbejde. 10-12 mennesker har deres daglige arbejde i afdelingens hus på Skolegade, og medlemmerne kan altid forvente hjælp til at løse de eventuelle problemer, som der måtte opstå ude på arbejdspladserne.

Afdelingen forhandler fortsat overenskomst med kommunen, Dan-top, Lysbro Teglværk, Alex Svendsen osv. Andre overenskomster ordnes branchevis. Afdelingens formand og næstformand er fuldtidsansatte til at varetage medlemmernes interesser med alt lige fra advokathjælp til indgåelse af overenskomst. Lovgivningen og forholdene på arbejdsmarkedet er efterhånden blevet så indviklede, at det kræver en stor organisation for at kunne håndtere opgaverne med mulighed for at sende dem videre til Forbundet eller til en lokal advokat.

Arbejdsskader er et af de nye store problemer, afdelingen har taget op med stor succes gennem 1980'erne. Villy E. Pedersen undrede sig allerede først i 1970'erne over, hvorfor arbejdsmændene skulle betale mere til gruppelivsforsikringen end andre grupper. Forklaringen var desværre snublende nær: arbejdsmændenes liv var mere udsat i arbejdslivet end andre faggrupper, derfor skulle de betale mere i forsikring. Siden har afdelingen taget problemet op, og på årsbasis behandles 50-70 sager. Det er mange penge, det handler om - både for det enkelte medlem og efter

SID Silkeborg på dyreskue. Også en del af det faglige arbejde.

almindelig økonomisk målestok. Inden for de sidste 5-6 år har det drejet sig om millionbeløb.

SID Silkeborg indgik i 1991 et administrativt samarbejde omkring arbejdsløhedskassen med SID afdelingen i Them. Det giver mulighed for en mere økonomisk og rationel administration, og ordningen står også åben for andre SID afdelinger i området.

Fagforeningen har altid været et demokratisk forum med valgte tillidsfolk, bestyrelse og debat. Generalforsamlingen er afdelingens øverste myndighed. Her drøftes problemerne, vedtages løsningsforslag og vælges formand, næstformand og fem af bestyrelsens 19 medlemmer. De øvrige 12 medlemmer af bestyrelsen vælges blandt brancheklubberne. Normalt kommer omkring 100 medlemmer til generalforsamlingerne, hvilket svarer til ca. 4½% af medlemskredsen. Hvis der er vigtige emner eller optræk til ballade, møder gerne flere interesserede op. De 4½% er på landsplan og for fagbevægelsen generelt det normale gennemsnit for deltagelse i generalforsamlingerne.

Et vigtigt led i medlemsdemokratiet og informationen er det lokale SID blad, som udkommer fire gange om året. Bladet indeholder beretning, rapporter fra de forskellige brancher, læserindlæg, lønoversigter, medlemstilbud m.m.

Afdelingen og klubberne

SID i Silkeborg er en stor blandet afdeling med en vidtforgrenet struktur. Afdelingens opbygning er trindelt og pyramideformet: medlemmerne, tillidsmændene, klubber, brancheklubber og afdelingens bestyrelse. SID og afdelingen sikrer medlemmerne ordnede overenskomstmæssige forhold på arbejdspladsen. Det sker i en dialog og i et samarbejde mellem medlemmer, tillidsmænd, klubber, afdeling og Forbundet. Opstår der problemer på de enkelte arbejdspladser kan medlemmet straks gå til sin tillidsmand. Kan tillidsmanden ikke ordne sagen her og nu, går den videre til afdelingen og eventuelt til Forbundet.

SID Silkeborg har seks brancheklubber, hvilket er usædvanligt, idet Forbundet kun er inddelt i fire brancher. Brancherne er anlæg og bygning (AB), fabrik, transport, gartneri/landbrug/skovbrug og så de specielle lokale brancheklubber offentligt ansatte og papirarbejderne. På forbundsplan hører den offentlige klub under AB, mens papirarbejderne hører til fabriksgruppen.

Afdelingens medlemmer bliver ikke automatisk medlem af en brancheklub. AB-klubben og Transportklubben har udtrykt ønske om, at der blev sådan en automatik, men det er endnu kun et ønske. For de enkelte medlemmer er det også et økonomisk spørgsmål, selv om selve klubkontingentet er relativt symbolsk f.eks. 20 kr. eller 40 kr. om året i henholdsvis fabriksklubben og den offentlige klub.

SID Silkeborg har altid haft internationale relationer også i nyeste tid. Her ses Chr. Juhl og Knud Juul Nielsen under et besøg i Namibia i 1990. I 1992 havde afdelingen genbesøg fra Namibia.

Brancheklubberne er basale i afdelingens faglige arbejde. De er et forum for informationsudveksling, drøftelse af de nære og konkrete faglige forhold og indflydelse. De seks brancheklubber vælger nemlig hver to bestyrelsesmedlemmer, og klubberne har derved direkte indflydelse på udviklingen i afdelingen.

De seks brancheklubber

SID Silkeborgs godt 2300 medlemmer fordeler sig branchevis nogenlunde således: fabrik 600 medlemmer, AB 400 medlemmer, offentlig 400 medlemmer, skovbrug m.m. 150 medlemmer, transport 450 medlemmer og papir 200 medlemmer.

Medlemmernes interesser varetages på flere niveauer. På de enkelte arbejdspladser kan tillidsmanden rede mange tråde ud, på flere større arbejdspladser findes desuden også en klub, der er brancheklubben og i sidste instans afdelingen og Forbundet.

De seks brancheklubber repræsenterer hver især hele deres branche uanset, hvor mange medlemmer, der er kontingentbetalende i klubben. I det følgende gives en kort præsentation af de enkelte brancheklubber.

Fabriksklubben har ca. 150 medlemmer, som kommer fra de fire store fabrikker: Pacilac, Danfoss, DAB og Lysbro Fabrikker. Her er der tale om kollektivt medlemskab, men alle SIDere inden for fabriksområdet kan blive individuelt medlem af klubben. Der er klubber på hver af de store fabrikker, og i fabriksklubbens bestyrelse sidder normalt de forskellige tillidsmænd. På de månedlige bestyrelsesmøder drøftes altid udviklingen på de enkelte fabrikker: hvordan er beskæftigelsessituationen? er der opstået nye faglige problemer? Derved opnåes et bredt og grundigt kendskab til branchens lokale situation.

Fabriksområdet er under minimallønoverenskomsten, og det betyder, at der kan forhandles løn og arbejdsforhold i overenskomstperioden. Generelt ligger lønningerne inden for fabriksgruppen i Silkeborg noget højere end de overenskomstmæssige mindstelønninger, og de er derfor ikke af særlig betydning for medlemmerne i Silkeborg. Der forhandles løn m.m. lokalt på de enkelte virksomheder.

Brancheklubben har inden for den senere tid arbejdet meget med nye lønsystemer, hvor en kvalitetsvurdering indgår. Arbejdsgiverne har længe ønsket disse lønsystemer, og det var Forbundets og klubbens indtryk, at arbejdsgiverne ville kæmpe med næb og klør for at gennem-

trumfe det. Derfor valgte man at gå i dialog med arbejdsgiverne om nye lønsystemer. Medlemmerne er imidlertid ikke begejstret for denne udvikling, så det er noget problemfyldt at få lønsystemet på plads.

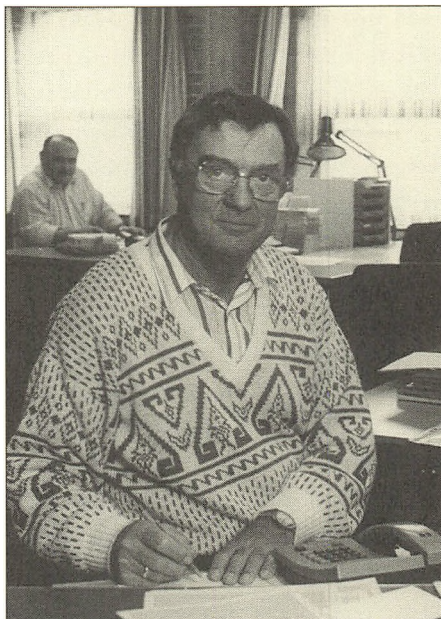
Klubben må imidlertid erkende, at det har været svært at aktivere medlemmerne. Det er tit Torden-skjolds soldater, der kommer til møderne og gør arbejdet. Det er dog blevet lidt bedre med fremmødet på generalforsamlingerne ved, at de bliver lagt på virksomhederne mod før i afdelingens hus i Skolegade.

Transportklubben har ca. 70 medlemmer. Den holder en række arrangementer for medlemmerne både af faglig art og af mere selskabelig art. Klubben udspringer hovedsageligt fra chauffører fra Silkeborg Bybusser og Jens Konrad. Det er svært at få alle de mange chauffører ved de mindre vognmænd med i klubben.

Klubben havde i januar 1991 50 års jubilæum, og ved den lejlighed blev der holdt en reception, udgivet et jubilæumshæfte og holdt en stor fest. Siden har der været afholdt møder om arbejdsmiljø og overenskomst med repræsentanter fra Forbundet. Disse orienteringsmøder har været velbesøgte. Hvert år tager klubbens medlemmer med hele familien på en sommerudflugt. Klubben har i den nærmeste fremtid planlagt en række lørdagskurser med emner som psykologi og tyskundervisning.

På uddannelsesfronten har man været tilfreds med LAMU - længerevarende arbejdsmarkedsuddannelse - hvor chaufførerne får et grundigt kursus på 36 uger på AMU-centret. Det er bestemt et fremskridt.

Af faglige sager kan nævnes bybussernes køreplaner, som til stadighed presses og presses. Skrivebordsfolk tror at mene, at en bustur kan gøres på så og så lang tid. Men de glemmer fuldstændig af- og påstigning, trafikken, kundeservice m.m. Som det er idag, kan chaufførerne faktisk ikke overholde fartgrænserne, hvis køreplanen skal nås. Det er grotesk. Og det er urimeligt, at chaufførerne skal få psykiske problemer på grund af ubrugelige køreplaner.

Fra afdelingens hverdag i dag. Kasserer-medhjælper Knud V. Jensen med kasserer Poul Meinecke i baggrunden.

Et tilbagevendende problem er forholdene hos taxa. I første omgang ville det være et stort fremskridt, hvis chaufførerne her blev fastansatte. Der er alt for mange fritidschauffører, som undergraver denne branche.

Klubben kunne godt tænke sig at få optaget lagerarbejderne f.eks. ved Reimer Nielsen, Klercke m.m. og folkene ved Dieselhuset og Sanistål. Men her må man konstatere, at de folk holder sig for dem selv. Nogle steder er der egen klub og tillidsmand, men de møder altså ikke i brancheklubben, og det er en skam.

Skovklubben har omkring 20 medlemmer, og der er nok henved 40, der kunne være medlemmer, da de arbejder inden for området. Klubben støtter hinanden, udveksler erfaring og hjælper til med de forskellige problemer, der opstår. Klubben har god kontakt med de øvrige skovklubber i landet, og en repræsentant sidder i statsskovens forhandlingsudvalg.

Klubben var initiativtager til, at der på distriktsplan blev ansat en konsulent i et halvt år til at kortlægge organiseringen blandt skovarbejderne i området. Konsulenten besøgte også samtlige de berørte skove.

Man har ønske om at lave en TV-udsendelse på TV Båndværkstedet som et supplement til DRs serie om de danske skove i 1992.

Klubben har haft relation til skovfolk i det tidligere DDR, og man kunne tænke sig at besøge Czekoslovakiet på et senere tidspunkt.

Beskæftigelsessituationen er ikke lys for skovarbejderne. Ny teknologi i form af skovningsmaskinen overtager en del af arbejdet, og skovens økonomi er generelt dårlig.

Gartnernes klub har ca. 25 medlemmer af henved 60 gartnere, som kunne være medlem. De faglærte gartnere kom ind i SID i 1972, og gartnerne har ingen problemer med at være medlem i et stort Forbund af ufaglærte.

Klubbens arbejde drejer sig blandt andet om at sætte selve det gartneriske perspektiv ind overalt. Gartnerfaget er et håndværk, der tager hensyn til naturen og helheden. Det er bestemt ikke ligegyldigt, hvordan man ordner sine parker eller grønne områder, og her ønsker gartnerne at sætte deres faglige helhedspræg på det.

Det kan være et problem, at så mange unge og arbejdsløse bliver placeret inden for området for en kortere periode. Det tager tid at tilrettelægge deres arbejde, og det kan knibe med motivationen hos dem, når de ved, at om kort tid er det ud af vagten igen. Klubben ønsker at gøre noget for disse midlertidige ansatte, uden at det går ud over det gartneriske arbejde.

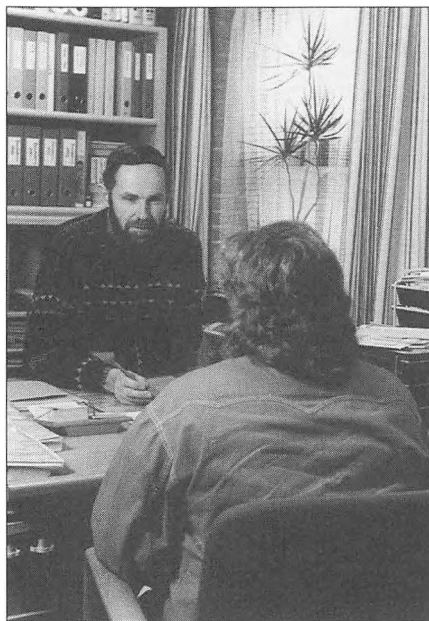
Anlæg og Bygningsklubben (AB-klubben) har 85 medlemmer. Klubben drøfter de faglige problemer på byggepladserne, stiller forslag til overenskomstforhandlingerne med henblik på at få disse forslag konfirmeret af afdelingen og sendt til Forbundets besluttende organer, sender information ud, støtter tillidsmændene, forhandler overenskomster osv. I samarbejde med andre fagforeninger har klubben medvirket i en skurkampagne på byggepladserne og andre kampagner. Sammen med arbejdsgivernes organisationer har man indledt et samarbejde for at sikre at byggepladsbekendtgørelsen overholdes på arbejdspladserne.

Beskæftigelsen inden for området har siden 1988 været rimelig med en del nyt byggeri i byen. Bycentret har siden maj 1991 givet et løft rent beskæftigelsesmæssigt, og her har klubben og opmåleren gjort et stort arbejde for at få gode og ordnede forhold. Man har lokaloverenskomst på byggeriet, og den har sikret nye skurforhold, valgte sikkerhedsrepræsentanter, jævnlige miljømøder, planlægningsmøder m.m. Alt sammen har sikret medlemmerne gode forhold, og på dette store byggeri har der til dato kun været to mindre uheld så som en forstuvet fod.

Klubben arbejder også for faggrupper som tagdækkere, kabelfolk, asfaltfolk og har overenskomst med en fabrik som Fiboment.

Den offentlige klub har omkring 120 medlemmer, men det svinger meget. Klubbens kasserer har gjort et stort stykke arbejde for at gøre specialarbejderne inden for kommunen opmærksom på klubbens eksistens. Brancheklubben er en slags fællesklub for de kommunale væsener: vandværket, varmeværket, rensningsanlægget og lossepladsen. Dertil kommer "det løse" så som havetjenesten og pedelmedhjælperne. Tillidsmændene på de forskellige områder udgør den fælles bestyrelse.

Tillidsmændene er medlemmernes daglige kontakt til klubben og afdelingen. I flere sager har tillidsmanden kunnet henvise et medlem til

Fra afdelingens hverdag i dag. Kontorbestyrer Jann Nielsen har besøg af et medlem.

afdelingen, og her har vedkommende fået hjælp. Disse sager viser, at klubben og afdelingen er et sikkerhedsnet for det enkelte medlem og hele medlemskredsen.

De kommunalt ansatte medlemmer har været udsat for et vedvarende pres på deres arbejde og arbejdsforhold. Kampen idag er en kamp for at bevare de goder, man troede, man havde fået tilkæmpet sig en gang for alle. Selv medlemmer med mange års anciennitet kan idag ikke vide sig sikker i ansættelsen.

Et særskilt problem for branchens medlemmer er de mange unge og arbejdsløse i jobtilbud og projektarbejde. Det giver ekstraarbejde til "den gamle stab", men det giver ingen økonomisk kompensation for dette arbejde.

Klubben holder hver sommer en stor udflugt med båd på Silkeborgsøerne. Alle medlemmer kan deltage for en rimelig betaling, og det går for sig, så der bliver noget at tale om bagefter.

Den offentlige klub repræsenterer også de statslige specialarbejdere f.eks. inden for postvæsenet og DSB, men de er ikke med i klubben. Postarbejderne har deres egen klub og tillidsmand, der henvender sig direkte til afdelingen, hvis der er brug for hjælp.

Papirarbejdernes klub udspringer af den gamle Papirarbejdernes fagforening, der blev optaget i afdelingen i 1982 efter sammenlægningen mellem papirarbejdernes forbund og SID. Papirarbejderne i Silkeborg fik gode betingelser ved optagelsen med egen klub og repræsentation i afdelingens bestyrelse. Organisatorisk har sammenlægningen fungeret upåklageligt, og klubben fungerer idag som den tidligere fagforening.

Ved ansættelse på Silkeborg Papirfabrik bliver SID-medlemmerne automatisk medlem af klubben. Klubben afholder to årlige generalforsamlinger, hvor medlemmernes problemer drøftes og bestyrelsen vælges. Fællestillidsmanden Willy Donati forhandler fortsat de mange forskellige problemer med ledelsen.

Papirarbejderne fik derimod noget af en forskrækkelse, da de gik fra at have deres egen overenskomst til at være under industriens overenskomst. Det blev dyrt for medlemmerne med direkte lønnedgang til følge. Denne kedelige situation var der ikke i tilstrækkeligt omfang taget højde for ved sammenlægningen med SID. Tiden må så vise, om det er muligt at indhente noget af det tabte ved forhandlinger.

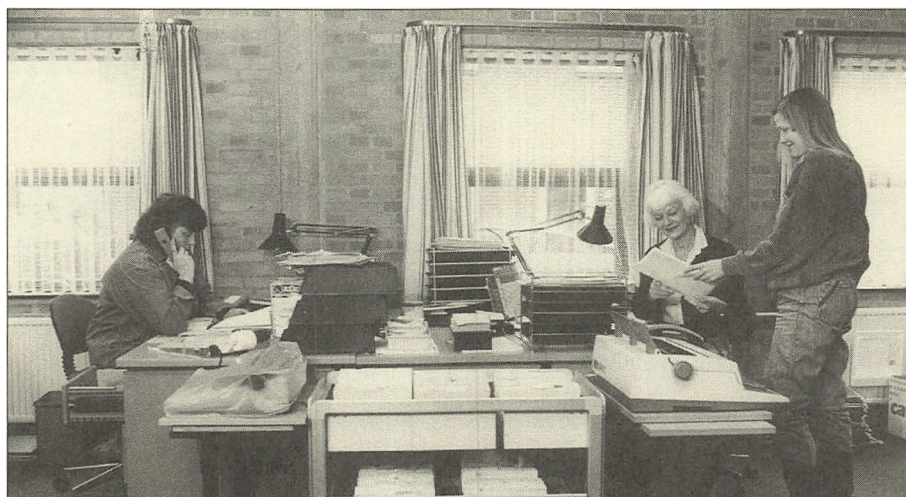
Papirarbejdernes beskæftigelsessituation har været vigende op gennem 1980'erne, og fremtiden er det svært at gisne om. I januar 1993 er der varslet drastiske afskedigelser på Silkeborg Papirfabrik.

Klubben er nok den mest selskabelige i SID Silkeborg med store fester og sammenkomster. I januar 1993 markeres 10 års jubilæet for klubben ved en stor fest.

Brancheclubberne er stedet, hvor SID-medlemmerne kan få indsigt i deres helt specifikke problemer, drøfte fællesanliggender og få indflydelse på afdelingens udvikling. Afdelingen skal sanktionere klubbernes vedtægter og aftaler med tredje part.

Solidaritet og organisering

Der er megen automatik i moderne organisering. På de større arbejdspladser bliver man SID-medlem ved ansættelsens begyndelse. SID Silkeborg har ikke ressourcer til at kontrollere alle de små virksomheder f.eks. vognmænd med 1-3 ansatte. Afdelingen søger at løse denne del af organiseringen i et samarbejde med andre SID-afdelinger. Et konkret eksempel er den kampagne, som man har iværksat fra januar 1993 inden for transport-området. Man hjemtager fra Danmarks Statistik en oversigt over de vognmænd, der har betalt ATP i 1992, for det er ensbetydende med, at de har ansatte folk. Brancheclubben udpeger også nogle vognmænd, som de gerne vil aflægge et besøg. Efter en drøftelse udpeges en række vognmænd til et besøg. Fagforeningen bliver i langt de fleste tilfælde positivt modtaget. Der er fortsat mange arbejdsgivere, som også erkender fordelene ved et

Fra afdelingens hverdag i dag. A-kasse-medarbejderne Hanne Thomsen, Kirsten Hansen og stående Tine Poulsen.

organiseret arbejdsmarked. Nogle steder er der eksklusivaftaler, og andre steder klares sagen ved en forhandling. I nogle tilfælde går sagen i hårdknude, og den henvises til Forbundet.

Strejke og blokade er en mulighed over for arbejdsgivere, der beskæftiger uorganiserede. Men afdelingen tvivler på det formålstjenlige i disse klassiske metoder i 1990'ernes Danmark.

Organiseringen af de unge er et særligt problem. Selv om afdelingen har ungdomsafdeling og klub for avisbude, så kniber det med at få de unge med. Det sker først, når de fylder 18 år og får fast lønarbejde. I forhold til de unge satser afdelingen på skolekontaktordningen, hvor der er mulighed for, at skoleeleverne får et indblik i fagbevægelsen og dens opgaver.

Et andet særligt problem er de mange midlertidige medlemmer, som kommer til afdelingen, når de er i jobtilbud af den ene eller anden form. Det kræver en særlig indsats af afdelingen, for at disse unge og arbejdsløse ikke tabes på gulvet. Disse "svage" medlemmer skal have råd og vejledning og gerne henvises til uddannelse.

Krisen kradser, og det spiller på flere måder ind på solidariteten blandt medlemmerne. Den ene tendens er, at man er sig selv nærmest. Man håber, at arbejdsløsheden og andre problemer rammer naboen og ikke een selv. Den anden tendens er stik modsat: man opdager, at arbejdsløshed kan ramme alle også een selv. Derfor får man øjnene op for solidaritetens og fagbevægelsens nødvendighed som værn.

Afdelingen må hele tiden fastholde, at den er en organisation for både de "stærke" medlemmer - folk i arbejde - og de "svage" medlemmer - folk uden arbejde, unge osv. Derfor stiller afdelingen krav til overenskomsterne, der tager sigte på at varetage alle grupperes interesser. F.eks. i kravet mod dobbelt arbejde og sort arbejde, i ønsket om rotation og uddannelse. Uddannelse er fortsat en hovedhjørnesten i afdelingens arbejde. Uddannelse skal sikre, at specialarbejderne har de rette kvalifikationer til morgendagens arbejdspladser.

Fra afdelingens hverdag i dag. Grethe Kongensgaard, a-kassemedarbejder.

Ad naturlig vej

Fagbevægelsens struktur har altid stået til debat. SID er kommet med to store strukturforslag, men de er totalt blevet afvist af de faglærtes forbund. Fakta er, at der snakkes en del, men handling kniber det gevaldigt med. Måske løses en stor del af strukturproblemet ad naturlig vej: Tidligere var der langt over 60 forbund, idag er der 38 forbund, og i 1996 regner man med 16-17 selvstændige forbund. Flere mindre forbund er gået ind i SID f.eks. gartnerne, papirarbejderne og sidst keramikere. Inden for en overskuelig fremtid afgør murerne, om de vil søge optagelse i SID.

For SID Silkeborg er det afgørende, at fagbevægelsens struktur passer til alle medlemmernes interesser og sikre de svage grupper mod at falde helt ud af organisationerne. Der må ikke opstå en "restgruppe" ved omstruktureringen af fagbevægelsen.

I det daglige har afdelingen og brancheklubberne et bredt samarbejde med de andre fagforeninger i Silkeborg om alle mulige opgaver, og dette samarbejde foregår jordnært og godt. Det daglige faglige arbejde kan udmærket løses under de nuværende lidt gammeldags strukturformer.

Man er generelt meget skeptisk med hensyn til, at "faglærte" forbund vil kunne varetage de ufaglærtes interesser. De ufaglærte vil være bedst til at varetage deres egne interesser. Det vil være en god idé at sammenslutte SID og Kvindeligt Arbejderforbund i Danmark (KAD), men det ser desværre ikke for lyst ud med sammenlægning på forbundsplan. På de enkelte arbejdspladser f.eks. Danfoss er der ikke tvivl om, at kvinderne med tilfredshed ville gå ind i SID. Et samlet forbund vil også være et mere effektivt værn for ligelønnen til kvinderne.

På Pacilac og Danfoss har der de sidste par år været kørt et forsøg med "en arbejdsplads - en organisation". Det har skabt dialog mellem de faglærte og de ufaglærte (SIDere og KADere), og der er positive tendenser i dette samarbejde, men der skal ikke meget til at vælte den nyetablerede dialog.

Strukturdebatten raser også internt i SID. SID er idag en rammeorganisation med fire relativt selvstændige brancher. Der er i Forbundet samlende og splittende tendenser: kan man forblive eet samlet forbund af ufaglærte (og tillærte) eller vil SID blive splittet op for alle vinde med udgangspunkt i brancherne. Frem til SIDs kongres i 1995 skal der foregå en bred medlemsdebat om SIDs fremtidige struktur.

I SID Silkeborgs bestyrelse er der forskellige holdninger til fremtidens struktur. Man er generelt skeptisk over for en udvikling, hvor SID vil blive totalt opsplittet. Uenigheden kommer ved troen på, om udviklingen er

uundgåelig: at en opsplnitning bliver en realitet.

Medlemmerne har endnu et par år til at drøfte mulighederne og konsekvenserne.

Enhed og splid

Afdelingen i Silkeborg har alle dage været kendt for sine håndfaste diskussioner og interne kævlerier. Det har ikke svækket handlekraften uadtil. Bestyrelsen består idag af 19 medlemmer, der alle hver især er individualister med ønske om at slå et slag for deres synspunkter. Evnen til at tage hinanden med fløjlschandsker mangler fortsat, og der diskuteres fortsat med store bogstaver til generalforsamlinger og på bestyrelsesmøder. Sådan er demokratiets vilkår.

Der er stor tilfredshed med det daglige faglige arbejde, som tillidsfolkene på kontoret ordner. Uenighed kan der derimod let opstå på en række mere overordnede spørgsmål f.eks. vedrørende konkrete politiske spørgsmål. I forbindelse med EF-afstemningen i 1992 valgte bestyrelsen at undlade at udtale sig på grund af uenighed.

Nogle ønsker flere politiske diskussioner og flere politiske tilkendegivelser fra afdelingens side i spørgsmål som f.eks. motorvej osv. Andre mener, at alle disse politiske diskussioner er dræbende for de faglige diskussioner i afdelingen.

Afdelingen deltager aktivt i lokalsamfundet på alle områder med faglig relevans for medlemmerne. Det kan ske på møder, i radioen, i pressen osv. Flere kan tegne afdelingen alt efter sagernes art. Et eksempel fra 1993 er spørgsmålet om de arbejdsløses pasningsproblemer i daginstitutionerne, hvor AB-klubbens formand Per Pedersen talte på afdelingens vegne. Men afdelingens bredde har bevirket, at man koncentrerer sig om det, man er enig om, og holder sig tilbage i de spørgsmål, hvor man er uenig i bestyrelsen.

Selv om bestyrelsen er internt uenig om de politiske diskussioner i afdelingen, så ønsker alle at genskabe en direkte forbindelse til byrådet og byrådsudvalgene. Tidligere havde man f.eks. afdelingens kasserer Arnold Pedersen i byrådet, og det gav den direkte kontakt. Siden har enkelte SID-medlemmer haft sæde i byrådet, men de har siddet som repræsentant for deres pågældende lokalområde først og fremmest.

Arbejdsløsheden vil fortsat være et hovedproblem for afdelingen og medlemmerne. Der skal gøres alt for at skabe arbejde og sikre uddannelse til medlemmerne. Men man må realistisk erkende, at den fulde beskæfti-

gelse fra 1960'erne og først i 1970'erne aldrig kommer igen. Denne permanente arbejdsløshed stiller nye opgaver for afdelingen. Hele arbejdsbegrebet må til debat. Danskerne er opvokset i den kongstanke, at arbejde er en forudsætning for et menneskeværdigt liv. Arbejde giver mennesket identitet. Med den store arbejdsløshed må der arbejdes henimod, at der kan skabes en menneskeværdigt liv også som "arbejdsfri".

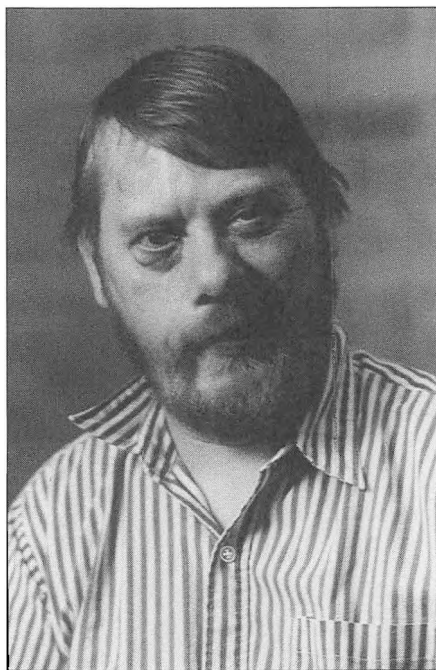
Kampen for et menneskeværdigt liv hører også nutiden og fremtiden til.

SID SILKEBORGS BESTYRELSE TIL JUBILÆET 1993

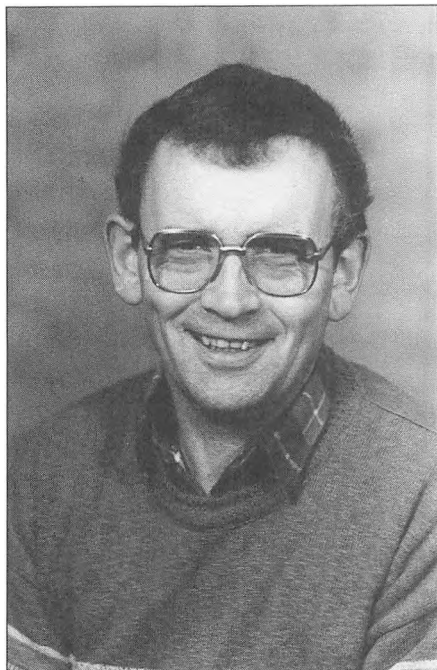
Bestyrelsen består af 19 medlemmer og en observatør fra ungdomsgruppen. Udover navn nævnes også hvilken branche bestyrelsesmedlemmet kommer fra - offentlig, fabrik, transport, anlæg og bygning (AB), gartneri/landbrug/skovbrug (GLS) og papir.

Villy E. Pedersen, formand, fabrik.

Niels Erik Jensen, næstformand, fabrik.

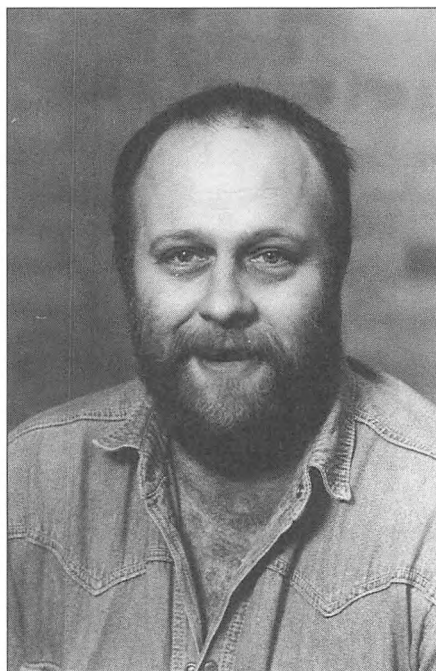
Ib Jørgensen, sekretær, AB.

Knud J. Nielsen, offentlig.

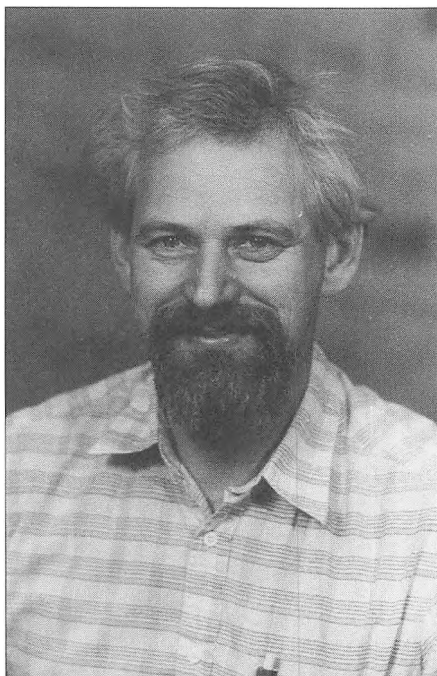

Per Pedersen, AB.

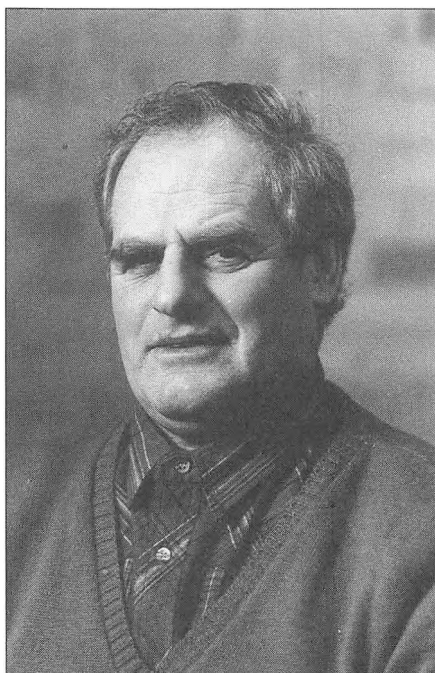

Jørgen Wulf, AB.

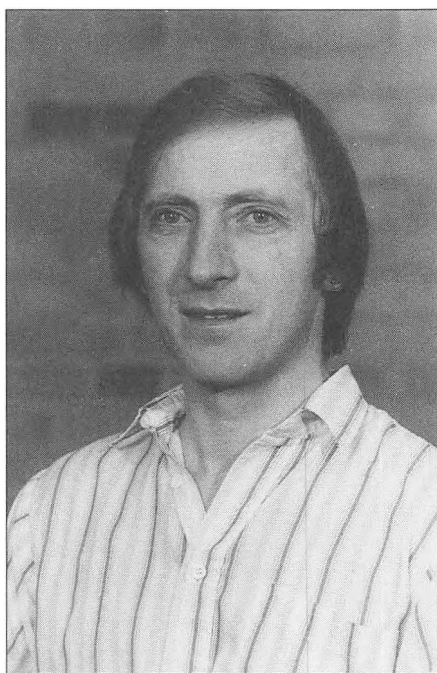

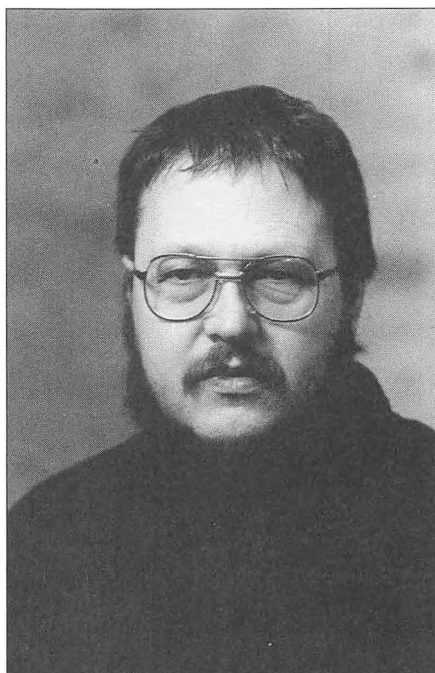
Preben J. Nielsen, fabrik.

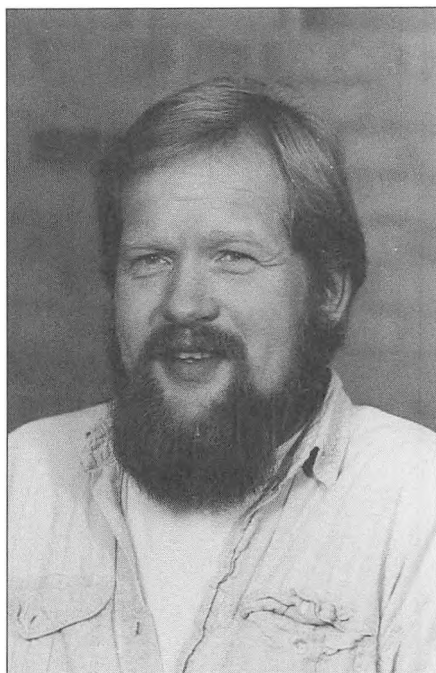
Hardy Pedersen, offentlig.

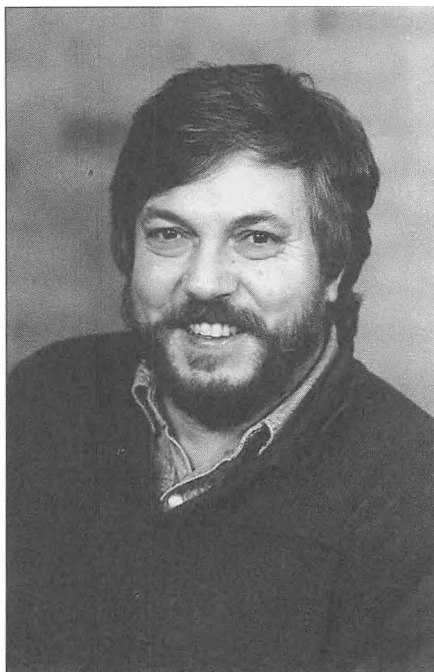
Kurt Sørensen, papir.

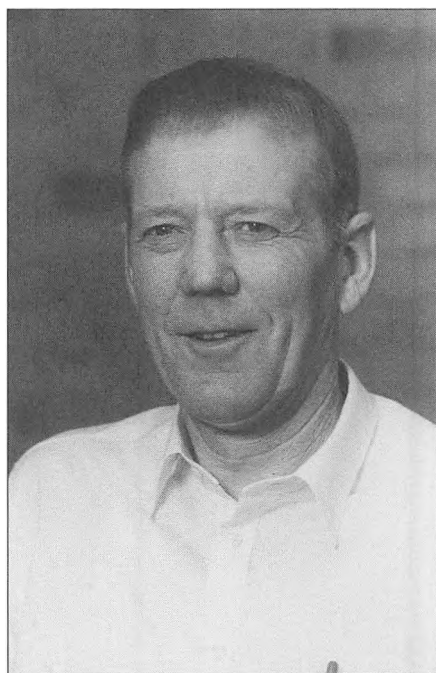
Vagn True, offentlig.

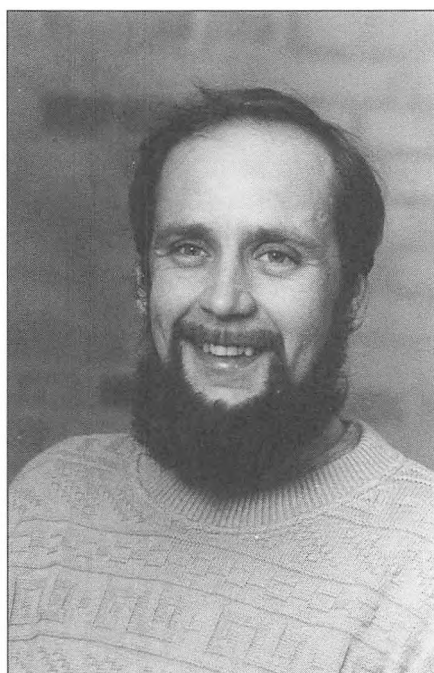
Chr. Juhl, GLS.

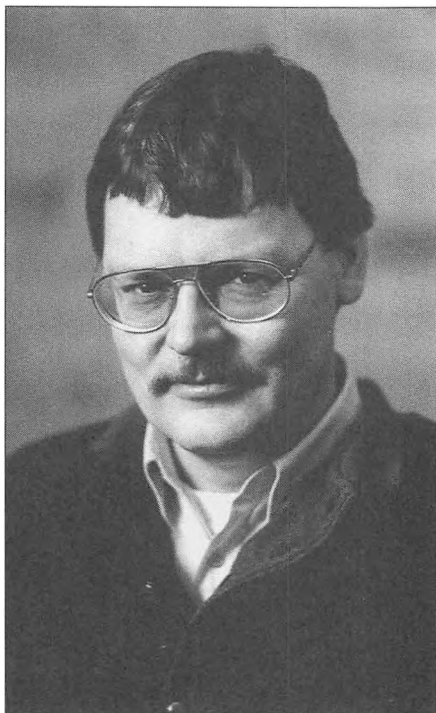
Jens Chr. Kristensen, AB.

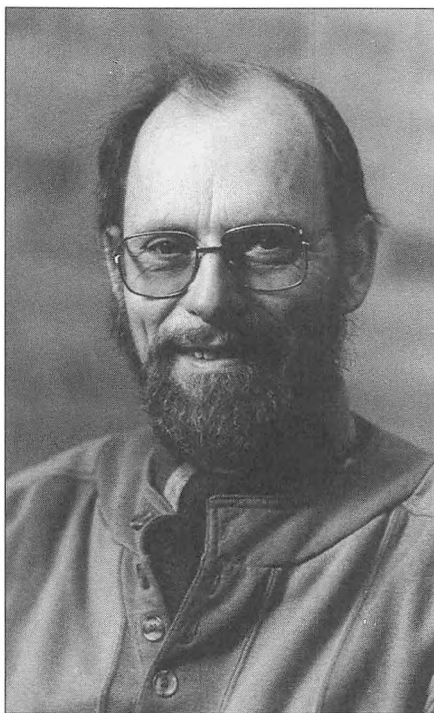
Bent Pedersen, transport.

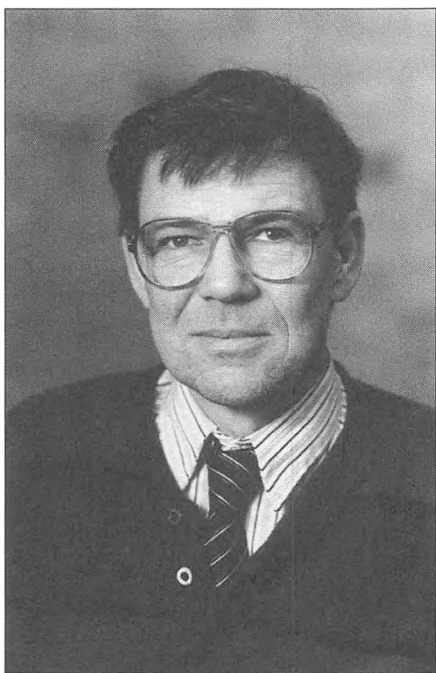
Hans Okholm, GLS.

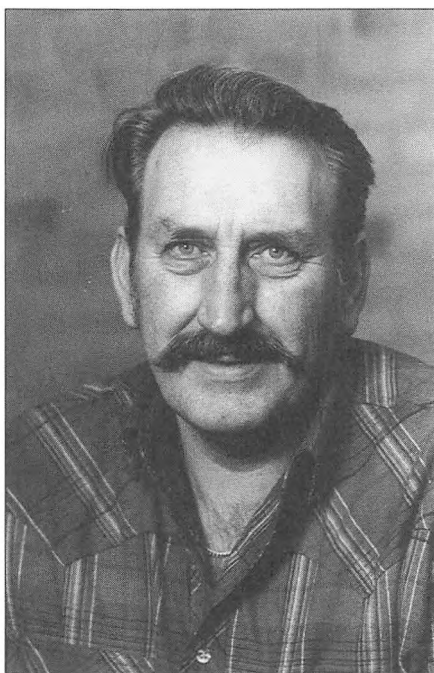
Kjeld Hansen, fabrik.

Hardy P. T. Knudsen (GLS).

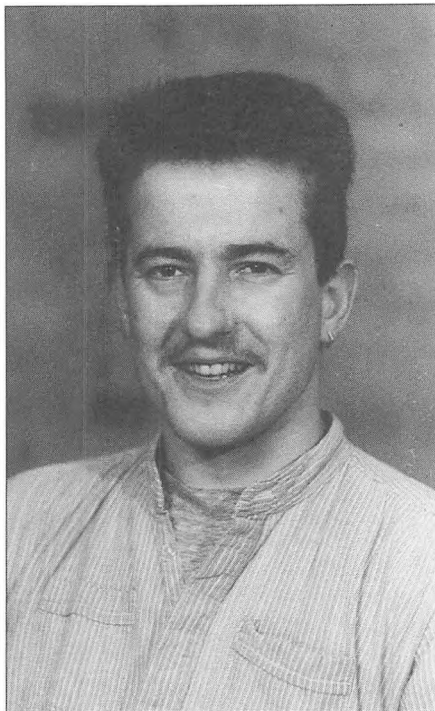
Sten Mikkelsen, offentlig.

Bjarne Pedersen, transport.

Willy Donati, papir.

Bjarne Frederiksen, observatør for ungdomsgruppen.

Anvendt materiale

Arkivmateriale - utrykt

Arbejds mændenes Fagforening i Silkeborg

Forhandlingsprotokoller 1893-1905, 1905-1916, 1931-1938, 1945-1952, 1952-1961, 1961-1976, 1976-1983, 1983-1986 og 1986-1988.

Teglværksarbejdernes Fagforening for Lysbro og Omegn

Forhandlingsprotokoller 1902-1919, 1919-1928, 1928-1938, 1938-1941.

Klubberne. Forhandlingsprotokoller:

Murerarbejds mændenes Klub 1936-1982 og 1982-1990.

Ekstraarbejdernes Klub 1955-1978.

Kommunalarbejdernes Klub 1945-1968.

Fællesklubben 1945-1968.

Kuskene og chaufførernes klub 1941-1960, 1960-1974, 1974-1989.

Ekstraarbejdernes fællesafdeling 1955-1978.

Arbejdsteknisk Skole i Silkeborg:

Forhandlingsprotokol 1940-1956.

Elevforening for Arbejdsteknisk Skole

Forhandlingsprotokol 1940-1956 og 1956-1959.

Forhandlingsprotokol for Arbejds mændenes cooperative Entreprenørforretning 1946-1990.

Arkivmateriale - trykt

Dansk Arbejdsmands Forbund. Kongresprotokoller 1900-1959. (her især de statistiske oplysninger).

Love og vedtægter (SB):

Love for Arbejdsmændenes Fagforening for Silkeborg og Omegn 1900, 1907, 1924, 1935.

Love for Arbejdsmændenes Fagforening for Lysbro og Omegn 1904, 1909, 1914, 1919, 1923, 1926.

Love for Arbejdsmændenes Fagforening for Laven, Linaa og Omegn 1918.

Love for Dansk Arbejdsmands Forbund (Laven Afdeling) 1943.

Vedtægter for Laven Afdeling af Dansk Arbejdsmands- og Specialarbejderforbund. 1960.

Vedtægt for Arbejdsmændenes gensidige Dagpengeforsikring for Linaa kommune. 1936.

Vedtægt for Arbejdsmændenes Sygeforsikring i Linaa kommune. 1944.

Love for Murerarbejdsmandenes Klub i Silkeborg. 1943.

Regler for Arbejdsmandenes Sygehjælp 1940, 1946.

Rundbordskonferencer om erhvers- og beskæftigelsesproblemer i Silkeborg den 31. oktober, 3. november og 9. november 1955. (Mappe) (LS).

Tidsskrifter m.m.

Arbejdsmandenes Fagblad 1921-1931.

Bygge- og Boligudstillingen "Silkeborghuset" (1956). 48 siders reklamehæfte om arbejdsmandenes utraditionelle elementbyggeri.

Arbejdsmandenes Fagforening i Silkeborg gennem 50 år. Jubilæumsnummer. Udgivet i anledning af jubilæet lørdag den 21. marts 1942.

Medlemsblad for Arbejdsteknisk Skoles Elevforening 1942-1946.

Arbejdsteknisk Skole. Organ for sammenslutning af Arbejdsteknisk Skoles elevforeninger 1946-1961.

Tidsskrift for Arbejdsteknisk Skole 1961-1963.

Tidsskrift for Arbejdsteknisk Skole og Arbejderskolerne 1963-

Produktivitets Nyt. 1955 nr. 9.

SID Silkeborg. Lokalt medlemsblad 1980-1992 (udgivet under forskelligt navn).

Aviser og avisartikler

Silkeborg Social-Demokrat diverse årgange.

Silkeborg Avis og senere Midtjyllands Avis diverse årgange.

Jyllands Posten den 9. oktober 1954 "De kan noget mere, og det giver selvtillid". Om Arbejdsteknisk Skole.

Land og folk den 7. oktober 1955 "Arbejdsmandene i Silkeborg går til kamp mod ledigheden". Om arbejdsmandenes boligforening m.m.

Litteratur

J.N. Abrahamsen og C. Sørensen: Arbejdsmændenes Forbund for Jylland og Fyn. Tilblivelse og udvikling 1889-1914. (1914).

Ole Andersen (red) Femoghalvfjerds. (Dansk Arbejdsmands- og Specialarbejder Forbund 1897-1972) 1972.

Vilhelm Andersen: efter bedste evne. (Silkeborg 1985)

Arbejdsmandens historie i 100 år bind 1-5. (1982-1987).

Betænkning vedrørende arbejdsløshedsøerne i Jylland. Betænkning nr.11. København 1954.

Betænkning vedrørende uddannelse af ikke-faglærte arbejdere. Betænkning nr. 221. 1959.

Dansk Arbejdsmands Forbund gennem 50 år. 1897-1947. Udarbejdet ved Axel Olsen. (1947).

Erhverv i Silkeborg. (1953).

Kommunalarbejderstrejken i Silkeborg 1980. (Oplysningsudvalget. Specialarbejdernes kommunale klub i Silkeborg (1980)).

Keld Dalsgaard Larsen: Arbejderkooperationens historie - set fra Silkeborg. (1983).

Keld Dalsgaard Larsen: Arbejderliv og faglig organisering i Silkeborg 1840-1940. (1984).

Keld Dalsgaard Larsen: Kuske- og chaufførernes klub Silkeborg. Gør det bedre at være chauffør. 50 års jubilæumsskrift. (1991).

Keld Dalsgaard Larsen: En oprører i "eksil". Chr. Christensen på Silkeborg-kanten 1922-1935. (i Arbejderhistorie nr.28.1987).

Keld Dalsgaard Larsen og Kurt Balle Jensen: Alderslyst - fra sandmark til by. (1991).

Etlar Madsen: Noget af mit liv. (Silkeborg 1985).

Søren Skou: Erindringer (1981).

Silkeborg. En by i vækst. (1965).

Erindringer/samtaler

Arnold Pedersen, Aage Pedersen, Søren Staal, Gunnar Andersen, Majlor Haurum, Novi Sørensen, Per Pedersen, Marinus Nielsen, Egon Thomasen, Peter Hegelund, Villy Pedersen, Richardt Jørgensen Løvborg, Villy E. Pedersen, Niels Erik Jensen, Hardy P. T. Knudsen, Keld Hansen, Hardy Pedersen, Svend Reiche, Hans Okholm, Finly Riemenschneider, Chr. Juhl.

Teglværksarbejdernes Fagforening for
Lysbro og Omegn

Stiftet 14 Aug. 1904.

Gør Din Plikt. Kræv Din Ret

ANLÆGS-OG BYGNINGSARBEJDERNES KLUB
SILKEBORG

STIFTET

1-3-1936

VI BYGGER FREMTIDEN

Dansk Gartner-Forbund

Silkeborg Afd.

Stiftet 11-9-1923

Papirfabriks

Afdelings
Stiftet

Staa fast til Værdierne

DANSK ARBEJDS
KRAGEL

STIFTET

ENIGHED

Dansk Arbejds

Stiftet 20

Laver

ejdernes Forbund

Silkeborg.
1. August 1895.
fælles Interesser.

SPECIALARBEJDERFORBUNDET I DANMARK

ENIGHED GØR STÆRK

SILKEBORG AFDELING

STIFTET 19-3 1893

ND'S FORBUND
AFD.

1-4-1939

STÆRK

Kudske og Chaufførernes Klub

Silkeborg

mands Forbund

August 1918

afdeling

Funder Fagforening

Stiftet 7-12-1948